

Калбайт эле силерден,
Бирде бир тирүү кишиңер.
Өткөнгө көңүл бурбадым,
Эски кегим куубадым.
Атама өткөн кадырың,
Артыңан келип турганым.
Куйругум келте конорго,
Чалгыным кетик учарга.
Качып кетип, агалар,
Кылбагың табаа душманга!
Адыбай, Көлбай экөөңдү,
«Иш билги» — деп, уккамын.
Чыйбыт, Кочкор төртөөңдү,
«Кеп угат» — деп, чыккамын.
Буулумду жабам, агалар,
Буурулду тартам, абалар!
Таштабай жалгыз инниңи,
Таласка баарың жаныңар,
Баш болсун Кыргызчалыңар,
Чачылбасын малыңар!
Суубасын ысык жайыңар,
Оордуңарды табыңар!
Каныкей менен Бакайга,
Салам айтып барыңар!»
Буулумду берсе кийбестен,
Буурулду тартса миңбестен,
Кыргызчал менен кырк чоро,
Кылайып сөзгө кирбестен.
Кеңеш кебин салышты,
Кедери тартып калышты.
«Алпарган менен Семетей,
Бакай менен Каныкей,
Чаары турат сөзүндө,
Чалгыны турат көзүндө.
Айдап барып Семетей,
Бириндетип кырбайбы.
Бакай менен Каныкей,
Билген ишин кылбайбы?
Жалгыз бирден өлгүнчө,
Чогуубуз менен өлөлү!
Бирге болдук төбөдө,
Эми чуңкурду бирге көрөлү!
Кан Коңурга жетели,
Аралашып кетели!»
Кеңеш кебин бүтүрүп.

Кырктын башы Кыргызчал,
Семетейге дегени:
«Атаңа чоро болсок да,
Сага чоро болбойбуз.
Акылчың Бакай, Каныкей
Ага чоро болбойбуз.
Кеткенибиз — кеткен ук,
Көз каранды болбойбуз!»
«Кыргыз чал ырас айтат» — деп,
Адыбай тетир кумтунуп.
Эки бети тултуяп,
Сакалы жок мултуюп:
«Атыңды тартып, тонун жаап,
Торгодун жолду ченебей.
Арамзада өсүпсүн,
Ак жериң жок кенедей.
Бакайдын оозун караса,
Кыргызчалга ал уят.
Семетей сенин кызматың,
Кылып жүрсөм маа уят».
Анда Семен кеп айтат:
«Бийликти бердим — деп айтат.
Андай болсо агалар,
Айлыңарга барыңар!
Бакай менен тетелеш,
Бийликти колго алыңар!
Башыңарда тажыңар,
Алдыңарда тагыңар,
Атам Манас барыңдай,
Салтанат, сайрап салыңар!»
Анда Көлбай кеп айтат:
«Айтканың жалган — деп айтат.
Абыке менен Көбөштүн,
Агызып канын жайладың.
Уу берди — деп Жакынты,
Улутуң каран аймадың.
Атаң менен агаңа,
Аны кылган Семетей,
Аман-эсен биздерди,
Көөсүңбү сен жебей?
Коңурбайга барабыз,
Конулуп ага калабыз.
Өлбөй тирүү турганда,
Өнөктү сенден алабыз!»
Аны угуп Семендин,

Жайылы катуу кармады,
 «Кайткыла кайра Таласка!» —
 Ден айкырып каарланды.
 Кылчайбастан кырк чоро,
 Кылычып алып тигилди.
 Чыккынчы жолбуу иттердин,
 Душмандыгы билинди.
 Аны көрүп Семетей,
 Ач албарсты алганы.
 Кырк чорону качырып,
 Кызыл канга майлады.
 Качканын улам артынан,
 Кубалап жүрүп жайлады.
 Кырылган чоро аттарын,
 Кайтарып элге айдады.
 Эрте кетип, кеч келди,
 Элден безген иттердин
 Эдебин берип тез келди.
 Боз белден киши алдырды,
 Арнап күмбөз салдырды.
 Санаты турбас немеге,
 «Кырк чоронун бейит» — деп,
 Айтылып тамсил ат калды.
 «Кырк чоро өлгөн жери» — деп,
 Кең Көчкордо ат калды.
 Гүлчоро менен Канчоро
 Эки бала жаш калды.
 Сегиздерде жашы бар
 Карап көрсө балдары.
 Куржунга салып теңденип,
 Семетей артка жанганы.
 Кепке көңүл буруңуз,
 Гүлчоро менен Канчоро,
 Аңгемесин угуңуз.

ГҮЛЧОРО* МЕНЕН КАНЧОРОНУН АҢГЕМЕСИ

анастын уулу Семетей,
 Башында суусар тебетей.
 Кырк чорону кыргындап,
 Кас-достугун элебей,
 Кырк чоронун көчүнөн
 Эки бала таап келди.
 Эки атка мингизип,
 Каныкейге алып келди.
 Балдарды көрүп Каныкей,
 Семетейге кеп айтат,
 «Жакшы иш кылдың балам» — деп,
 Жаратып Канын муну айтат:
 «Биринин аты Гүлчоро,
 Биринин аты Канчоро.
 Балдарды багып чоңойткон,
 Камбар, Күлдүр, Байчоро.
 Гүлчоронун атасы,
 Хан Алмамбет султаны.
 Канчоронун атасы,
 Акбалта хандын Чубагы.
 Эки бала эки эрдин,
 Артында калган туягы.
 Жалганга алар жарытып,
 Жагын кеткен чырагы.

* Жусуп Мамайдын вариантында Гүлчоро болуп айтылат.

Эс-күчкө толгон чагы бар,
Эки бала сыягы.
Эш болуп балам өзүңө,
Ээрчип басар убагы.
Казатка атаң барганда,
Кандуу кыргын салганда,
Эсенкан менен Айжанжүн,
Кыздарын олжо алганда,
Тартуу кылган кыздарды,
Алмамбет, Чубак зардалга,
Бээжинди алган берендер,
Кытайды жеңген эрендер.
Алмамбет менен Чубактын,
Тоюн тойлоп жеңгендер.
Даңазалап айтышкан,
Кайтып келген кербендер.
Үзүктөй калпак эр Шууту,
Найза кармап жол баштап,
Оңко артына көзүңдү
Беш жүз киши кол баштап.
Кең Таластын башына,
Чүйдүн жумшак сазына,
Келип түшкөн ошондо,
Алтынга толуп казына.
Алмамбет, Чубак аялы,
Айына жеткен кезинде.
Чоң казатка баргандар,
Учураган кесирге.
Эки аял төрөр маалында,
Өзүм колго алгамын.
Өз колумда төрөтүп
Өзүм эмчек салгамын.
Алмамбеттин аялы,
Аш кайнам тууду алдыда.
Эр Чубактын аялы,
Аш кайнам тууду артында.
Алдыңкы ага, арткы ини,
Ак калпак кыргыз наркында.
Гүлчоро эмген эмчектен,
Аппак сүтүм чууруган.
Канчоро эмген эмчектен,
Тамчылап каным куюлган.
Аксакалга айтпадым,
«Ат коюп бер» — деп, баспадым.
Өзүм билип баарысын,

Өзүм койгом аттарын.
Бирөөнүн атын «Гүл» — дедим,
Бирөөнүн атын «Кан» дедим.
Эмчектен чыккан сүт, канга,
Жараша атын тергедим.
Күлдүргө бердим «Гүл» уулду.
Камбарга бердим «Кан» уулду.
Литкени балдар энеси,
Төрөттөн кетип көз жумду».
Семетей анда кеп айтат,
Кеп айтканда эп айтат:
«Атамдан калган кырк чоро,
Азгындап ата жеринен,
Каза тапты колуман,
Качып тууган элинен.
Жолдош кылып алайын,
Эки жетим чупакты
Караан болор убакты.
Эр сайышка маш кылып,
Үйрөтөйүн өнөрдү.
Басычудай көрүнөт,
Кырк чородой дөөлөрдү.
Кең көкүрөк, сом далы
Туткандын чыгар далдалы.
Ээрчисе экөө чоңоюп,
Семендин жоктур арманы».
Каныкей анда кеп айтат,
«Байкагын балам — деп айтат.
Көрө турган өзүңө,
Гүлчородон упуа бар!
Келе турган өзүңө,
Канчородон жанаа бар!»
Семетей анда кеп айтат,
«Чочуба эне — деп айтат.
Карындакы баланын,
Хан болорун ким билет?
Бешиктеки баланын,
Бек болорун ким билет?
Жан балала нээ жазык,
Жазыксыз камчы чаппасам.
Пөкө тартып ишимдей,
Жатсам, турсам баптасам.
Мага жолдош болбойбу,
Асырап жакшы сақтасам.

Кайраи берен Семетей,
Үй тиктирип талаага
Той берем деп жар салды,
Эки жетим балага.
Тойго келген элдерден,
Кең-Колдун жолу чаңдады.
Гүлчоро менен Канчоро,
«Иним» — деп, Семен атады.
Сыр коргондун оозуна,
Жанаша үйдү кондурду.
Сексен бээни ылгатып,
Келген элге сойдурду.
Эки жетим балага,
Тон жакшысын кийгизди.
Колуна найза карматып,
Ат жакшысын мингизди.
Семетей элге муну айтат,
Агартып тишин кылайтат:
«Гүлчоро менен Канчоро,
Эки шерден туулган.
Жеңип чыкса кимиси,
Найза саюу оюндан,
Мөрөй берем байгеге,
Аккоендой сулуудан.»
Аны угуп Чыңкожо,
Ачуусу келип арданды.
«Карындашын бербейм» — деп,
Айта албай оозун карманды.
Актелки минип Канчоро,
Сайышка түштү беттешип,
Эки түгөй эр чоро.
Найзаларын кагышып,
Кечке чейин сайышып.
Эрдигине балдардын,
Эли-журт таң калышты.
Күч ортосун чектешти,
Канча кайта беттешти.
Жеңише албай бир-бирин,
Эки бала тердешти.
Күн кеч кирип күүгүмдөп,
Семетей чыдай албады.
«Болду, балдар болду» — деп,
Чылбырынан кармады.
Ак ордого алпарып,
«Сөзүмө кулак сал» — деди.

Кичүүрөгүң жол коюп,
Улуурагың ал» — деди.
Канчоро туруп мындай дейт:
«Кадимтен кыргыз салты экен.
Агага ини жол берүү,
Атадан калган нарк экен.
Аш кайнам алда туулган,
Агалык жолу бар экен.
Аккоенду Гүлчоро,
Алуу жолу ак экен.
Талашып эмне кылам дейт,
Тетири кеткен бак экен!»
«Канчоро кеби ырас» — деп,
Калкы кабыл алыптыр.
Аны угуп Семетей,
Айгине кабар салыптыр:
«Алмамбет уулу Гүлчоро,
Анык хандын тукуму.
Берсин буга Чыңкожо,
Аккоендой сулууну!»
Аны угуп Чыңкожо,
Ачуу менен элебей:
«Семетейдин кулу жок,
Чорого кыз бергидей!
Абыке менен Көбөштөй,
Көрбөсүн мени Семетей!
Кандайча кордук кылганы,
Хан башыма ченебей!»
Аны угуп Семетей:
«Эки чоро кел! — деди.
Арага киши мен салсам,
Чыңкожо кызды бербеди.
Аккоенду ал жетсе,
Акырын уурдап эң!» — деди.
Гүлчоро анда кеп айтат,
Кеп айтканда эң айтат:
«Аккоенду өлбөсөм,
Алып келем» — деп айтат.
Гүлчоро менен Аккоен,
Бирге окуган башында.
Жалындашып, күйүшүп,
Ашык болгон жашында.
Жүргөндө ойноп Аккоен,
Он беш кыз менен шалкылдап,
Гүлчоро менен Канчоро

Кыздарга келди жакындап,
Калыйча деген бар экен,
Кара жаак жан экен.
Канчоро менен экөөнүн
Ашыктык жайы бар экен.
Гүлчоро келип кеп баштайт:
«Аккоен, уккун, — деп баштайт.
Абакебиз Семетей,
Аккоен кызды берсин» — деп,
Арага элчи жиберди.
«Чорого кызым бербейм» — деп,
Чыңкожо мени тилдеди.
Атаңдын айткан сөзүнө,
Абакем көөнү кирдеди.
«Ашык болсоң чын эле,
Алып кел, барып сен — деди.
Гүлчоро сенин алдыңа,
Күйгөндүктөн келгени.»
Аны угуп Калыйча,
Алып учуп желдеди:
«Кыз туулганда энеден,
Күйөөгө тиер шарт экен.
Кыз качырып, баш алмак,
Кыргызда бар нарк экен.
Жаманатты иш эмес,
Мурункунун салты экен.
Көңүлү сүйсө бир-бирин,
Көрүнө ээрчип барчу экен.
Гүлчоро келсе сени — деп,
Канчоро келсе мени — деп,
Калбасын көөнү биздерден,
Экөө бирдей кайгы жеп.
Эрен Семен жиберсе,
Ээрчишип биз баралы!
Ашыктыктын анты үчүн,
Айрылып кантип калалы?!
Хан Семетей доорунда,
Салтанат той салалы!»
Ашык жаштар ушинтип,
Атка белин байлады.
Эр Семетей баатырдын,
Ордосуна барганы.
Отуз күн оюн, кырк күн той,
Эр Семетей салганы.
Аны угуп Чыңкожо,

Карарып каны кайнады:
«Семетейдин мага бул,
Кандайча чоңдук кылганы.
Чоросуна азгыртып,
Алып качып кыздарды.
Атадан калган салт кана?
Ак бата, кызыл кан кана?
Алдыма коер зар кана?
Калыңга берер мал кана?
Жакшылык жакка ыктайлы,
Каада-салттан чыкпайлы!
Той-чачылоо түшүрүп,
Анан тоюн кылбайбы?!
Эл укса муну жаманат.
Бир жылы кылсын уруксат.
Берейин кызды күтүнүп,
Той болсун анан салтанат!»
Семетей анда муну айтат,
Агартып тишин кылайтат:
«Кебинде турса Чыңкожо,
Ата салты сакталсын!
Аккоендон аяр жок,
Толтуруп алтын, зар алсын!
Төө баштаган тогуздан,
Тойгуча калың мал алсын!
Кытмырлык кылам деп кокус,
Кыйыгыма калбасын!»
Айла менен Чыңкожо,
Алып кетти кыздарды.
Канчоро менен Гүлчоро,
Кайгырын кыйын сыздады.
Муну мындай таштайлы,
Чыңкожо, Толтой Акунга.
Кол салганын баштайлы.

ЧЫНКОЖО МЕНЕН ТОЛТОЙДУН АКУН
ХАНГА КОЛ САЛЫШЫ

абуусун сүйрөп кыш кетип,
 Жаз келди күлүп жаркылдап.
 Калың ногой дүркүрөп,
 Жайлоого көчтү салкындап.
 Көчүп жатса жалпы журт,
 Чыңкожо көчпөй калыптыр.
 Ойлогону арамдык,
 Баруучу жери аныктыр.
 Айткан сөзгө турбастан,
 Айгырын бычып ат кылып.
 Жортуулга жүрчү немедей,
 Жол керегин так кылып.
 Көөнүнө бүгүп жамандык,
 Күн батышка бет алып.
 Чегин чектеп тымызын,
 Жети-Сууга чет алып.
 Жыл он эки ай болгондо,
 Бөлүнүп элден коңду эми.
 Жедигердин Толтойго,
 Жетип айыл болду эми:
 «Качканым үчүн алыска,
 Хан Семетей жөн жатпайт.
 Аккоенду албастан,
 Аягы анын сай таппайт.
 Артыман келсе кубалап,
 Ага найза саюуга,

Кезеги келсе ыгын таап,
 Кегимди андан алууга.
 Камынайын эми мен,
 Канкорго туздай татууга.
 Карындашым Аккоен
 Аялдан чыккан сулуудан.
 Тартуу кылып, кол сурап,
 Алабын аскер ушундан».

Муну ойлонуп Чыңкожо,
 Эр Толтойго барыптыр.
 «Аккоенду берем» — деп,
 Айтып кабар салыптыр.
 Кыз кабарын укканда,
 Көзүмүнө Талтай дорбонун
 Алай учуп жүрөгү,
 Азоо аттай туйлады.
 Короосу менен кой айдап,
 Кошунун Толтой жыйды эми.
 Үйрү менен жылкы айдап,
 Өрүлүк, өтмөк кылды эми:
 «Аккоенду берем — деп,
 Жиберипсиң кишинди.
 Мага айыл болом — деп,
 Билип кылдың ишинди.
 Бар го сенин бир кектүүн,
 Күйгүзгөн башта ичинди.
 Алыстан келдиң айлыма
 Ат мингени келдиңби?
 Жакын коңшу сен болуп,
 Тон кийгени келдиңби?
 Ат мингени сен келсең,
 Кара ала атым тартылуу.
 Тон кийгени келсең сен,
 Алтын тонум жабылуу.
 Төрт канаттуу Карала ат,
 Учуп чыгат асманга.
 Төбөгүнөн атасын,
 Төгүп огуң душманга».

Аны угуп Чыңкожо,
 Эр Толтойго муну айтат
 Көлдөй төгүп, көз жашын
 Көңүлдөгү мунду айтат:
 «Ат мингени келбедим,
 Ат күлүгү өзүмдө.
 Тон кийгени келбедим,

Тон асылы төрүмдө,
Манастын уулу Семетей,
Манайымды пас кылды.
Карындашым Коенду,
«Чоромо бер» — деп айттырды.
Бербеймин десем төрүмөн
Чорого ала качтырды.
Кайгы толуп ичине,
Чыдабадым ишине.
Тууганчылап паана издеп,
Көчүп келдим ишине»
Жедигердин Толтою
Нары ойлонуп толгонуп,
Алуу үчүн көөнүндө
Аккоенду ойлонуп.
Мына мындай сүйлөдү,
Ордунан туруп козголуп:
«Семетейден кек алсаң,
Акун ханда кайны бар.
Ала турган ошонун,
Айчүрөк деген зайбы бар.
Атасы Манас зар берип,
Кудалашкан жайы бар.
Кошуунду баштап барабыз,
Акун хан шаарын чабабыз.
Айдай болгон Чүрөктү,
Ашкере тартып алабыз.
Ал Семетей чунакка,
Артыкча кордук салабыз.
Эртең менен болгондо,
Элимдин баарын жыйнайын.
Акун хандын көөнүнөн,
Чыккыс жомок кылайын!
Калкыма кабар салайын,
Калың кошуун алайын.
Тар көчөгө салайын,
Тамашага канайын.
Ылгап элден алайын,
Найза саяр мыктууну.
Балта, мылтык, кылычка
Башынан адис ыктууну».
Чыңкожо, Толтой ошентип,
Таң ата элди жыйдырды.
Калкты каман мал өндүү,
Тар көчөгө сийдириди.

Кылыч чабар кылдатты,
Найза саяр мыктууну,
Мылтык атар мергенди,
Айбалтага ыктууну,
Абдан байкап алды эми,
Атын катка салды эми,
Күн эсебин алды эми.
Күнүн катка салды эми,
Ай эсебин алды эми,
Айын катка салды эми.
Шыгайдын уулу Чыңкожо,
Аккоенду тартуулап,
Он эки миң кол алып,
Эр Толтойдон ал сурап,
Акун хандын шаарына,
Аттанып чабуул салууга.
Эр Семетей алуучу
Айчүрөктү алууга,
Байлап белди камынды,
Бастырып туура барууга.
Анда Толтой кеп айтат:
«Элебей кылган доо жаман,
Чыңкожо уккун — деп айтат,
Эндирип ийген жоо жаман.
Акун ханга айттырып,
Кабар салып баралы!
Айчүрөктү бербесе
Анан чабуул салалы!»
Анда туруп Чыңкожо:
«Айткан кебиң жарайт — дейт,
Кадиксиз сөздү айтууга,
Кабарга ким барат» — дейт.
Кара тилин кайраган,
Хан алдында тайбаган,
Тору ала моюн айгырын,
Томукка басып кандаган.
Карабай жөнөп калды эми,
Чаңдатып жолго салды эми.
Акун хандын ордого
Салып жетип барды эми.
«Дабыр-дабыр, дабыр таш,
Дарбаза түбү темир таш,
Дарбаза тоскон кара таз,
Дарбазаңды кайра тарт!
Акун хандай бегине,

Айта турган сөзүм бар.
Чыңкожо менен Толтойдун,
Чындап берген өкүм бар.»
Аламандап ат менен,
Атырылтып качырып,
Кирип барды Карабай
«Акун хандап» бакырып.
Алтындан кылган тактада,
Кебезден кылган пактада,
Жаткан экен Акун хан.
Карабай үнүн укканда,
Ажалы азыр жеткендей,
Амалы такыр кеткендей.
Жоо бастырып келгендей,
Жолун анын кескендей.
Эки кепич эндегей,
Жалаң чапан желбегей.
Чыгып келди Акун хан,
Эси чыгып эндирей.
Карабай анда кеп айтат:
«Ой, Акун хан — деп айтат,
Чыңкожо, Толтой өзүнө,
Жиберди — деп бек айтат.
Жедигердин Толтою,
Жети түмөн кол менен,
Шыгайдын уулу Чыңкожо
Алты түмөн кол менен,
Келе жатат өзүнө
Кербен тарткан жол менен.
Айдай болгон Чүрөктү,
Чыңкожого берсин — дейт.
Айчүрөктү бербесе,
Атышар жерге келсин! — дейт.
Короого кой жуушатпай,
Коюнга бала уктатпай,
Кара сууну бурам — дейт.
Сасык камал кылам — дейт.
Айчүрөктү алам — дейт,
Албай кантип тынам» — дейт.
Акун хан угуп ал сөздү,
Ачуусу абдан келди эми.
«Кармап кулду сойгуи» — деп,
Желдетке буйрук берди эми.
«Айчүрөктү бергиндей,
Айыпка мен калдымбы?»

Чыңкожо менен Толтойдун,
Жылкысын тийип алдымбы?
Элиме бүлүк салгыдай,
Шаарына чабуул салдымбы?!
Алактаган көзүн көр,
Эшикке сүйрөп чыккын — дейт.
Айтып турган сөзүн көр,
Эшектей кардын эшкин — дейт.
Таап келген кебин көр,
Тилин мунун кескин!» дейт.
Элчиге өлүм жогунан,
Эл жаалап аман калды эми.
Катуу корккон Карабай,
Чыңкожого барды эми:
«Айланайын Чыңкожо
Арандан зорго кутулдум.
Акун хан эмес ажыдаар,
Ажалга мен тутулдум.
Төгөрөктүн төрт бурчун,
Түгөл жүрүп көргөмүн.
Акундун кызы Чүрөктөй,
Ашкан сулуу көрбөдүм.
Жүзүм жесе Чүрөктүн,
Тамагынан көрүнөт.
Коон жесе Чүрөктүн,
Колкосунан көрүнөт.
Кабагын көр, кашын көр,
Чийип койгон сыядай».
Ушул кепти укканда,
Шыгайдын уулу чыдабай.
Алтын боолуу Карала ат.
Алтын боосун чечти эми,
Айды көздөй сызды эми.
Күмүш боолуу Карала ат,
Күмүш боосун чечти эми,
Күндү көздөй сызды эми.
Айланмалуу алты атар,
Аны атып өттү эми.
Алтын ооз сур жебе,
Муну тартып өттү эми.
Анда Акун хан ойлонот,
Аскерин жыйын толгонот:
«Күндөй болгон кызымды,
Күйгүзүп кармап бергиче,
Күнүгө уруш кылбасам.

Айдай болгон кызымды,
Аларга кармап бергиче,
Айда уруш кылбасам».
Ушуну угуп Акун хан
Калкына кабар билдирди,
Калың колду найзалуу
Каптатып атка миндирди.
Маңдайлашып барышты,
Майданга канды агызды.
Чекелешип барышты,
Чекеден канды агызды.
Эки хандын калың кол,
Эрегишип калды эми,
Жайнап жаткан тынч элге,
Жаман бүлүк салды эми.
Жаздын күнү болгондо,
Жерге эгин салдырбай,
Кыштын күнү болгондо,
Талаадан отун алдырбай.
Ахун хандын элине.
Кордук кылды мамындай.
Эки сапар беттешти,
Эл ортосун чектешти.
Калк кырылып кан төгүп,
«Кан сени» — деп кектешти.
Алыстан келип, кол тартып,
Чыңкожо алып кете албай.
Айчүрөктү коргоого,
Акун хан алы жете албай.
Кашайышып эки жак,
Кармашып жатты дем албай.
Акыры кепке келишти,
Бирин бири жеңе албай.
Акун хандын баласы,
Акылман туулган Ажыбай.
Байдын уулу Термечик,
Баш билгиси Түмөнбай.
Кара тилдин чечени,
Кара ала аттуу Калыбек,
Акунду алып ортого,
Мына мындай айтат кеп:
«Балбандын баары жыйылды,
Балталашып кырылды.
Эрлердин баары жыйылды,
Эрегишип кырылды.

Кыраандын баары жыйылды,
Кылычташып кырылды.
Каланын баары кыйрады,
Кан жутуп эл ыйлады.
Чарбактын баары кыйрады,
Чачылып эл ыйлады.
Толтой менен Чыңкожо,
Түк ырайым кылбады.
Айчүрөктү бербессек,
Алар жаман кыйнады.»
Аны угуп Акун кеп айтат,
«Андагын балдар! — деп айтат.
Ак шуңкардын колдогу,
Ак жибектен боосу бар.
Айчүрөктүн артында,
Арылгыс жаман доосу бар.
Көк шуңкардын колдогу,
Көк жибектен боосу бар.
Күндөй Чүрөк артында,
Күч жеткис жаман доосу бар.
Айбалта, кылыч эгешип,
Ар качан кызмат кылуучу,
Асыл тонду уз киши,
Акыл менен бычычу.
Кечээ, тумшуктуу тоону тоскондо,
Баары журттан озгондо,
Жолой менен Конурбай,
Теңдеше албай корккондо.
Калдайдын башын кескенде,
Кандабай тонун чечкенде.
Каршылашкан дунмандын,
Кан кылып боорун эзгенде.
Акылман Бакай жол баштап,
Айкөл Манае кол баштап,
Алмамбет, Чубак эки шер
Келген эле ой таштап.
Көп дүйнөсүн зябай,
Малдын көзүн карабай.
Бел куда болгон болучу,
Семетейге баталай.
Баатыр Манае өлгөндө,
Эл чогулуп көптөндө.
Абыке, Көбөш, Жакып хан
Манастан мүлкүн бөлгөндө.
Брыга тээп эшикти,

Улак тартып бешикти.
Каныкейди качырып,
Каракалга тентитти.
Жакындан бери кеп уктум,
Семетей келди — деп уктум.
Абыке, Көбөш, Жакыптын,
Эдебий берди — деп уктум.
Атасындай Семетей,
Эрен чыкты — деп уктум.
Беттешип пенде жеңгисиз,
Берен чыкты — деп уктум.
Эрегишкен душманын,
Эңип чыкты — деп уктум.
Жер бетинде баатырды,
Жеңип чыкты — деп уктум.
Жаалысына тийгенде,
Жакып ханды жалмаптыр.
Абыке менен Көбөштү,
Агам дебей аймантыр.
Кыр көрсөтүп качканда,
Кырк чорону кырды — дейт.
Кыйыгына тийгендин,
Кылдай жанын кыйды — дейт.
Көкөтөйдүн ашында,
Көп жыйындын кашында,
Батадан бүткөн бала эле,
Каныкейдин кардында.
Бейажал иштен ал өлбөйт,
Беттешип пенде тең келбейт.
Айчүрөктү алам — деп,
Семетей келсе эмне дейт?
Чүрөктү тартуу кылам — деп,
Айтканыңар кандай кеп.»
Акун хан барын жемелейт.
Аны угуп Айчүрөк,
Ай тийгендей жаркылдап,
Көпчүлүккө мындай дейт,
Күлө сүйлөп шаңкылдап:
«Айланайын, ата журт,
Азап чектиң мен үчүн.
Мени коргоп кырылган,
Айланамын эл үчүн.
Өлүп кетсем арман жок,
Өнүп-өскөн жер үчүн.
Чыңкожо менен кармашпа,

Толтой менен арбашпа.
Кылыч, найза, балтаны
Кызыл канга майлашпа.
Таламым үчүн атаке,
Талашып эми таймашпа!
Чыңкожо менен Толтойго,
Элчи салып келишкени.
Айчүрөкө талашуу,
Токтолду эми дегизгин.
Жообун өзүм берейин,
Алдыма менин келишсин!»
Аны угуп бардыгы,
Айчүрөккө жалбарды.
Кайран Чүрөк таратты,
Кан төгүшкөн майданды.
Чыңкожо менен Толтойду,
Лзгырып амал кылууга,
Айчүрөк калды камышып,
Асмандап эргип сызууга.
Төбөсүндө көзү бар,
Төп айтуучу сөзү бар.
«Эл ичинде эптүү» — деп,
Кадыры бар, жүзү бар.
Төбө бий болгон жашынан,
Эл чогулган жыйынга.
Эки келин жиберди,
Элчибектей кыйынга.
Келиндер барып кеп айтат:
«Атакебай — деп айтат —
Эрке өскөн элинде,
Эжекем Чүрөк келсин — дейт.
Айланды башым тел болуп,
Акыл кеңеш берсин — дейт.
Айчүрөктүн алдынан,
Атайын келдим кычырып.
Укмушту баштап Айчүрөк,
Учам — дейт — көккө сызылып».
Келиндерден кеп угуп,
Элчибек элпек жөнөдү.
Перинин кызы Айчүрөк,
Пейлин — деп — бизден бөлөбү?
Акун хандын шаарында,
Кош дарбаза бар эле.
Бирин кызыл сырдаган,
Бирин анын ак эле.

Жасоолдору кайтарып,
Жанаша турган чак эле.
Кызыл эшик сарайда,
Акун хан өзү жатуучу.
Калайыкка жардаган,
Хандык сөзүн айтучу.
Ак эшиктүү сарайда,
Айчүрөк кызы жатуучу.
Кыркы келин, кыркы кыз
Тамашага батуучу.
Элчибек келди бүгүлүп,
Көргөндө Чүрөк сүйүнүп.
Алдын тосту абасын,
Өзү чыгып жүгүрүп.
Элчибекти ээрчитип,
Ээн үйгө киргизди.
Төрөнүн кызы Айчүрөк,
Тон жаңысын кийгизди.
Алдына анын май койду,
Майга кошуп бал койду.
Казы, карта тууратып,
Кандыра кара чай койду.
Чай үстүндө Айчүрөк,
Мына мындай кеп баштайт:
«Айланайын, абаке,
Кулак салгын — деп баштайт.
Чынокожого барып кел,
Толтойдон кабар алып кел.
Жүрө бербей ал жерде
Эртеден калбай кайтып кел!
Кадырыңа жетүүчү,
Карындашың өзүм бар.
Чынокожо менен Толтойго,
Азгырып айтар сөзүм бар,
Жиберди Чүрөк келдим — де.
Эрлигиң Толтой билдим — де.
Айланайын Чынокожо,
Алдыңа баш ийдим — де.
«Чынокожо эрим болсун» — деп,
«Толтой жээним болсун» — деп,
Айчүрөк өзү айтты — де.
«Жети-Суу жерим болсун!» — деп,
Жазгырып аны кеп айткын.
Жактырды сени — деп айткын!
Той камына токсон күн,

Уруксат сурайт — деп айткын.
Ал аңгыча эбим бар,
Бара турган жерим бар.
Айланайын, абаке,
Асманга учар кебим бар.
Басындырган иттерге,
Баштап келчү шерим бар».
Элчибек угуп бул сөздү,
Куушурулду далысы.
«Тилиме чыгып тибиртке,
Тиеби — деп — каргышы.
Элчибектин карганда
Кетеби — деп — намызы».
«Барбаймын» — деп айта албай,
Айчүрөк көөнүн кайтарбай.
Эшикке чыкты Элчибек,
Мойунан байлап жаткандай.
Көрө коюп Түмөнбай,
«Элчи ага кайда бастың — дейт.
Өчүптүр өңүң өтө эле
Акылдан эмне шаштың?» — дейт.
Анда Элчибек кеп айтат.
«Түмөнбай уккун — деп айтат.
Чынокожого баргын — деп,
Туурамды менин түгөттү.
Карындашың Айчүрөк
Салмак болду дүмөктү.
Эр Толтойго баргын! — дейт.
Эйтен жолго салгын — дейт.
Чынокожого баргын — дейт,
Жазгырып жолго салгын» — дейт.
Түмөнбай: «токто, аба — дейт,
Дагы кебиң чала — дейт.
Айчүрөк толук айтпагың,
Анык сырын сага — дейт.
Ат жакшысын алалы,
Аны минип баралы!
Тон жакшысын алалы,
Аны кийип баралы!
Чынокожо менен Толтойду,
Азгырып алдап жаналы!
Аңгычакты Айчүрөк,
Асмандап канат какпайбы?
Эр Семетей баатырды,
Ээрчитип келип калбайбы.

Берендин уулу Семетей,
Беттешип жоосун албайбы?
Жендирип ийсе Толтойго,
Жемеси жок жанбайбы!
Узарталы күн саңын,
Алыс болжоп айларды.
Кыраандын уулу Семендин,
Кыйыгына калбайлы!»
Элчибек менен Түмөнбай
Элчиликке аттанды.
Жакшы ат минип ал экөө,
Жаңы тон кийип шаттанды.
Жалгыз көөлүң тегирмен,
Тармал саздын сеңирден,
Элчибек менен Түмөнбай
Өтүп кетти желдирген.
Атайын, чыгып кетти алыска,
Айылдап булар тура албай,
Айыл-апага жолдогу,
Атынын башын бура албай.
«Каары катуу хандарга,
Кандай десек — болор — деп.
Чыңкожо, Толтой билишсе,
Көзүбүздү оер» — деп,
Акун хандын атынан
Айтып салам бердик — деп,
Айчүрөктөн атайын,
Элчи болуп келдик» — деп.
Чыңкожо менен Толтойго,
Элчибек мындай кеп айтат:
«Карылык кылып Акун хан,
Акылдан азды — деп айтат.
Айчүрөк өзү жиберип,
Силерге жаккан эп айтат.
Чыңкожодой баатырга
Тиемин өзүм — деп айтат.
Ашыгыш болсо Чыңкожо,
Токсон күн сүлүк берсин — дейт.
Ашыкпаса теги эле,
Алты ай мөөнөт берсин — дейт.
Тойдун камын кылам — дейт,
Абдан камдап чыгам — дейт.
Чыңкожо менен Толтойдун,
Көңүлүн жай кылам — дейт.
Алдыңа келген ишим бул,

Айтып келген сөзүм бул.
Ээрчитип келген кишим бул,
Карап турган көзүм бул!»
Аны угуп Чыңкожо,
Аярлуу сөзүн курады:
«Эмне үчүн Айчүрөк,
Алты ай сүлүк сурады?
Алыскы жерден эр изден.
Ашыкпы анын учары?!»
Ала көөдөк эр Толтой,
Аны угуп күүлөндү:
«Курусун айткан кебиң» — деп,
Чыңкожого сүйлөндү:
«Тилеги катып эр издеп,
Тийчү Чүрөк жан эмес.
Касам сөздө турбачу,
Каранын кызы ал эмес.
Тойдун камын кылам — деп,
Жиберсе элчи өзүңө,
Бул айткан кеп эп эмес!
Шек келтирип сөзүңө,
Элчибекти жиберип,
Алдыңа Чүрөк баш ийсе,
Кылыч кеспейт теги эле,
Ийилген башты нарк билсе.
Алыс болсо алты ай,
Токсон күнү ырае кө!
Ал ашыгча Айчүрөк,
Тойдун камын кылат ко?»
Аны угуп Чыңкожо,
Толтойдун кебин буздады:
«Токсон күн мөөнөт болсун» — деп,
Толгонуп жатып кунтады.
Анда айтат Түмөнбай:
«Берсениз алты ай мөөнөт — деп,
Камыңсын сулуу Айчүрөк.
Карбалае болбой камын жеп.
Шыгайдын уулу Чыңкожо:
«Элчибек кебим уккун — дейт.
«Түмөнбайым сен дагы,
Кулагыңа туткун — дейт.
Алдыңа келсе атандын
Кунунап кеч деген бар.
Беш айдап ашып кетпесин,
Берилген мөөнөт билип ал.

Алты айга кетип кокустан,
Азабын Чүрөк жебесин.
Мал, дүнүйө бок деген,
Кам кыламын дебесин.
Көрөр көз болсо Айчүрөк,
Көңүлүмдүн кири жок.
Арстандыгым чын билсе,
Айткан сөздө ийри жок.
Ашып кетсе беш айдан,
Аскерим кирет шаарына.
Бүлдүрүп анда Айчүрөк
Бүлүк болот калкына.
Баатыр жездем келди — деп,
Кыздар чыксын алдыма
Вазир кылып көтөрөм.
Сени Элчибек капына!
Сүт агызам көлүнөн,
Май агызам төрүнөн!
Түндүктөн ай көрсөтөм,
Түтүктөн суу ичирем!
Төө баштаган тогуздап,
Калың келет жер жайнап!
Алты айга койбой бүтүрсүн,
Айчүрөк баарын бүт камдап!
Кулагына төөлөрдүн,
Алтындан сөйкө тактырам.
Куйругуна аттардын,
Күмүштөн чолпу астырам.
Түмөнбай ага Чүрөккө,
Төркүндүгүн билемин.
Төрт канаттуу Карала ат,
Төркүлөргө беремин.
Канчалык душман келсе да,
Кайышпай турган колум бар.
Аянбай туруп салышчу,
Алп Толтой зорум бар!»
Элчибек менен Түмөнбай,
Аттанып андан кетти эми.
Ашыгып жолун караган,
Айчүрөккө жетти эми:
«Араңдан зорго көндүрдүк,
Айланайын, Чүрөгүм.
Беш айга тартып келтирдик,
Той болуучу сүлүгүн.
Чыңкожо сөзү мына бул:

«Мени вазир кылам — дейт,
Жети суунун элине,
Падыша болуп тынам — дейт.
Төрт канаттуу Карала ат,
Төркүлөргө берем — дейт.
Селкинчек тээп ойнорго,
Жибек аркан керем — дейт,
Беш айга камы бүтпөсө,
Шаарыңа басып кирем — дейт.»
Анда Чүрөк муну айтат,
Агартып тишин кылайтат:
«Чыңкожо күйөө болгондо,
Калдыңбы вазир болом — деп.
Арман кылып абаке,
Алтын такка коном — деп.
Чыңкожону жайласак,
Толтойдун селин байласак?
Чыныгы вазир болосун,
Элиңен жоону айдасак!
Түрк уулу кыргыздын,
Аралаймын баарысын.
Алптарын сынап мен,
Алып келем калысын.
Алып берем ошондо,
Абаке кеткен намызың.
Чыңкожо мага эр болбойт,
Толтой мага тең болбойт.
Келип калса Семетей,
Аларга сыяр жер болбойт!»
Айтып муну Айчүрөк,
Алардын оозун бекитти.
«Айгнайбыз» — деп — өлсөк да,
Элчибек менен Түмөнбай
Аттанышып кетишти.
Айчүрөк жана кеп айтат:
«Кыз-келип келгин — деп айтат.
Чакырса мени хан атам,
Көрбөдүк — деп — айтыңар!
Кайда кеткен ал — десе,
Билбедик — деп — айтыңар!»
Калыйман жакын сиздиси,
Кыздардын эле билгичи.
Калыйманга өзүнүн
Кийим-аягын кийгизди.
Өзү олтурчу Айчүрөк,

Алтын такка мингизди,
Акун хан кызы Чүрөктүн,
Перилги билинди.
Азем менен кубулуп,
Аккуунун кебин кийинди.
Асмандап учуп Айчүрөк,
Ай нуруна киринди.
Көкөлөп учуп Айчүрөк,
Күн нуруна киринди.
Муну мындай таштаңыз,
Аккуу болуп Айчүрөк,
Учушунан баштаңыз!

АЙЧҮРӨКТҮН АККУУ БОЛУП УЧУШУ

Аккундун кызы Айчүрөк,
Аккуу болуп кубулуп,
Күн нуруна чагылып,
Ай нуруна жуунуп.
Канатын айга каккылап,
Куйругун күнгө чапкылап,
Көтөрүлдү көкөлөп,
Булуттан алкып жалтылдап.
Абалап учуп жөнөдү,
Ак булутту сыдырып.
Айланып ал эргиди,
Ааламдын бетин кыдырып.
Кукулдап учуп жөнөдү,
Күн чыгышка бет алып.
«Кегин бар Толтой эрге» — деп,
Хан Коңурга чег алып.
Аскалуу бийик Ала-Тоо,
Кайкалаган кара тоо,
Чамбыл ала кары бар,
Баары бирдей мала тоо.
Аккундун кызы Айчүрөк,
Асманда келет жаркылдап.
Алдыңкы жерден көрүндү,
Кызыл мунар жалтылдап.
Кызыл мистен жасалган,
Көөнөрүн сырттан дат алган.

Салтанаттуу ордо экен,
Ласахтын шаары аталган.
Айланып андан жөнөдү,
Көзүнөн жашы дыбырап.
Кайкып өтүп үстүнөн
Канча тоону кыдырат.
Ар жагы деңиз чеги жок,
Кенип өтөр жери жок.
Балык кармап эл жүрөт,
Андан башка жээри жок.
Кеме минип күндүз, түн
Маанектерге чени жок.
Андан өтүп Айчүрөк,
Келе жатса зыпылдап,
Сурча жылкы көрүнөт,
Жыйылып жүргөн кымылдап.
Кыз-келинден кеп уккан,
«Кыраан Семей жылкысы
Кызыл буурул» — деп уккан.
Катын-кыздан кеп уккан,
«Кабылан Семей жылкысы,
Кара буурул» — деп уккан.
Акундун кызы Айчүрөк,
Асмандап учуп закымдап.
«Жылкыга ошол жетем» — деп,
Келип калды жакындап.
«Хан Манастын сарайы,
Калай, сырдан — деди эле.
Акындары кыргыздын,
Атактап айтып берди эле.
Сырдын нуру күзгүдөй,
Көрүндүбү мага — деп,
Буруттун түштү астына,
Барайынчы ага» — деп.
Узата ордо салынган,
Көчөсү кең алынган.
Айран болду Айчүрөк,
Ушул шаарга кабылган.
Жолборс менен шерлердин,
Айбандан чыккан эрлердин,
Сүрөтү таштан жасалган,
Колу менен чебердин.
Кээ бирөөнү карасан,
Чөгөрүп жерге жаткырган.
Кээ бирөөнү карасаң,

Төрт такандуу катырган.
Күйгүзгөн топо очокко,
Алтындап казан астырган.
Кендигинен шаарынын,
Кербендин башын азырган.
Алы жетер эместей,
Ага тийип кас кылган.
Чоң найзалар тирелген,
Чоң кылычтар илинген.
Сейрегирээк багы бар,
Көркөм сулуу тигилген.
Таш менен бийик салынган,
Такашкан көккө тамы бар.
Тегеретип айлантып,
Каздырган көлдөй аңы бар.
Асмандан Чүрөк байкаса,
Бээжинге келген чагы бар.
Бийиктен көргөн баягы,
Белгилүү жылкы кабылар!
Баары сурча бурулуп,
Баратат сууга чубуруп.
Айчүрөк анда муну ойлойт,
Асмандан ылдый куюлуп:
«Кечөө атасы Манас өлгөндө,
Эл чогулуп көмгөндө,
Абыке, Көбөш дүйнөсүн
Камчыга ченеп бөлгөндө,
Айгырын сурдан салганбы?
Бурулуп өңү калганбы?
Кыз-келинден укканым,
Же болбосо жалганбы?!»
Тиктеп көзүн салганы,
Жылкыга жакын барганы.
Анда келген кези экен,
Али Коңурбай балбаны.
Тору айгырдын жалындай,
Аркасында айдары.
Асылуу жараң, жабдыгы,
Аркасында калканы.
Катылышкан жоо болсо,
Чыккандай анын талканы.
Көзү көлдүн буткулдай,
Көрүнгөндү жуткундай.
Кантаган кара толкундай,
Толкуну тоону бузгундай.

Муруту балта сабындай,
Сакалы садак кабындай,
Мурду тоонун кыр таштай,
Кабагы кашат чабындай,
Бүткөн бою мунардай,
Колу, буту чынардай,
Карашына калчанын,
Чыдап пенде тура албай,
Чондугу төөнүн нарындай,
Салкыны сырттын каарындай,
Саадагы¹⁹ бар чапчактай.²⁰
Басканы башка алчактай,
Үстүнө бардык жыгачты,
Алгандай илип калтырбай,
Чок табылгы жайылган,
Жоо дегенде шайлаган,
Жайы-кышы Кара атты,
Мамыга асып байлаган,
Каканга кеткен жоо болсо,
Канына жерди майлаган,
Кыйын чыккан бул калча,
Кызыл чок кытай журтунан,
Олчое минип Кара атка,
Очогор мылтык асынып,
Карарып түндөй ок өтпөс
Колунда найза солкулдап,
Жанында кылыч жаркылдап,
Алеңгир²¹ жаа, сур жебе²²,
Он жанында жалтылдап,
Жылкыга келген кези экен,
Башында жакут бөркү бар,
Күн чагылса кулунууп,
Көз уялткан көркү бар,
Таажысына карасаң,
Тагылган канча асыл таш,
Канчалык ташты такса да,
Калтырантыр кары баш,
Сакалы аншак болуптур,
Жетимини жашка толуптур,
Бермети кетип бетинин,
Бырыш басып солуптур,
Он далысы кең экен,
Ойротту бузар эр экен,
Сол далысы кең экен,
Солду бузар эр экен.

Карылыгы болбосо
Тийип алар неме экен,
Ушуну баштап барсамбы?
Толтойдон өчүм алсамбы?
Чыңкожону чыңыртып,
Чыгына колум малсамбы?!
Кең Бээжинди жердеген
Али Коңурбай эр экен,
Качып барып карабет,
Калмакка тийди дээр бекен?
Мындай кепти уккуча,
Тирүү туруп өлөйүн,
Издегеним Семетей,
Ага учуп жөнөйүн!»
Күн батыш көздөй бет алып,
Көкөлөп учту айланып,
Көп баатырды көрсө да
Көңүлү толбой жайланып,
Шаяндын²³ жатат жайлары,
Калмактын жатат байлары,
Адамдын көзүн талдырат,
Жайнап жаткан малдары,
Түндүк батыш бет алып,
Алтайды көздөй айланды,
Алмалуунун оюнда,
Аккан суунун боюнда,
Муз бурчактын Аккубак,
Келген экен оюнга,
Ит агытып, куш салып,
Батыптыр ал сонунга,
Асманда учуп келатып,
Аны Чүрөк көрүптүр,
Алы канча экен — деп,
Ага көңүл бөлүптүр,
«Тотугун оңу боло элек,
Он бешке жашы толо элек,
Секелек ойноо бала экен,
Эркелигин кое элек,
Эти катып толо элек,
Эңишер чагы боло элек,
Элирин жүргөн бала экен,
Эс-акылы толо элек,
Оң далысы кең экен,
Ойротту бузар эр экен,
Балалыгы болбосо,

Тийип алчу неме экен.
Баш бербей барып карабет,
Балага тийди дээр бекен?!»
Андан кайра тартканда,
Асмандап келе жатканда,
Канча дайра, канча көл,
Канча тоону ашканда.
Каркыраанын боюнда,
Казактын жүргөн тоюнда.
Кез келип калды Айчүрөк,
Үмөтөйдөй зоруна.
Кууш аяк, кең көөдөн,
Мындайды Чүрөк көрбөгөн.
Кан Коңурбай калчага,
Мынчалык көңүл бөлбөгөн.
«Калдайган канча зор экен,
Коңурбайдан чоң экен.
Көкчө хан уулу Үмүтөй,
Аташкан жарым болбосо,
Тийип алар эр экен.
Качып барып карабет,
Капкайда тийди дээр бекен?
Аташканын унутуп,
Ар кимге тийди дээр бекен?
Эр Семетей турганда,
Эр сынашым эп бекен?
Эр издешим кыдырып,
Элде жок кайгы чер экен!»
Андан кайкып сызды эми,
Асманга эргип чыкты эми.
Алтай менен Тыяшан,
Аралап учуп кыркты эми.
Тунарыктап көрүнүп,
Тумандып чети сөгүлүп.
Акчуулаң тартып көрүнүп.
Асмандын чети сөгүлүп.
Айчүрөк жүрөт асманда,
Жамгырлап жашы төгүлүп.
Айчүрөк учуп тоо бойлоп,
Аташканын таба албай.
Алда канча ой ойлоп.
Караанын көрүп алыстан,
Таласты көрүп капыстан.
Кош болду Чүрөк эми көр,
Башы ашуу Жети-Төр,

Өзөнгө бүткөн сазын көр,
Өрдөк менен казын көр.
Тал, терегин салаалаш,
Баары өнгөн чаадалаш.
Төө куйрук, арча чамалаш,
Карагай, кайың каадалаш.
Табылгы, ыргай аралаш,
Кожогат, четин таллаалаш.
Жайнап жатат караса,
Жапа* өрүк, жийдеси,
Алма, анар, шабдалы,
Алча, жаңгак, мистеси.
Кызарып жатат кант агып,
Кызылчасы кырында.
Кызыгып калды бул жерге,
Кыз Чүрөк сулуу чынында.
Күнгөйүн мунун караса,
Кулпунат макмал тулаңы.
Сайраса булбул токойдо,
Ышкырат кырда улары.
Курбусун кулжа каптаган,
Адырда аркар батпаган,
Тектирде теке шагырап,
Өндүрүн элик каптаган.
Токойдо толуп жапа тоок,
Кымылдап кыргоол жайнаган.
Төрт-Көлдүн төмөн жагында,
Төрөндүн тиккен багында,
Баркөлдүн маңдай жагында,
Бакайдын салган тамында.
Кайнардын кара көзүндө,
Как чынардын өзүндө,
Кең-Көлдүн чаты кошууда,
Күн чагылган көркүндө.
Аппак болгон сарайды,
Абыдан көрүп калды эми.
Эр Семетей баатырлы,
Издеп көзүн салды эми.
Акун хандын шаарына,
Чыңкожо чабуул салганда?
Тышка киши чыгарбай,
Толтой камап алганда?
Азгырып Чүрөк эбин таап,

* Жапа — жапайы.

Асмандап учуп калганда?
 Уламадан укмуштай,
 Улуулардан укту эле.
 «Атасы анын Манас — деп,
 Жердеген жери Талас» — деп,
 Эсине бекем тутту эле.
 «Табам» — деп баатыр Семенди,—
 Талпынып Чүрөк учту эле.
 Баатыр Манас өлгөндө,
 Эл чогулуп көмгөндө.
 Ак сар бээни сойдуруп,
 Кайнарга терең койдуруп.
 Кызыл дилде чачтырган,
 Кыямат жолун ачтырган.
 Арыстандын ашына,
 Аккуланы чалдырган.
 Хан Манаска Каныкей,
 Кастарлап күмбөз салдырган.
 Күмбөздү салар топону,
 Чоң Ополдон алдырган.
 «Миң жамбы менен бүттү» — деп,
 Өрнөктөп оюп жаздырган.
 Арстан Манас күмбөзүн,
 Ак-Чокудан бек салган.
 Алты кылым өткөнчө,
 Турар бекен деп салган.
 Жеткилең Манас күмбөзүн,
 Жер чокудан бек салган.
 Жети кылым өткөнчө,
 Жетер бекен деп салган.
 «Көсөм атам Манастын,
 Күмбөзү болсо ушул — деп,
 Кастарлуу бул күмбөздүн,
 Үстүнөн учуп өтпөйм — деп.
 Арбагы урса баатырдын,
 Кантис өсүп — көктөйм» — деп.
 Ала-Тоо башын айланып,
 Ар жагы менен өттү эми.
 Семетейди көрсөм деп,
 Сел кылып жашын төктү эми.
 Алмалуу булак — Шуңкар таш,
 Ашып барып түштү эми.
 Муну мындай таштаңар,
 Семетейди Чүрөктүн,
 Сындашынан баштаңар.

АЙЧҮРӨКТҮН СЕМЕТЕЙДИ СЫНДАШЫ

Төрт-Көлдүн төмөн жагында,
 Төрөндүн сайган багында.
 Кайнардын кара көзүндө,
 Как чынардын өзүндө.
 Өзөндүү булак сазында,
 Өрдөк менен казында.
 Кең Таластын боюнда,
 Ала-Көлдүн оюнда.
 Ит агытып, куш салып,
 Андан алып илдирип,
 Жүргөн экен Семетей,
 Мындан алып илдирип.
 Салмагына залкайып,
 Буурул ат белин ийилтип.
 Каз, өрдөктү байланып.
 Канатын жерге чийилтип.
 Элирген жаш баладай,
 Эки чоро жанында.
 Элебестен эр Семен,
 Эчтемени жадында.
 Акундун кызы Айчүрөк,
 Асмандан туруп сынады.
 Чалмасын алыс ыргытып,
 Чарыктады кыялы:
 Манастын уулу Семетей,
 Башында суусар тебетей.

Эрлигине ишенип,
Эч нерсени элебей.
Сайрандап жүргөн чагы экен,
Салтанат менен кенебей.
Чыңкожо менен Толтойду,
Бучкагына теңебей.
Оң далысы кең экен,
Ойротту бузар эр экен.
Сол далысы кең экен,
Солду бузар эр экен.
Иликтеп анан Семенди,
Издебей турган эр бекен?
Тилекти берсе колуна,
Тийбей турган шер бекен?!
Келе жатат Семетей,
Кең көкүрөк, сом далы
Кармашып калган душмандын,
Кан болуп чыгар далдалы.
Арааны аалам аймаган,
Ажыдаардай түрү бар.
Айды чапчып айкырган,
Арстандай сүрү бар.
Бар ааламга бир өзү,
Падыша болчу башы бар.
Он төрт менен он бештин,
Ортосунда жашы бар.
Байкап турат алыстан,
Балбан болчу кейпи бар.
Калың элдей башкарган,
Зардал болчу кейпи бар.
Оттой жанган көзү бар,
Опол тоодой өзү бар.
Ажарына караса,
Ай менен күндүн көркү бар.
Ашык болуп Айчүрөк,
Айланды анын башынан.
Алп экен — деп, кегимди,
Алып берер касыман.
Алтын кемер курчанган,
Ай чагылып, нур чалган.
Күмүш кемер курчанган,
Күн чагылып, нур чалган.
Жанына кылыч байлаган,
Жандашкан жоосун жайлаган.
Белине кылыч байлаган,

Беттешкен жоону жайлаган.
Ак шуцкары колунда,
Ак келтеси жонунда,
Туулгасы башында,
Чарайнасы боюнда.
Астындагы Тайбуурул,
Арыбас күлүк мал экен.
Кара байыр казан ат,
Канаттуу тулпар ал экен.
Аты да бар бир тоодой,
Өзү да бар бир тоодой.
Өжөрлөнсө жуткундай,
Өчөшкөн жоосун бүт койбой.
Ак көөбөнү жамынган,
Алтын менен чордогон,
Жигине күмүш ширетип,
Жибек менен тордогон.
Алты атар огун сологон,
Акыректе кош калта,
Жети атар огун сологон,
Желкесинде беш калта.
Бадана тонун кийинип,
Баатырларга сыйынган.
Балада мындай көргөн жок,
Кара баштуу кыйындан.
Теңдешер пенде жок экен,
Тегеренсе кылымдан.
Абайласаң түгөнгүр,
Айдай бети нур чалган.
Көзүң салсаң түгөнгүр,
Күндөй күлүп нур чалган.
Кабаттан темир кийинген,
Жарагың жанга плинген.
Жабдышып темир кийинген,
Жанына жарак плинген.
Кызыл буурул ат мишген,
Кыл куйругун шарт түйгөн.
Караса көзү от чалып,
Кайрылып кара жан күйгөн.
Ала-Тоодой залкайган,
Карагандан кан чыккан,
Карагандан жан чыккан.
Чолпоңу жанын маңдайлап,
Бет алса душман чекеге,
Чыккандай жалгыз жекеге.

Аны менен кездешкей,
Кеткендей узап Мекеге.
Үстүнө кийген буулумдун,
Үпчүлүгү бир тогуз.
Атадан калган Аколпок,
Топчулугу бир тогуз.
Тоого урган жапырып,
Толкуну тоонун шарындай.
Жанар тоодон атылган,
Жалыны оттун табындай.
Колуна найза кармаган,
Коркуп жоодон жанбаган.
Сундуруп найза кармаган,
Сумсайып жоодон жанбаган.
Жолборс жүрөк, шер кайрат,
Жолунан кайта кайтпаган.
Жоолашып душман катылса,
Жой кылып жерди кандаган.
Агарып тиши кашкайган,
Чоң ополдой залкайган,
Баатырлык эмей эмине,
Басташканын ал жыккан.
Барып кирген көрүнө,
Байкабай ага катышкан.
Астындагы Буурул ат,
Алты ай минсе арыбас.
Алтымыш асый болгунча,
Азуусун сөйкөп карыбас.
Кулжа көөдөн, тайган төш,
Жети айга минсе чаалыкпас.
Жанындагы Гүлчоро,
Жалындаган бала экен.
Балалыгы болбосо,
Баатыр болчу жан экен.
Өрөпкүгөн Канчоро,
Өрттөй жанган бала экен.
Өчөшкөнүн соо койбос,
Өжөр бүткөн жан экен.
Бала жолборс Семетей,
Бастырып үйгө келди эми.
Каз өрдөктү байланган,
Чачыкейге берди эми.
Кермесине ат толуп,
Эл казандап калыптыр.
Үйүз-бүйүз эки ордо,

Керилтип тигип салыптыр.
Маңдайдагы секиге,
Маңкайып конду Айчүрөк.
Кашкайган тиги секиге,
Кайкайып конду Айчүрөк.
«Берендин уулу Семене,
Беттешпей кантип кетем — деп.
Кайгылуу башын кабарып,
Канткенде ага берем — деп.
Ашык кылып күйгүздү,
Айланып кантип кетем — деп.
Аялы болуп Семендин,
Арманга качан жетем?» — деп.
Ары ойлонуп Айчүрөк,
Бери ойлонуп Айчүрөк,
Акыл тапты мамындай
Көп толгонуп Айчүрөк,
Чачыкей келчү булакка,
Барып конду Айчүрөк.
Абысынга арманын,
Айтмак болду Айчүрөк.
Эрке катын Чачыкей,
Ордодон чыкты маңкайып.
Адырдан башын көтөргөн,
Ак кулжадай даңкайып.
Эки жагын каранып,
Карчыгадай таранып.
Кыргоолдой кызыл кылактап,
Асталай басып булактап.
Көк кепич бутта кыйчылдап,
Жылдыздай көзү жылтылдап.
Басып чыкты суйкайып,
Эркелей күлүп шыңкылдап.
Элечек башта койкоюп,
Эркинче жүрүп оштонуп.
Ханышалык доор сүрүп,
Бактысына кош болуп.
Алтындан кылган чоң сөйкө
Акыреkte жаркылдап.
Май сооруда чач мончок,
Ар кубулуп шаркылдап.
Жеңин жерге сүйрөгөн,
Желбетей басып үйрөнгөн.
Өкүм менен чамыркап,
Өзүнөн өзү сүйлөгөн.

Алтынга боюн шыбаган,
Ай чагылып жалтылдайт.
Күмүшкө боюн шыбаган,
Күн чагылып жаркылдайт.
Таластагы караса,
Талдай бою буралган.
Чачыкейди Айчүрөк,
Көрүп туруп кубанган.
«Өзү уургачы эмеспи,
Арыз, мунумду айтайын,
Акылдашып, эжеме,
Андан кийин кайтайын».
Он бештеги кыз болуп,
Оолжуй басып барды эле.
Аны көрүп Чачыкей,
Акылынан танды эле.
Чачыкейдин корккондон,
Жүрөгү чыкты кабынан.
Кармана албай калдастап,
Билеги чыкты сабынан.
Шалдырап бою чиркиндин,
Шайы кетти абыдан.
Акундун кызы Айчүрөк,
Арка чачын булайтып,
Чачыкейге муну айтып,
Ак тамагын кылайтып:
«Шаатемир кызы Чачыкей,
Эжеке, эсен жүрдүңбү?
Эркелетип алпештеп,
Эрмекке бала сүйдүңбү?!
Чыңкожо, Толтой эки дөө,
Чыр баштап, чийин чийишип,
Хан Семетей баатырга
Кастык кылып тийишин.
Арага элчи салышып,
Акылдашып алышып.
Аккоенду Чыңкожо,
Толтойго берип табышып.
Он эки түмөн кол менен,
Шаарыма барып чабышып.
Жайы-кышы камады,
Жазда эгин ектирбей,
Күздө аштык тердирбей.
Жайлоого кенен жайлатпай,
Куйруктуу козу жедирбей.

Калайыкты какшатып,
Калаамды камап турганда,
Айчүрөктү берсин — деп,
Атамды матап турганда.
Катылган келип душмандын,
Кан кылып колун талкалан.
Калуучу баатыр барбы — деп,
Калкымды менин калкалап.
Асмандан учуп жөнөдүм,
Арманым ушул аркалап.
Арыстанын Семетей,
Арданычу балабы?
Атасы Манас аташкан,
Аялын ал алабы?!
Чыңкожо менен Толтойго,
Чындап бүлүк салабы?!
Же кылган иши чалабы?
Тарттырып ийин Чүрөктү,
Талаада же калабы?!
Сүлүү кызды алууга,
Жок бекен же анын талабы?
Күнү болуп калат — деп, эже,
Күйүткө мени салат — деп, эже,
Көөнүң күмөн албагың, эже,
Күйөөмдү тартып алат — деп, эже,
Ак ордонду ондоюн, эже,
Арамдык кылсам оңбоюн, эже,
Көчкөндө төөндү комдоюн, эже,
Көөнүң күмөн албагың, эже,
Кырк жылы кызмат кылайын, эже,
Кыя бассам сынайын, эже».
Арка чачын булайтып,
Этек-жеңин чубалтып,
Чачыкей анда муну айтат.
Кызылдуу өңүн кубартып:
«Кызылды кийген жосбу?
Кыз да сендей болобу?!
Кыз башы менен кыдырын,
Эр издеген оңобу?!
Жашылды кийген жосбу?!
Жаш да сендей болобу?
Атасынын төрүндө,
Эр издеген оңобу?!
Тиерине эр таппай,
Спериине жер таппай.

Кара көзүң катыптыр,
Кирерине көр таппай.
Чачың буурул болгуча,
Тишиң буудай болгуча,
Эр албаган эски күң,
Туурук таман кески күң,
Тишиң буудай болгунча,
Көп олтуруп зак болгон,
Саамайың куудай ак болгон.
Керүүгө казан аскан күң,
Кербенчи жолун тоскон күң,
Жолго казан аскан күң,
Жолоочу жолун тоскон күң.
Аккуу болуп үн катып,
Алыс жолдон түн катып.
Алты айчылык Үргөнчтөн,
Атка минбей жөө басып.
Атаңдай болгон төрөмө
Эр үчүн келдин үн катып.
Жети айчылык Үргөнчтөн
Желден бетер түн катып,
Эпендей болгон эжене,
Эр үчүн келдин үн катып.
Атаң укса тыйбайбы?
Айлың ээлик кылбайбы?!
Энең укса тыйбайбы?
Элиң ээлик кылбайбы?!
Арстаным Семетей,
Аялы анын Чачыкей.
Алыс жогол көзүмөн,
Айланбай мени сөтөрдөй.
Айдай сулуу Чачыкей
Айчүрөктөн кем бекен?
Арстаным Семетей,
Сени карар эр бекен?
Эриме элчи болчудай,
Эси жок аял мен бекен?!
Эримди тартып алгыдай
Энибаш жалаң сен бекен?!
Ал кебинди ит уксуң,
Ит укбаса ким уксуң!»
Каарданып Чачыкей,
Кайга басты кагышып.
Буулумдан²³ кылган чоң ичик
Буластата жамынып.

Акундун кызы Айчүрөк,
Ардаңгадан өлбөдү,
Чачыкейден жеме угуп,
Көзүнүн жашы көлдөдү.
«Кылбасам» — деп сага мен,
Кыяматка кектеди.
Кайкып учуп куу болуп,
Канатын катуу сермедди.
Эрке катын Чачыкей,
Эшиктен кирди эңкейип.
Үшкүрүгү таш жарып,
Үстөмөн түштү чекчейип.
Эр Семетей баатырын,
Сар улагын алдырды.
Сууруп алып өпкөсүн,
Чачыкейге чаптырды.
Гүлчоро менен Канчоро,
Кен-Колдун башы көлмөдө,
Жаткан экен жылкыда,
Өзүнчө дуулап ал экөө.
«Эр Семетей баатырга,
Учурашып келсек — деп,
Кол беришип көрүшүп,
Эсендигин билсек» — деп.
Салам айтып жарк этип,
Күлүп балдар шарк этип,
Семетейдин үйүнө
Кирип келди шарт этип.
Эр Семетей баатырын,
Эргип туруп муну айтат.
Кааласынча каткырып,
Кашка тишин кылайтат:
«Чубактын уулу Канчоро,
Алмамбет уулу Гүлчоро,
Эригин калган чагын бар,
Эки бирдей шер чоро.
Атамдан калган Акшункар,
Табына келген чагы бар.
Эги катып абыдан,
Бабына келген чагы бар.
Сайран куруп, көл бойлоп,
Сала турган кез экен.
Каз өрдөктү катарлап,
Ала турган кез экен.
Бүгүндөн калбай кайтып бар,

Жылкычыга айтып бар.
Атамдан калган көп буудан,
Экөөң тандап эки ат ал,
Көөнүң чором, таптап мин,
Көөнүң чором, байлап мин.
Куу казык кылып каңтарын,
Көөнүң чором, айлап мин.
Таласты бойлоп куш салам,
Эртеңден калбай эрте кел.
Кара жол чаңын бургутуп,
Кара суудан жете кел».
Эриккен эки чорого,
Эр Семен аны айтты дейт.
«Куп болот» — деп чоролор,
Жылкыны көздөй чапты дейт.
Күүгүм кире, күн бата,
Элдин алды жуп жата.
Алтындан кылган тактага,
Кебезден кылган пактага.
Семетей менен Чачыкей
Айкалышып жатышты.
Аркар менен кулжадай,
Моюн алышып жатышты.
Тараза жылдыз батканда,
Таң кашкайып атканда,
Молдо торгой чуркурап,
Комузун күүлөп какканда.
Эрке катын Чачыкей,
Ордунан турду оолжуп.
«Алда кандай болот» — деп,
Айчүрөктөн коопсуп.
«Кечөө көргөн Айчүрөк,
Кетти бекен ордунан?
Тосун ал да карабет,
Турат бекен жолунан?»
Муну ойлонуп Чачыкей,
Басып барды шаркылдап.
Алтындан кылган кош сөйкө,
Акыректе жаркылдап.
Акундун кызы Айчүрөк,
Арка чаңын булайтын,
Тосун чыкты булактан,
Ак тамагы кылайтын.
Тозокту салчу ичине,
Толуп жаткан муңду айтып:

«Шаатемир кызы Чачыкей
Кабар салып кайтайын.
Алдыңдан өттүм билбедин,
Ардаганым айтайын.
Эр Семетей баатырың,
Тайбуурул атын миндиби?
Жоодон коркпос эр болсо,
Чүрөктүн жайын билдиби?!
Аташканы Чүрөктү
Аларга алы бар бекен?
Чыңкожо менен Толтойго,
Кармашар каары бар бекен?!
Арстаның Семетей,
Намызы жок балабы?
Тарттырып ийип Чүрөктү,
Ал арманда калабы?!»
Айчүрөк муну айтканы,
Эрке катын Чачыкей
Акылынан шашканы.
Айчүрөктү билектен
Кармай калып какканы,
Акылы тайыз албуттун
Айчүрөккө айтканы:
«Ар кубулган карабет,
Айлашып учуп келдиби?
Көз байлоочу шыйкырчы,
Албарсты, же жинсиби?
Кыз башы менен кыдырып,
Эр издеп кыз келчүбү?
Койнуңда жаткан күйөөсүн,
Колунан бирөө берчүбү?!
Көчүгү курттуу карабет,
Көзүнө колум малбасам.
Күл салып сенин куртуңа,
Күн кылып байлап албасам».
Чымырканын Чачыкей,
Чачтан кармай калганда,
Айчүрөккө асылып,
Ач билектен алганда.
Акундун кызы Айчүрөк,
Аккуу болуп кубулуп,
Чачыкейдин колунан,
Коргонундай куюлуп,
Буйтап канат какканда,
Булакты карай булт этти.

Карматпастан булактын
Кайнарына чулп этти.
Аны көрүп Чачыкей,
Акылынан азганы.
Анда туруп Айчүрөк,
Чачыкейге айтканы:
«Эр Семетей баатырды,
Көргөнүң бүгүн түн болор.
Колума тийсе Акшункар,
Башыңа каран күн болор.
Арыстаның Семетей,
Акшункар салам — деп айткан.
Кең Таластын оюна,
Ашмураттын боюна,
Бүгүн барам — деп айткан.
Кадырыңа байланып,
Үйдө калса сеники,
Айткан сөзүң аткарып,
Акшункар салса меники.
Калың кербен өтүүчү,
Кара жолдун боюнда.
Акшункар салып Семетей,
Келатканда жолунда.
Акбула болуп албасам,
Алты түрлүү кубулуп,
Үч көрүнүп өзүнө,
Сыр көрсөтүп көзүнө.
Ар кубулуп калбасам,
Шыйкыр менен тартпасам,
«Була» деп буруп алганда,
Канжыгага чалганда,
Эстен танып эндиреп,
Элебестен калганда,
Колундагы шункарын,
Эбин таап ала качпасам.
Акшункар издеп ачыртып,
Алапка башың салбасам,
Андан айла болбосо,
Ар кубулуп кылтылдап,
Кара суунун кайнарында,
Ак балык болуп жылтылдап.
Сыр көрсөтүп акпасам,
Сыйкырлап оюн тартпасам,
Балык деп басып аларда,
Качпастан каран жатпасам.

Ак балык деп алганда,
Канжыгага чалганда,
Эстен танып эндиреп,
Элебестен калганда,
Колундагы шункарын,
Эбин таап ала качпасам.
Эр Семетей баатырды,
Элиртип кетип калбасам.
Андан айла болбосо,
Жекендүү көлдүн жээгинде,
Шуудураган камышы,
Шабырлуу көлдүн бетинде.
Аккуу болуп албасам,
Куркулдап үнүм салбасам,
Ар кубулуп көзүнө,
Акылың анын тартпасам.
Куу деп кушун салганда,
Алам деп шункар барганда.
Ойлоп келген узактан,
Ошондо жетип арманга,
Боосунан кармап албасам.
Кайкып учуп калбасам.
Бармагыңды тиштетип,
Башыңа мүшкүл салбасам.
Акшункар издеп Семетей,
Артыман барса меники.
Алдырып кушун аңкыйып,
Үйдө калса сеники.
Ала көөдөк Семетей,
Шункарын издеп барбаса,
Аташканы Чүрөктү,
Аялдыкка албаса,
Сала турган шункарын,
Эр Толтойго салдырып,
Ала турган Чүрөктү.
Чыңкожого алдырып,
Семетейдин эрдигин,
Жерге уруп тынбасам.
Ак калпак кыргыз элине,
Аралап жүргүс кылбасам.
Айчүрөк болбой өлөйүн,
Тубай туна чөгөйүн.
Таалайым жок мен бейбак,
Азабым болсо көрөйүн».
Мына ошентип Айчүрөк,

Аккуу болуп кубулуп,
Асманды көздөй созулду,
Ак түтүн болуп бурулуи.
Эрке катып Чачыкей,
Эени ташнай сандалын.
«Алда кандай болот — деп,
Акыл ойлоп саргарын.
Алып кетер бекен — деп,
Алаканын шак коюн.
Атаны кокуй, арман» — деп,
Көчүгүн жерге лак коюн.
Ай караңгы түн болду,
Азаптуу ага күн болду.
«Бекем кармап албай — деп,
Күңчүлүккө салбай» — деп,
Башы анын маң болду.
«Кесирим башка жетти — деп,
Сыймыгым эми кетти» — деп,
Көөнүнө күйүт күн болду.
Шагы сынын, шылкыйып,
Үйүн көздөй басты эми.
«Кеселмин» — деп Чачыкей,
Кериле сулап жатты эми.
Акундун кызы Айчүрөк,
Канатын күнгө каккылап,
Асмандап учуп калды эми,
Куйругун жерге чапкылап.
Кубулмалуу Айчүрөк,
Чоюда оонап ойгонуи,
Кенебеген шер немеи.
Зынылдаган Айчүрөк,
Зынылдан учуп калды эми.
Шыбыргак шамал салды эми.
Бөкөөнүн башы мөндүрлөп,
Күн күркүрөп калдырлап,
Чакалап сууну куйгандай,
Жаканын башы жамгырлап.
Көктө булут тундуруп,
Көпөктөп жамгыр куйдуруп,
Асманды булут тундуруп.
Алты²⁴ сай жамгыр куйдуруп.
Аш бышымга күн жаады,
Ачтырбай көздү селдетип.
Ачылып кетти заматта,
Аптап тийип, жарк этип.

Караан калган Айчүрөк,
Караса көзгө илинбей,
Көздөн кайым болуптур,
Кай кеткени билинбей.
Баатырдын уулу эр Семен,
Бала жолборс эр немеи.
Кукулдан учуп калды эми,
Куюн шамал салды эми.
Умачтай көзүн ачты эми,
«Саламын» — деп шуңкарды.
Ыргып турду ордунап,
«Чабамын» — деп тулпарды.
Эшикке чыгып элирип,
Карды көрүп калды эми.
«Мен Семетей болгону,
Аш-тамагын бат ичип,
Атына жетип барды эми:
Акшуңкар колго конгону.
Кубу толор* көңүлдүн,
Мындай сонор болбоду!
Көрүп туруп ушуну,
Салбаса кушту болорбу?»
Тайбуурулдай күлүккө,
Жолборстон үртүк²⁵ жаптырып.
Чыраштаган эң сонун,
Жибектен кезим тактырып.
Алтын менен саптаган,
Пил терисин каптаган,
Чиркей тийсе кычк эткен.
Камчы менен какканда,
Мылтык аткан немедей,
Тоо жапыртын заңк эткен.
Алтындап кылган доолбас,
Кайра байлап капшырды.
Кагуу үчүн оң жаккы,
Канжыгага тапшырды.
Алдыңкы кашы карк алтын,
Аземден кылган акканкы,
Кийинки кашы чылк күмүш,
Бекемден кылган акканкы.
Эки каптал эң темир,
Тайбуурулга чак канкы.
Басмайылын бек тартып,

* Кубу толору — ыразы болуу, кумарлануу.

Баса токуп алды эми.
Аколпок тонун кийинип,
Камынып Семен калды эми.
Топчулугу бир тогуз,
Топчуланып алды эми.
Үпчүлүгү бир тогуз,
Үпчүлөнүп алды эми.
Шуңкарды колго кондуруп,
Ортоңго камчы илди эми.
Сүйүнгөн Семен абыдан,
Атын чечип мамыдан,
Куймалуу таман үзөңгү,
Теппей атка минди эми.
Бастырып жөнөй берерде,
Чачыкей башын ийди эми:
«Айланайын, хан төрөм,
Бүгүн жортной эртең жорт.
Каз, өрдөк кагып берерге,
Эки чороң эрте жорт.
Түндө жатып, түш көрдүм,
Түйшүктү башка салардай,
Түшүмдө жаман иш көрдүм.
Шаңшыбас күндө Акшуңкар,
Шаңшып бүгүн калыптыр.
Жибек боосун тыткылап,
Кетмекчи болуп жатыптыр.
Кагылайын, хан төрөм,
Бүгүн жортной эртең жорт.
Жалгыз жортной жаныңа,
Жан жолдошуң эртең жорт».
Семетей анда кеп айтат,
Кеп айтканда бек айтат:
«Кое бер, долу, чылбырды,
Түш түлкүнүн богу — дейт.
Жолума каршы болгудай,
Жок аялдын чону — дейт.
Шаңшын жатса Акшуңкар,
Уялаш үнүн уккандыр.
Өзүң көргөн жаман түш
Өз башыңа бушмандыр».
Чылбырга бекем чырмалып,
Олоңго бекем оролуп,
Шаатемир кызы Чачыкей,
Бастырбады чогуруп.
Арстандын уулу Семетей

Ачууланып калды эми.
Толгомо саптуу булдурсун,
Толгой кармап алды эми.
Булдурсундун кайышып,
Сайга жазып кердирген.
Көк торпоктуң терисин,
Ашын жакшы бердирген
Ийин жакшы капдырып,
Чеберлерге тердирген.
Ош эки тилүү өрдүрүп,
Өпөрүн сонун келтирген.
Кас душманга тийгенде,
Кандуу камчы дедирген.
Булдурсун менен как ошол,
Май сооруга чапты эми.
Чычырып ыйлап Чачыкей,
Айланып атты качты эми.
Калдыркан ала көйнөгү,
Кат-катынан бөлүндү.
Чачыкейдин такымдан,
Куюлуп каны төгүлдү.
Ташка ойногон улактай,
Так секирип маарады.
Семетейди Чачыкей
Сел болуп жашы каргады:
«Барганыңдан келбей кал,
Базар үйүң көрбөй кал.
Кеткениңден келбей кал,
Кербен үйүң көрбөй кал.
Жетерине жеткирбей,
Жедигер алың кушунду.
Айтканыңды билерсиң,
Көргөндө сен ушуну.
Ээрден тайып көчүгүң,
Эр Толтой алың атыңды.
Чыргалап сени өлтүрүп,
Чыңкожо алың катыңды».
Карган, ийлеп Чачыкей,
Карган артта калды эми.
Эси кетип эндиреп,
Талмадай талды ал эми.
«Катың каргыш эрге өтпөйт,
Кой каргышы берге өтпөйт.
Куралы жок колунда
Куру кайрат жоого өтпөйт».

Деп Семетей баатырын,
Тайбуурул менен чуу коюп.
Шайбырлата бастырып,
Шамалдатып дуу коюп.
Жүрүп кетти шалкылдап,
Баатыр Семен балкылдап.
Туулга, зоот, калканы
Күн чагылып жаркылдап.
Куш салуучу жерине,
Жетип барды жакындап.
Акундун кызы Айчүрөк,
Асманда учуп жеткени
Көңүлүмдү толтуруп,
Көрөйүн деп беттеди.
Кыз-келиндү кызытып,
Эки беттен кан тамган
Дүмөктүү²⁶ кыйын бала экен,
Кызматы менен калкты алган.
Чондугу төөнүн нарындай,
Толкуну көлдүн шарындай.
Ысыгы жайдын айындай,
Суугу кыштын каарындай.
Качырганы жолборстой,
Илгирлиги илбирстей.
Өткүрлүгүн карасаң
Ак болоттун мизиндей.
Келберсенген Семендин,
Кеңдиги кенен Таластай.
Эрдигин байкап карасаң
Атасы айкөл Манастай.
Саясына карасаң
Салтанаттуу чынардай.
Маңдайынан байкасаң,
Кара кашка тынардай²⁷.
Ашык болуп Айчүрөк,
Арман кылат кыя албай.
«Жорго минип шалкылдап,
Бадана кийип жаркылдап,
Жүрөр күнүм бар бекен?
Атпай элге шаң болуп,
Семетейге жар болуп,
Күлөр күнүм бар бекен?!
Буурулду минип булкулдап,
Сыр найза колдо солкулдап,
Эр Семетей толкундап,

Барар күнү бар бекен.
Арылтып баштан түнөктү,
Алчыланып Чүрөктү,
Кубандырып жүрөктү,
Алар күнү бар бекен».
Мына ушундай ойлонуп,
Өрттөлүп ичтен толгонуп,
Асманда учуп Айчүрөк,
Айласы кетип торголуп.
Арстан туулган Семетей
Аны менен иши жок,
Ажыдаардай жалкы өскөн,
Жанында жолдош киши жок.
Жалгыз жүрөт кенебей,
Жалганды бу элебей.
Кас душманды каскактуу,
Бучкагына тенебей.
Гүлчоро минип Суртелки,
Канчоро минип Актелки,
Жебедей жетип келишти,
Жетилген балдар бир келки:
«Ойго тиккен чатыр жок,
Ойноп жаткан катын жок.
Кырга тиккен чатыр жок,
Кызыгып жатар катын жок.
Арстан баатыр абамдын,
Аркасынан баралы.
Эрмекке эргип, куш салып,
Эриккенди жазалы».
Гүлчоро менен Канчоро,
Үзөңгү бутта кагышып,
Семетейдин ордого,
Жетип келди жарышып.
Ат дүбүртүн укканда,
Үйдө жаткан Чачыкей
Ыргып туруп ордунан,
Талаага чыкты так текей.²⁸
Чачыкей анда кеп айтат:
«Чоролор уккун — деп айтат.
Кенителүү калпак, кеп шалбар,
Кененим айтам жаш балдар.
Саймалуу калпак, кеп шалбар,
Санатым айтам жаш балдар.
Атыңдын башың бура тур,
Арыз айтам тура тур.

Тизгинди ээрге иле тур,
Кеп айтамын тура тур!
Кайрыла карап Гүлчоро,
Атынын башын бурду эми.
Канчоро күлүп каткырып,
«Канакей, айт — деп, турду эми.
Чакырбас күндө Чачыкей
Чакырып бизди калганбы?
Ачуусу келип абакем,
Абыдан сабап салганбы?
Эрке жеңем Чачыкей,
Же, бир жактан кабар алганбы?!»
Чачыкей анда муну айтат,
Серпил кашын муң айтат:
«Жекендүү көлдүн жээгинде,
Камыштуу көлдүн тээгинде,
Шабырлуу көлдүн четинде,
Өрдөктүү көлдүн бетинде,
Укурук моюн чоң аккуу,
Башын жерге салуучу,
Балырды сууруп алуучу,
Кукулдап канат кагуучу,
Как ошону көргөндө,
Абакең кушун салам дээр,
Куркулдаган кубулуп,
Кууну алдырып алам дээр.
Айткыла кушун салбасын,
Армандуу болуп калбасын.
Ак була көрсө албасын,
Булага көзүн салбасын!
Була деп буруп байланып,
Айрылып куштан калбасын!
Ак балык көрсө албасын,
Кармаймын — деп барбасын!
Канжыгама чалам — деп,
Айрылып куштан калбасын!
Шуңкарды балдар салдырба,
Аккууну балдар алдырба!
Булаңы балдар чалдырба,
Балыкты балдар бастырба!
Жарасанар бул ишке,
Жаныма өргөө тиктирем.
Кааласаң кандай сулууну,
Экөөдөргө алып берем.
Айтканымды кылбасам,

Убадамда турбасам,
Башымды тартып булгасам,
Көмөккө колум сунбасам,
Төбөсү ачык көк урсун!
Төшү түктүү жер урсун!
Ак милтенин чогу урсун!
Ак келтенин огу урсун!
Эки чоро айтканым,
Экөөдөргө арыз болсун.
Айтканымды кылбасаң,
Мойнуңарга карыз болсун!»
Гүлчоро менен Канчоро,
Макулдап антын айтты эми.
Семетейге жетүүгө,
Аттарга камчы басты эми.
Муну кое туралы,
Акшункарды Айчүрөк,
Алып качканын угалы.

АЙЧҮРӨКТҮН АКШУҢКАРДЫ АЛЫП КАЧЫШЫ

Кара суунун боюна,
Жекендүү көлдүн оюна,
Жетип барды Айчүрөк
Семетейдин жолуна.
Алмамбеттин Гүлчоро,
Эр Чубактын Канчоро,
Алар да жетип барышты,
Семетейге тел чоро.
Кара жолдун чаңында,
Ар кубулуи нурланып,
Эшик эндүү ак була
Жаткан экен буралып,
Буланы көрүп эр Семен,
Чоролорун чакырып,
«Ак буланы ал!» — деди,
Эр Семетей бакырып.
«Анжияндын астынан,
Намангендин үстүнөн,
Көтөрмөчү соодагер
Көк муштум болуп үшүгөн
Түн катып жолдон өткөнбү?
Ооп жүгүп төккөнбү?
Мына бу жаткан ак була,
Ошолордон түшкөнбү?
Такалуу аттын изин чал,
Артынан кууи жолго сал.

Бизден качкан сарт болсо,
Соодасын бардык тартып ал.
Бизде аларман аз бекен?
Ал да бизге кас бекен?
Кызыл кулак кымбатчы,
Олжо кууган наз бекен.
Атам Манас өлгөндө,
Эл чогулуп көмгөндө,
Сан дүйнөсүн атамдын,
Камчыга ченеп бөлгөндө.
Абыке, Көбөш арамдар,
Аколпокту алыптыр,
Булайт кийип салыптыр.
Тышы оңуп, тытылап,
Кыргагы кетип кырчылып,
Калган экен Аколпок,
Ичи, тышы жыртылып.
Эңип алгын буланы,
Балбандарга бурдуруп,
Ханыша энем Качыкей,
Каратып ага турдуруп,
Келиштирип тиктирип,
Аколпокту кнели.
Ужмактуу* женең Чачыкей,
Уз экенин билели».
Анда туруп Гүлчоро
Абасына кеп айтат:
«Жолдо жаткан буланы,
Не кылабыз? — деп айтат.
Алтыммыш ала жорго айдап,
Анжиянга кирейин.
Керек болсо ак була,
Келтирип аба берейин.
Жетимши жээрде жылкы айдап,
Жеркенге мен жетейин.
Жетимши кулач ак була,
Жеткирип аба берейин.
Өрдөктүү көлгө баралы,
Өрдөккө кушту салалы!
Камыштуу көлгө баралы,
Казга кушту салалы!»
Аны угуп Семетей
Ат коюп көлгө калды эми.

* Ужмактуу — келбеттүү деген мааниде.

Акшункардын башынан,
Томогосун алды эми.
Ак жибек боосун шункардын,
Агытып Семең тартты эми.
Талынган алгыр кыраанды,
Таманга шилтеп какты эми.
Абалап учуп Акшункар,
Айлааны көлдү чалды эми.
Көтөрүлүп көкөлөп,
Көздөп кууну калды эми.
Алтындан кылган доолбас,
Арстан Семең какты эми.
Жайнап жаткан каз, өрдөк
Жайыла учуп качты эми.
Семетей менен Канчоро,
Жарыша атын чапты эми.
Алмамбет уулу Гүлчоро,
Аярлап артта калды эми.
Эшик эндүү буланы,
Эңип жерден алды эми.
Кыян жеген кемерге,
Таш бастыра салды эми.
Аркасынан Семендин,
Салып жетип барды эми.
Түрөгөй өрдөк, ала каз
Түмөнү менен алдырып.
Балапан өрдөк, бала каз,
Баркылдатып алдырып,
Жүргөн экен Семетей.
Кара сууну айлаанып,
Тайбуурулду тер кылып,
Каз, өрдөктү байланып.
Арстан Семең муну айтат,
Агартып тишин кылайтат:
«Алмамбет уулу Гүлчоро
Акшункарды алалы,
Кара суунун өйүзгө
Кечип өтүп баралы.
Каз, өрдөгү көп экен,
Кандыра кушту салаалы!»
Хан Семетей, Гүлчоро,
Кара суунун кайнарга,
Карап булар калды эми.
Как жонунун үстүндө,
Кара ала сыя каты бар

Төбөсүндө укмуштуу,
Бармак басым калы бар,
Айлааны турган жээгинде,
Алтын балык көрүндү.
Серп салып аны көргөндө,
Семендин көөнү бөлүндү.
Анда Семең муну айтат,
Суу түбүнө кол жаңсайт:
«Эки түгөй эр чоро,
Шай колдогон шер чоро.
Мен көргөндү көрдүңбү?
Мен туйганды туйдуңбу?!
Как жонунун үстүндө,
Кара ала сыя каты бар
Төбөсүндө укмуштуу,
Бармак басым калы бар,
Алтын балык көрүндү,
Сууга кире калгыла!
Качырбастан чоролор,
Кармап аны алгыла!
Уурутунан өткөрүп,
Канжыгага чалгыла.
Эрке жеңең Чачыкей,
Тартууга алып баргыла!
Камчы чаптым сооруга,
Кабагын анын ачкыла!»
Семетей мындай дегенде,
Гүлчоро карап турчубу?
Алжандан алдырган,
Өтүктү буттан сууруду.
Сууга кирди тепкилеп,
Балыктын башын эзгилеп.
Көрмөксөн болуп калп эле,
«Кана абаке кана» — деп.
Анда Семен кеп айтат,
Ачуусу келип бек айтат:
«Драмзаада акмак кул,
Арыбын көр, алтын көр,
Көрмөмүш болуп калп эле,
Кылып турган дартын көр.
Кармабасаң, кармаба
Кармаймын мен өзүм — деп,
Ак балыкты көрбөгөн,
Агын кетсин кезиң» — деп,
Сууда жаткан балыкка.

Эр Семетей кол салды.
Шилисинен бек кармап,
Булгактатып колго алды.
«Қанчоро муну карма — деп,
Қанжыгага байла — деп,
Эрке катын Чачыкей
Жеңеңе аны арна» — деп.
Қанчорого берди эле,
Қанчоро карап турбады,
Илип алып балықты,
Қанжарын сууруп алды эми.
Ак балықтың алтындай,
Қардын жарып салды эми.
«Кирген балық экен — деп,
Эти сасық экен» — деп,
Семетейге барды эми.
Мына ошентип Қанчоро,
Семетейди жайкады.
Қарды жарық балықты,
Қара сууга таштады.
«Қап сени — деп, — арам кул»
Семетей кушун алды эми.
Аттанып андан салдырып,
Көлдү көздөй барды эми.
Жекендүү көлдүн жээгинде,
Камыштуу көлдүн четинде,
Укурук моюн чоң аккуу
Шабырлуу көлдүн бетинде.
Куйругу менен кум сабап
Қанаты менен суу сабап,
Қукулдан оттон калыптыр,
Кубулуң көркү нур сабап.
Аны көрүп Гүлчоро
Семетейге кеп айтат:
«Айланайын, абаке,
Кечкече кушуң сен салдың,
Кумар болуп мен калдым.
Аккууга кушуң салайын,
Мага бер, аба» — деп айтат.
«Бербеймин» — деп айта албай,
Береңди көөнүң кайтарбай,
Али мүнөздүү эр Семен,
Эңтемеден шек албай.
Гүлчорого карматты.
Колундагы шуңкарды.

Шуңкар колго тийгенде,
Бура тартып тулпарды,
Қарабастан артына,
Гүлчоро качып жөнөдү.
Ачуусу келип Семетей,
Айқырып катуу көгөрдү:
«Арам гана акмак кул,
Арыбын көр, мантын көр.
Салдырбай кушту аккууга,
Ала качқан дартын көр.
Торғойдой болгон мойнунду,
Толгоп үзүп албасам.
Кекиликтей мойнунду,
Кедери толгоп албасам».
Алты аттатпай Семетей —
Артынан жетип барды эми.
Гүлчорону качырбай,
Қайрып торгоп калды эми.
«Қағылайын, аба» — деп,
Гүлчоро анда кеп айтат.
Қара күчкө катқырып,
«Қачпадым аба — деп айтат.
«Айланайын, абаке,
Ат чаптырып көрбөпсүң,
Же колума кондуруп,
Куш салдырып көрбөпсүң.
Алдымдагы Актелки,
Оозу катуу мал экен,
Ала качса, качтың — деп,
Ачуулансаң таң бекен?
«Арам» — деп аба тилдебе,
Арамдык кантип қылайын?
Қыянат қылсам өзүңө,
Қылдай мойнум қыяйын!
Ала качып шуңкарды,
Не мұратқа жетейин?
Қыярлық қылсам, абаке,
Қыяматқа кетейин!»
Аны угуп Семетей
Ачуусу келген басылды.
Ак көңүлдүү эрендин,
Ай қабағы ачылды.
Гүлчоро менен Семетей,
Қайта жанып желіншти.
Қуркулдаған чоң аккуу

Көлгө жетип келишти.
Караса аккуу кубулат,
Ар башкача бурулат.
Чагылышып күн менен
Чачылып нур куюлат.
«Кагылайың, аба» — деп,
Канчоро анда муну айтат!
«Күрк болгон куу окшойт»
Деп, кайдакы муңду айтат.
«Айланайың, абаке,
Алыстан келген куу окшойт.
Уясында чайкаган,
Жумурткасы бар окшойт.
Үзүлүп анын тукуму,
Уясы бөөдө суубасын.
Шуңкарды буга салбайлы,
Убалы бизди урбасын!»
Аны угуп Семетей,
Ачуусу келип калды эми.
Гүлчоронун колунан,
Шуңкарды жулуп алды эми.
Узун боосун агытып,
Кыска боосун тартты эми.
Жагоодон басып ылдыйга,
Тамандан өөдө какты эми.
Абалап учуп Акшуңкар,
Аккууну жетип алды эми.
«Бат жет» — деп, Семен сүйүнүп,
Бакырыгын салды эми:
«Шуңкарга кууну тыттырбай,
Ажыратып алгыла!
Ак тайлактай өңөрүп,
Чачыкейге баргыла!»
Гүлчоро менен Канчоро,
Күүлөнүп чаап барышты.
Аңгыча аккуу көкөлөп,
Аңырайып калышты.
Чагарактуу алтын боо,
Жыйнай кармап алыптыр.
Акшуңкарды көтөрүп,
Аеманда учуп калыптыр.
Кукулдаган чоң аккуу,
Кукулдан учуп калды эми,
Куюн шамал салды эми,
Шыпылдаган чоң аккуу.

Шыпылдап учуп калды эми,
Шыбыргак шамал салды эми.
Бөксөнүн башы мөндүрлөп,
Жаканын башы жамгырлап,
Кулак-мээни тундуруп,
Күн күркүрөп калдырлап.
Аеманда булут бурулду,
Алты сай мөндүр куюлду.
Көктө булут бурулду,
Көнөктөп жамгыр куюлду.
Алай-дүлөй нөшөрлөп,
Аш бышымга күн жаады.
Адамды аң-таң калтырып,
Ачылып арттан нур жаады.
Каректин курчун майтарып,
Караса көзгө илинбейт.
Карап калган чоң аккуу,
Кай кеткени билинбейт.
Тилекти ташка чабылтып,
Тиктесе көзгө илинбейт.
Акшуңкар менен аккуунун,
Кай кеткени билинбейт.
Көтөрүп алып шуңкарды,
Чоң аккуу кетти көкөлөп.
Аеманды карап аңырып,
Семетей калды төгөлөп.
Каары катуу Семетей,
«Гүлчоролон» бакырды.
Күркүрөп кирген буурадай,
«Гүлчоролон» чакырды:
«Бүгүн, чором, үч кылдың,
Аягында күч кылдың.
Акшуңкарды алдырып,
Айран-таң калар иш кылдың.
Ак була көрдүм албадың,
Ак балык көрдүм кандадың.
Аккууга кушту салдырбай,
Ала качтың, алдадың.
Ар жорукка баштадың,
Аягында шуңкардан
Ажыратып таштадың.
Эртең менен Чачыкей
Бастырбай жолум торгоду.
Түшү бузук ал долду,
Түбүндө эмне ойлоду?!

Қачырып алып шуңкарды,
Қандайча куунун болжолу?
Албадың менин тилимди,
Айландырып койгонбу?
Қарыдан канча кеп уктум,
Мындайды бирок укбадым.
Қаңгыртып мени бул аккуу
Қайда кетти шуңкарым?!
Ақылмандан кеп уктум,
Арынты мындай укбадым.
Аңыртып мени бул аккуу,
Қайда кетти шуңкарым?!
Алдымдан ажал тосо да,
Акшуңкар таппай койбоймун.
Асман, жердин арасын
Арытсам да жойлоймун!»
Эр Семетей баатырдын,
Ачуусунун келгенни
Эми билди Гүлчоро.
Аккуунун жайын бул укпай,
Баш аяғын биле албай,
Куунун жайы кандай деп,
Чачыкейден сурабай.
Байкоосуз келген жаш бала,
Өпкө оозуна капталды,
Өрөпкүп жаны тас калды.
Апкарып қалған Гүлчоро,
Анда туруп кеп айтат:
«Айланайын, абаке,
Андағын сөздү — деп айтат.
Көрүп туруп айтпасам,
Көр азабын тартайын.
Аккуунун сырын билбесем,
Аны қайдан байкайын?
Болорун билсем бул иштин,
Боорумду отко қактайын.
Қачарын уксам шуңкардын
Қанымды өзүм татайын.»
Ак көңүлчөөк Семетей
Анда туруп кеп айтат.
«Гүлчоро менен Қанчоро,
Уккула сөзүм — деп айтат.
«Айланайын, чоролор,
Алдымда жүрсөң акжолтой,
Артымда жүрсөң ээрчишип,

Арка болгон сан колдой.
Акшуңкар колдон кетти — деп,
Арзымды эми кимге айтам?
Акшуңкарды таппастан,
Қалқыма кантип мен кайтам?!
Аялдап мында турбастан,
Аттанып үйгө кайтып бар.
Чачыкейге чаң салған,
Саламымды айтып бар.
Қачарын билген шуңкардын,
Қабарын айтып берсин! — де,
Кетээрин билген шуңкардын,
Келерин айтып берсин! — де.
Қачарын билген шуңкардын,
Қабарын айтып бербесе,
Кетерин билген шуңкардын,
Келерин айтып бербесе,
Чачын қыркып долуну,
Қыркмач байтал қылғыла;
Бетин тилип долуну,
Кементайды кийгизип,
Кер байталға мингизип,
Айдап аны алғыла,
Шаатемирдин колуна,
Эртеңден қалбай салғыла!»
Муну укқанда эр чоро,
Эки түгөй шер чоро.
Жарына чаң аттарын,
Жетип келди Кең-Көлгө.
Эрке қатып Чачыкей,
Эшикке чықты делбирен,
Эки чоро түрунөн
Эсеп кетип эндирен.
Семетей жок қараса,
Селейин қалды сендирен.
«Аккууга қушун салған, бейм,
Алдырып қушун жанған, бейм,
Балакеттү шығқырдан
Балааға башы қалған, бейм!»
Аялдап басып Чачыкей,
Арка чачың чубалтын,
Тосуп чықты алдыдан,
Чоролорго муну айтып:
«Қалса қушун салдымбы?
Қаңжығаға қалдымбы?!

Өрдөккө кушун салдыңбы?
Байланып келип калдыңбы?!
Ат-атыңан түшө кал!
Суусунга кымыз иче кал!
Алдырып дем атыңды,
Андан кийин жолго сал!»
Гүлчоро анда кеп айтат,
«Ичпейбиз кымыз — деп айтат,
Акшуңкардын дайынын,
Айтып бер» — деп бек айтат.
Чачыкей анда муну айтат,
Чамыркап сөзүн улантат:
Табасы канган немедей,
Тарап чачын булайтат.
«Сонорго бүгүн барба — деп,
Аккууга кушун салба — деп,
Айтпадымбы куш салып,
Азабын тартып калба!» — деп.
Гүлчоро анда кеп айтат,
Күүлөнүп катуу бек айтат:
«Арытпай абам тулгарын,
Айтып бер кушту» — деп айтат.
Чачыкей анда муну айтат,
Агартып тишин кылайтат.
Акчыланып карганын,
Карматпай куйрук чунайтат:
«Талаада эркек ал болсо,
Үйдөкү аял мен болсом,
Талаадан качкан шуңкарды —
Арытпасын «барба» — деп койсом,
Талаадан качкан шуңкарды.
Үйдөкү аял билеби?
Качырып кушун колунан,
Каары мага тиеби?!
Эркек кушун билүүчү,
Катын ишин билүүчү.
Айтып баргын чоролор,
Чачыкейдин кеби ушу».
Келберсенген Чачыкей,
Кедери басты кенебей.
Эки бирдей чорону,
«Адамбы» — деп элебей.
Семетей ага жиберген
Пейилдерин бепабей.
Шай колдогон Гүлчоро,

Теминип атын чиренди.
Толгомо саптуу камчыны,
Толгой кармап имерди.
Кайта баскан долуну,
Капталга тартып жиберди.
Калдырган ала көйнөгү,
Капталынан бөлүндү.
Бүлдүркөн ала көйнөгү,
Бүгүшүнөн сөгүлдү.
Бети менен жыгылып,
Берметтей жашы төгүлдү.
Оролгон узун олоң чач,
Ороп колго алыптыр.
Чачыкейди чаңдатып,
Гүлчоро сабап калыптыр.
Торпоктойдуу Канымжан,
Арачалап алыптыр.
Айыл башы Сары абаң,
Алдырап, а да келиптир.
«Айтып бер!» — деп билгенин,
Ага сөздү бериптир.
Анда долу Чачыкей
Айкырыгын салды дейт.
«Талаадан качкан шуңкарды,
Табам — деп, — кайдан калды» — дейт.
Анда келип Канымжан,
Акыл менен кеп айтат.
«Айтын бергин кушун» — деп,
Аян аны эп айтат:
«Кечөө келди Чачыкей,
Кер жорго минип шаркылдап.
Кетесин эми сен кантин,
Кер байтал минип салылдап.
Шаатемрдин шаарынан,
Шаң менен келди жаркылдап.
Эми кантин кетесин,
Кементай кийин салылдап.
Сендей долу катындан,
Семетей көркү эр эмес.
Атайын келген Гүлчоро,
Аян койчу шер эмес.
Качарын билген шуңкардын,
Кабарын эми айтып бер.
Кетерин билген шуңкардын,
Келерин эми айтып бер!»

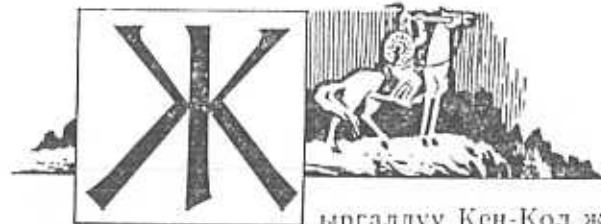
Чачы кеткен чубалып,
Чачыкей анда муну айтат,
Чакчылекей чаң болуп,
Чаңырып ыйлап муң айтат:
«Кечөө күнү кечинде,
Кечки салкын бешимде,
Акундун кызы Айчүрөк,
Айткандыгы эсимде:
«Аташканым Семетей
Аялдыкка алсын — деп,
Аялдыкка албаса,
Акшуцкар издеп калсын» — деп.
Айткан тилим албастан,
Аккууга кушун салгандыр.
Акундун кызы Айчүрөк,
Алып кетип калгандыр.
Барса издеп Семетей,
Базар үйүн көрбөсүн.
Кетсе издеп Семетей,
Кербен үйүн көрбөсүн.
Эрегишкен урушта,
Эр Толтой алсын тулпарын.
Айчүрөккө олжолоп,
Чыңкожо салсын шуцкарын.
Катын алам деп барып,
Кармалып жоого байлансын.
Ачалбарс тийип мойнуна,
Канына жер майлансын».
Чачыкей карган ушундай,
Чандатып топо сапырды.
Гүлчоро күүлөп камчысын,
Чачыкейди качырды.
«Кацкылдаган ит долу,
Каргышын кара ташка — деп.
Кара көзүң кашайып,
Капталсын кандуу жанка» — деп.
Гүлчоро менен Канчоро,
Семетейге жөнөдү.
Алдыдан тосуп Семетей
Ачуусу менен көгөрдү:
«Оюнду коюп чыныңды айт.
Эки чоро сырыңды айт.
Шырылдың укпаймын,
Шылдыңды коюп ыгыңды айт.
Чачыкейге бардыңбы?»

Чачын кесип салдыңбы?
Чаргыткан ал долудан,
Акшуцкар дайыны алдыңбы?»
Анда чоро кеп айтат,
«Абаке, уккун — деп айтат.
Акшудкар дайыны таптым» — деп,
Кулакка жаккан эп айтат:
«Айланайын, абаке,
Чороңо бергини сүйүнчү.
Бак талашкан сен менен,
Душманга болсун күйүнчү.
Сымбаттуу сулуу сеники,
Сыналган күлүк меники.
Айтылуу сулуу сеники,
Атактуу күлүк мейики.
Чачынан сүйрөп камчылап,
Чачыкейден кеп уктум.
Акшуцкарды Айчүрөк,
Алып кетти — деп уктум.
Айчүрөктүн, абаке,
Айтып бүткүс сыры бар.
Акындар мактап ырдаган,
Ак кардан анпак сыны бар.
Калемден кара кашы бар,
Кундуздай сонун чачы бар.
Берметтей тизген тиши бар,
Перизат — деп даңкы бар.
Ургаачыдан уз деген.
Укмуштуу учар куш деген.
Күн менен айдай төгүлөт,
Көзүнөн атын нур деген.
Аккуу болуп кубулуп,
Ар башкача бурулуп,
Ай нуруна чагылып,
Күн нуруна жуулуп,
Абалзип көктө учту — дейт,
Ай астында сызды — дейт,
Аташканы сизди издеп,
Ааламды кезип чыкты дейт.
Аттанып, аба, баралы,
Акшудкарды табалы.
Аташканың Чүрөктү,
Күйөөлөп барып алалы.
Чыңкожо менен Толтойго
Чырды катуу салалы.

Тарттырып ийип Чүрөктү,
 Тамтайып кантип калалы».
 Аны угуп Семетей,
 Атасын эске алды — дейт,
 Арбагына жалынып,
 Ак күмбөзгө барды — дейт.
 Айчүрөккө барууга,
 Аттанмак болуп калды — дейт.
 Каныкей менен Бакайдан
 Канып кеңеш алды дейт.
 Муну таштай туруңуз,
 Чүрөктү издеп Семетей
 Жөнөшүнөн угуңуз.

СЕМЕТЕЙДИН АЙЧҮРӨКТҮ ИЗДЕП ЖӨНӨШҮ

ыргалдуу Кең-Кол жеринен,
 Ак калмак кыргыз элинен,
 Кайнардын кара көзүнөн,
 Как чынардын өзүнөн.
 Төрт-Көлдүн төмөн жагынан,
 Төрөндүн сайган багынан,
 Баркөлдүн маңдай жагынан,
 Бакайдын салган тамынан,
 Жергенин сары талаадан,
 Чатыран жаткан шалбадан,
 Аз олуя Баркөлдөн,
 Кыз олуя Кең-Колдон —
 Лаа-Көлдүн кашынан,
 Айдын-Көлдүн сазынан,
 Жекендүү көлдүн жээгинен,
 Камыштуу көлдүн четинен,
 Өрдөктүү көлдүн өзүнөн,
 Шабырлуу көлдүн бетинен,
 Акшункарды качырып,
 Ак белести ашырып,
 Ат арытып чапкылап,
 Алыскы жерден кеп угуп,
 Акундун кызы Айчүрөк,
 Алып кетти деп угуп,
 Аркасынан Чүрөккө,
 Барамын — деп, дем уруп,

Хан абасы Бакайдан,
«Акыл, кеңеш алам — деп,
Айчүрөк менен шуңкардын,
Аркасынан барам — деп,
Аташканым Чүрөктү,
Аялдыкка алам — деп,
Чыңкожого алдырып,
Кантип каран калам — деп,
Айтып турду Семетей,
Акылман Бакай абам» — деп.
Бу дүнүйө жалганда,
Көрбөгөн адам арманда.
Бакай айтпай турабы,
Жол сурап Семен турганда.
Акылман Бакай кеп айтат,
«Абайлап уккун» — деп айтат.
Чымыркап Бакай кеп айтат.
«Чырагым уккун» — деп айтат:
«Баатыр Манас барында,
Турганымда жанында.
Көрбөгөндү көргөмүн,
Ар жорукка көнгөмүн.
Абыкенин тушунда,
Азап чегип өлбөдүм.
Эр жеткени сең өзүң,
Эл башкарып төрөлдүм.
Бакай абаң, Семетей,
Барбаган жери калбады.
Жалгандын бул, абакең,
Жалпагынан аттады.
Жол маанисин менден ук,
Менден уксаң бейлеп ук.
Айтып турган сөзүмдүн,
Ар тарабын тейлеп ук.
Ак сакал кара чагында,
Болуп турган маалымда,
Саадагым кырк кез экенде,
Алгыр куштай табымда,
Атаңа кылдым кызматты,
Аянбастан жанында.
Ал кездеги чагым жок,
Баштап барар алым жок.
Карып калган кезимде,
Армандуу ичке салдың чок.
Ашыкпай жүрсөң чырагым,

Алтымыш күндө барасың.
Аман болсоң тынарым,
Душмандан кегич аласың.
Эрикпей жүрсөң чырагым,
Элүү күндө барасың.
Эсен болсоң тынарым,
Эңсегениң аласың».
Айтканындай Бакайдын.
Жолдун баарын каттады.
Акылга алып Семетей,
Көңүлүнө жаттады.
Каныкей анда кеп айтат,
«Калтырбай уккун — деп айтат.
Атаң Манас барында,
Алмамбет, Чубак жапында.
Абаң Бакай баш болуп,
Кашкарга барган чагында.
Тумшуктуу жолду тоскондо,
Баары журттан озгондо.
Кочурбай менен Жолойдун,
Мин төө чайын алганда.
Кебез тоону айланып,
Чоң Үргөнчкө барганда.
Кийик уулап жүргөндө,
Таан келген талаадан,
Ага сонун ат коюп,
«Айчүрөк» — деп атаган.
Акундун ошол кызына,
Бел куда болгон хан атаң.
Кийинт кийин кайтышкан
Баштап Бакай хан абаң.
Анда балам Семетей
Курсактагы кезегин.
Эске балам бекем түй,
Эми айтам эсебин.
Акун хандай кайың бар,
Айчүрөктөй зайың бар.
Тор этине толсун деп.
Айтпай жүргөн айбым бар.
Чыңкожо, Толтой кол баштап,
Акун ханга барган, бейм.
Айчүрөктү алам деп,
Ага бүлүк салган, бейм.
Аргасы кетип Айчүрөк,
Өзүңдү издеп калган, бейм.

Айта албай сага арманын,
Кушунду алып качкан, бейм.
Алтымыш күнү жол жүрсөң,
Акуидун шаарын табасың,
Кекенишкен душмандын
Кесип башын аласың».
Деп, Каныкей кең пейил,
Ачкычын колго алды дейт.
Хан Манас жыйнап калтырган
Казынага барды дейт.
Алдырып бардык буюмун,
Ачтырып килит куржунун,
Сууруп алып берди дейт.
Сыйга кнер сыр тонун.
Жакасы алтын, жеңи жез,
Кош бадана,²⁹ торгой көз,
Уздук менен тигилген,
Эки кабат ичи без.
Сыйга кийчү сыр тондун,
Сырты көркөм буулумдан.
Он эки катар топчулук,
Топчуланып коюлган.
«Атаңдан калган ак олпок,
Аны да кийип ал — деди.
Саймалуу сары кандагай,
Аны да кийип ал» — деди.
Айта берсең кандагай,
Аңгемелеп арбын кеп.
Кандагайдын жомогу,
Баары журтка дайын кеп.
Чоң Онолдуу көп теке,
Тандап туруп аттырган.
Алмалууга киргизип,
Алма кабык алдырган.
Ашып берип абыдан,
Ашка жакшы кандырган.
Малмырата эзилтип,
Малмага кашык кандырган.
Лябастан өңдөгүн,
Лялды канча жадагкан.
Ашпак кылып буладай,
Эки берип агарткан.
Керип-чоюп ийлетип,
Балбандарды тандапкан.
Акылы артык Каныкей,

Уздук менен иштеген.
Алтымыш келин тигишип,
Арыганча тиштеген.
Кашка тиштер жоюлган.
Кара көздөр оюлган.
Кармап тартса кандагай,
Кайыштай бекем чоюлган.
Кое берсе кандагай
Кол башындай чогулган.
Отко салса от өтпөйт,
Милтеге салса чок өтпөйт.
Карсылдашкан казатта,
Канча атса да ок өтпөйт.
Кандагайды ылайым,
Чапса кылыч кеспеген
Кандагайга канчалык,
Найза сайса тешпеген.
Алтындан кылган чоң кемер,
Анда Семен курчанды.
Жагалданып берениң,
Жаркылдап өңү нур чалды.
Каныкей жана кеп айтат:
«Гүлчоро менен Канчоро
Келгиле, мындай» — деп айтат.
Канчорого калтырган,
Чубактын берди тондорун.
Темирден кылган күрөөкө,
Туулга, калкан, зоотторун.
Гүлчорого калтырган,
Алмандын берди тондорун.
Жалаң кылыч, сыр найза,
Туулга, калкан, зоотторун.
Жана берди Каныкей
Алмамбет ага каттырган.
Кырк эки тилдин баарысын,
Кылдаттык менен айттырган.
Сай сагызган тилине,
Дуба менен катырган,
«Аны берди жегип» — деп,
Алмамбет атаң таптырган.
Берендердин белегин,
Берип болуп калтырбай,
Акылман энең Каныкей,
Насаат айтат мамындай:
«Атаңар аты эр Манас,

Жердеген жери кең Талас.
Атаңар атын булгатпай,
Ар-намысты бек талаш.
Үргөнчтүн жери сом деген,
Агын суусун чоң деген.
Кечүүсүн таап кечип өт,
Ойнобо тилсиз жоо менен.
Тууганым менин экен деп,
Чыңкожону аяба,
Тогошпосо өзүнчө,
Толтойго кара санаба.
Калтырбай кадыр-көңүлүн,
Кеңеш кебиң сала жүр.
Ээрчитип эки чоронду,
Кайда барсаң ала жүр.
Жолунда сонун жерлер бар,
Кара кулак шерлер бар.
Буралган тулаң чөп болот,
Кайберени көп болот.
Жерине балам кызыгып,
Кайыбына тийбегин.
Уктап жаткан калаага,
Түн ичинде кирбегин.
Атаңа наалат конбосун,
Айкөл Манас колдосун.»
Каныкейден бата алып,
Хан Бакайдан кат алып,
Алачтан тандап Семетей,
Он төрт күлүк ат алып.
Ички кызыл сырдаган,
Тышын аппак бордогон,
Жүрмөк болду чунагың,
Каныкейдin ордодон.
Жоготкон жогу шуңкары
Жоого минген тулпары.
Качырганы — шуңкары,
Казатка минген тулпары.
Айдаганы он төрт ат,
Астындагы Тайбуурул.
Нздегени Айчүрөк,
Ээрчиткени эки уул.
Айдаганы Семендин,
Албуут туулган эрендин,
Калдуу кызыл жалдуу көк,
Тумардуу кызыл турна көк,

Токомбайдын Торала,
Токо бийдин Бозала,
Текечинин Темиркөк,
Тердебеген Көкала.
Ажыбайдын Карткүрөң,
Алмамбеттин Сарала,
Байбиченин Бозжорго,
Чачыкейдin Койжорго,
Хан Бакайдын Сурчолок,
Айта берсең көп жомок.
Сары хандын Туучунак,
Каныкейдin аргымак.
Абыкенин Актелки.
Көр Көбөштүн Суртелки.
Уйдан жоош кең колтук,
Азык арткан Акборчук.
Алты жууркан, беш мамык
Аны арткан Айбанбоз.
Шоошактын башын чалбаган,
Чункурга бутун салбаган,
Жекендин башын чалбаган,
Жээренге жетпей калбаган.
Күрүчүн жазда айдаган,
Күрүчкө күлүк байлаган.
Арпасын арбын айдаган,
Арпага күлүк байлаган.
Күндө жарак шайлаган,
Күрөшкөн жоосун жайлаган,
Айда жарак шайлаган,
Атышкан жоосун жайлаган.
Алты айга минсе арбаган
Азуусун сөйкөп карбаган.
Жети айга минсе арбаган,
Тинтерин сөйкөп карбаган.
Караңгыда калт эттес.
Бишка чанса жалт эттес.
Алаштан шыккан он төрт ат,
Жооруң, чарчап жалт эттес.
Гүлчоро менен Канчоро,
Экөө бирдей эр чоро.
Ээрчиткени Семендин,
Эки бирдей шер чоро.
Арстандын уулу эр Семен,
Кайгырбаган эр немен.
Эрендин уулу эр Семен.

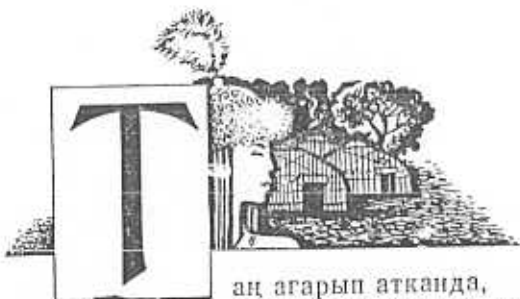
Элебеген эр немең,
Жетим калып жетилген,
Эркин өсүп элирген,
Эчтемеден кайтпастан,
Ителгидей теминген.
Ат көтөргүс зор болуп,
Ала-Тоодой керилген,
Кайтнаган жоонун баарынан,
Кайраты артык кабылан.
«Кайыр, кош» — деп элине,
Камылга кылып абыдан.
Аттарынын кундуздай
Куйрук, жалы төгүлүп.
Алты сан кыргыз элинен,
Алыстап чыкты бөлүнүп.
Ак асаба, кызыл туу,
Айгайлаган ызы-чуу.
Наакери бутта чойкоюп,
Сыр найза колдо койкоюп.
Кылыч белде кыңгырап,
Айбалта жанда шыңгырап.
Ай далыга жарашып,
Аккелте элди каратып.
Канчоро катуу ат айдап,
Гүлчоро кошту бат айдап.
Аттардын башын чулгутуп,
Топону көккө бургутуп.
Бөкөйдүн бөксө жол менен,
Бөрү жортпос жон менен.
Казылган кара шор менен,
Карышкыр жүрбөс жол менен.
Чалгындуу тулаң чөп келсе,
Чалдырбай жүрүп олтуруп.
Кайнарлуу булак суу келсе,
Каптырбай жүрүп олтуруп.
Оргуган аппак шор менен,
Он төрт күнү жол жүрдү,
Айлана кара тоо менен.
Айланып узак жол жүрдү,
Күнү-түнү алтымыш
Ат аябай мол жүрдү.
Тутумдашкан карарып,
Тоо түгөнүп түз болду.
Жорто-жорто бөлүнүп,
Жол айрылып үч болду.

Токтогон жери жолборстун,
Күн кеч кирип түн болду.
Санап көрсө Семетей,
Санаты кырк беш күн болду.
Кашыкей сөзүн эске алып,
Бакайдын катын карады.
Алаштан чыккан он төрт ат,
Сүмбөдөй болуп жарады.
Тоо түгөнүп сай болуп,
Сай түгөнүп саз болуп.
Бакайдын кылган катынан,
Болжолу түгөп, аз болуп.
Айткандай Бакай болуптур,
Күн эсепке толуптур.
Артып алган аттарга,
Суусу байып, соолуптур.
Эр арыктап, най болгон,
Ат арыктап, тай болгон.
Чарчаганда чаалыгып,
Суу табылбай сай болгон.
Жиниккенде араңда,
Жер сонуну көрүндү.
Чаңкап таңдай катканда,
Суу сонуну көрүндү.
Булагы оргуп сайында,
Күкүгү таңшып талында.
Ар кубултуп тил безеп,
Булбулу сайрап багында.
Төр-төрүнөн карасаң,
Төгүлүп гүлү бураган.
Төшөгүндөй төшөлүп,
Түрлүү тулаң булаган.
Өрүгү чирип көң болгон,
Көргөн адам мас болгон.
Өзөн, дайра, көлүнө
Өрдөк менен каз толгон.
Ачылып гүлү аккыган,
Адамдын көөнү чалкыган.
Жойлогон жери чочконун,
Кемегедей казылган.
Төшүнө кайып жабылган,
Айдаган малдай жайылган.
Ырыскына адамдын,
Издегени табылган.
Чырпыгы бар чынардай,

Чынары бар мунардай.
Чымчыктарын карасаң,
Башка жердик улардай.
Чырылдаган үнүнө
Чыдап пенде тура албай.
Таранчысы өрдөктөй,
Талдары бар түркүктөй,
Бүркүттөрү үзүктөй,
Чычкандары күчүктөй.
Жекеңдери челектей,
Балтырганы билектей.
Маралдарын карасаң,
Мала кашка инектей.
Ор коёну улактай,
Куландары кунандай.
Кунаңдарын карасаң,
Курун салган дубалдай.
Кескелдирик жойлосо,
Кере кулач жыландай.
Жыландары чубалса,
Кере тарткан аркандай.
Эрен Семен чунагың,
Жерди көрдү ар кандай.
Жергелеп адам конгудай,
Жерле тартып койгундай.
Үйдү тиксең өрүштөн —
Май агып пенде тойгундай.
Арыстаның Семетей
Атынын башын бурганы.
Аркасына кылчайып,
Балдарга айтып турганы;
«Кештелүү калпак, кең шалбар,
Кеңешим айтам жаш балдар.
Саймалуу калпак, кең шалбар,
Сапаамды айтам жаш балдар.
Алты күн өргүп бул жерде,
Ат сергитип алалы.
Анан Чүрөк баралы!
Жети күн өргүп бул жерде,
Бой сергитип алалы.
Анан Чүрөк баралы!
Жеткилсең туулган Чүрөктөн,
Шуңкардын жообун алалы!
Жолукса Толтой, Чыңкожо
Аянбай найза салалы.

Атабыз Манас болгон соң,
Аянып кантип калалы!
Ууруча шаарга кирбейли,
Учугуна тийбейли!
Атага наалат келтирип,
Абийирден кетип жүрбөйлү!»
Эр Семетей баатырың,
Балдарга мындай кеп айтты.
«Гүлчоро менен Канчоро,
Кошту түшүр» — деп айтты.
Төрт төбөлүү көк чатыр,
Танаптарын тарттырды.
Жез бурама казыгын,
Жерге мыктап кактырды.
Кермелерин чойдурду,
Кемегесин ойдурду.
Арбактарга ататып,
Кер байталды сойдурду.
Көмкөрмөлүү казанын
Алып келип астырды.
Арчадан кылган чөмүчүн,
Эт оодартып бастырды
Муну мындай таштайлы,
Семетейди Айчүрөк,
Тосконуан баштайлы.

АЙЧҮРӨКТҮН СЕМЕТЕЙДИ ТОСУП ЧЫГЫШЫ

Тан агарып атканда,
Тараза жылдыз батканда.
Айдарым зыркаар жел жүрүп,
Камыштын башы шуудурап,
Кара каш торгой чулдурап.
Теректин башы ыргалып,
Желеде кулун үн салып.
Суунун бети чымырап,
Жандын баары кыбырап.
Айчүрөк турду кашкайып,
Ак маралдай маңкайып.
Уктап жаткан кыздарга,
«Тургула!» — деп жар салып.
Улуусунуп кеп айтат:
«Ой сиңдилер» — деп айтат.
Теңтушунуп кеп айтат:
«Ой курдаштар» — деп айтат.
«Түндө жатып түш көрдүм,
Түшүмдө сонун иш көрдүм.
Байланды буудан мамыга,
Тартынбай жерди кемирди.
Арпада баккан немедей,
Байлоодо туруп семирди.
Бу эминне болучу?
Бул түшүмдү жоручу!
Буудайык конду туурума,

Талпына күндү чүмкөдү.
Булуту жок апачык,
Карартып күндү бүркөдү.
Булбул конду талыма,
Сайрабай боюм эриди.
Бууланган Чүрөк элирип,
Канатсыз жаным эргиди.
Бул эминне болучу?
Бул түшүмдү жоручу!
Көсөө куйрук көк даңгыт,
Көчөнүн ичин жойлоду.
Көргөн иттер кыңшыды,
Кыңшыганга болбоду.
Бул эминне болучу?
Бул түшүмдү жоручу!
Кара чаар кабылан,
Калаанын ичин жойлоду.
Карс этин иттер каппады,
Бул эминне болучу?
Бул түшүмдү жоручу!
Ажыдаардай ак жылан,
Аралап шаарды сойлоду.
Асман менеп тең болду,
Аркырап шамал жел болду.
Аны көргөн адамдар,
Айбатынан тел болду.
Кара чаар сур жылан,
Калаада эркин сойлоду.
Карааны тоого тең болду,
Каркырап шамал, жел болду.
Калаадагы биздин эл,
Карап ага тел болду.
Күндүн көзүн бүркөдү,
Көрсөтпөй көктү чүмкөдү.
Аккан суулар бөгөлдү,
Көл толкубай көгөрдү.
Ойрон болгон биздин эл,
Ойлоп калды оларду*.
Бул эминне болучу?
Бул түшүмдү жоручу!
Жедигердин Толтою,
Жергелей тартып жүгүндү.
Жер майышкан көп колу,

* оларду — аларды.

Желегин таштап бүгүлдү.
 Шыгайдын уулу Чыңкожо,
 Кара жандан түңүлдү.
 Чыңкожо, Толтой чымыркап,
 Тосуп алдын турушту.
 Аламандап ат коюп,
 Алты күндөй урушту.
 Ак ажыдаар буларды,
 Асмандан арбап түшүрдү.
 Торопоюн тоздуруп,
 Торуцкай* кылып бүтүрдү.
 Бул эмине болучу?
 Бул түшүмдү жоручу»
 Отуз келин, отуз кыз,
 Ойротто жок Қалыйман.
 Кыркы келин, кыркы кыз,
 Кылымда жок Қалыйман.
 Эркелеген эркиндеп,
 Эжеси Чүрөк доорунда.
 Эжесине ийилип,
 Эки колу боорунда.
 Ийни салык, мойну кез,
 Издеп тапкыч ойду тез.
 Жумуру билек ак шакшак,
 Қирсиз тиши анаппак.
 Кош каркыра олоң чач,
 Орто бойлуу, алма баш.
 Қырдач мурун, кара көз,
 Қымча белдүү, кыйгач каш.
 «Эжеке Чүрөк» — деп айтат,
 Эптүүсүнүп кеп айтат.
 «Апаке Чүрөк» — деп айтат,
 Ацкоосунуп кеп айтат:
 «Мен жоруюн түшүндү.
 Оңунан келген ишинди.
 Айтып берем, эжеке,
 Ашык болгон кишинди.
 Байланса буудан мамыга,
 Тартынбай жерди кемирсе,
 Арпадан баккан немедей,
 Байлоодо туруп семирсе,
 Булчуңу бука мойнундай,

* Торуцкай (тоорцкай) — мал оорусунун түрү. Таш жалак калтыруу, сизга олтургузуу деген мааниси да билдирет.

Буурул ат келе тургандыр,
 Мунун несин айтасың.
 Буудайык консо тууруңа,
 Булбул консо талыңа,
 Булутсуз күндү бүркөсө,
 Көрсөтпөй көктү чүмкөсө,
 Арка жүнү бедерлүү,
 Акшункар турат колунда,
 Анын несин айтасың.
 Кара чаар кабылан,
 Қалаанын ичин жойлосо,
 Қарс этип иттер каппаса,
 Қүлгөнү кыздын үнүндөй,
 Жаалысы кыйын, жалкы шер,
 Гүлчоро келе тургандыр,
 Анын несин айтасың?
 Көсөө куйрук көк даңгыт,
 Көчөнүн ичин жойлосо,
 Көргөн иттер кыңшыса,
 Каары катуу, жалдуу шер,
 Канчоро келе тургандыр,
 Анын несин айтасың?!
 Ажыдаардай ак жылан,
 Аралап шаарды сойлосо.
 Асман менен тең болсо,
 Аркырап шамал, жел болсо,
 Анын баарын сен көрсөң,
 Келе турган хан жездем,
 Ажыдаардан кем беле?
 Толтой менен Чыңкожо,
 Жүгүнбөй турган эр беле?!
 Кара чаар сур жылан,
 Қалаада эркин сойлосо,
 Кара тоо менен тең болсо,
 Каркырап шамал, жел болсо,
 Анын баарын сен көрсөң,
 Келе турган хан жездем,
 Ажыдаардан кем беле?
 Каршылашкан кас душман,
 Качан ага тең эле?!
 Қарылардан кеп уктум,
 Каары катуу Семетей
 Арстан чыкты — деп уктум,
 Ээрдн түйрүк, кеп курсак,
 Эргул чыкты — деп уктум.

Тентип жүрүп жетилип,
Тентек чыкты — деп уктум.
Темир кийген душманын,
Тепсеп чыкты — деп уктум.
Ажыдаардай жездемдин,
Алдын тосуп баралы.
Келе турган жолуна,
Керилтип килем салалы!
Баатыр туулган жездемди,
Барып тосуп алалы.
Баса турган жолуна,
Барктап килем салалы!
Ат жоргосун табалы,
Азык-түлүк алалы.
Кең Үргөнчтүн боюна,
Даяр болуп калалы!»
Кыз, келиндин чечени,
Калыймандан кеп келди.
Бактылуу Чүрөк баш болуп,
Баарысына эп келди.
Ак чатырды бүктөшүп,
Ак дөнөнгө жүктөшүп.
Көк чатырды бүктөшүп,
Көк дөнөнгө жүктөшүп.
Кол чатырды колго алып,
Минишине жорго алып,
Кечкисине соерго,
Сүт бото тайлак төө алып.
Арстан келсе ичерге,
Калаадан арак алдырып.
Жибек боолу көөкөрдү,
Кол куржунга салдырып.
Кагаз-кагаз чай алып,
Қарды менен май алып.
Көнөккө салган бал алып,
Қаймакка бышкан нан алып.
Сары мейиз, кинмиштин,
Сабактарын тердирип,
Шекер, шербет тамагын,
Дайындатып бердирип.
Чайкаган балга көбүртүп,
Чаначка кымыз алдырып.
Күчү жанын калат — деп,
Күчаласын салдырып.
Ак кыянын оюна,

Чоң Үргөнчтүн боюна.
Манастын уулу Семендин
Келе турган жолуна.
Алты бакан селкинчек
Асмандата тебишип,
Қайрып өлөң, ыр менен
Қайма айтышып* женишип.
Чатыраш ойноп даң салып,
Чай кайнатып, май салып.
Көнөккө каймак, бал салып,
Қазанга кошо жал салып.
Отуз келин, отуз кыз,
Шаардан чыкты бөлүнүп.
Ортосунда Айчүрөк,
Жаркыны күндөй көрүнүп.
Акылман бүткөн Чүрөгүн,
Айкөлдүн уулу келет — деп,
Баштап өзү жол тосуп.
Бар керегин беледеп,
Үргөнчтүн боюнда,
Жата турсун оюнда.
Аны андай коюнуз,
Семетейден кабар үгунуз.
Таң агарып сөгүлүп,
Тараза жылдыз бөлүнүп.
Шыбырган ыскаар куркурап,
Камыштын башы шуудурап.
Қара каш торгой чулдурاپ,
Желеде кулун чуркурап.
Қарагай башы шуудан,
Қапчыгай ичи куудан,
Суунун бети чымырап,
Жандын баары кыбырап.
Таң агарып аткайда,
Тараза жылдыз батканда.
Манастын уулу эр Семен,
Кенебеген эр имен.
Чукурааны керилди,
Оң жагына толгонду.
Жанындагы черестер
Жагалданып ойгонду.
Кермеден атты алдырды,
Чалгындуу жерден чалдырды.

* Қайма айтышуу — кайым айтышуу.

Чидерин аттын алдырды,
Чүйгүндүү чөптөн чалдырды.
Кара суудан каптырды,
Сугатын мыктап кандырды.
Таянып найза көкжалын,
Көрөмүн деп элести,
Кылычын кыя байланып,
Бет алып басты белести.
Чыгып барды чунагын,
Көк кайкынын башына.
Көчүгүн коюп олтурду,
Көмүркөйдөй ташына.
Күргүштөгөн чамынып,
Үргөнчкө карады.
Үйдөн чыккан күндөрүн,
Эсеп кылып санады.
Үргөнүчтүн үстүнө,
Туман уюп калынтыр.
Кыпкызыл болуп, боз түшүп,
Мунарыктап алыптыр.
Ала карга, сагызган,
Айланганы билинбей.
Каран калган Үргөнчтүн,
Кайсы экени билинбей.
Топо чандан, тоз болуп,
Тунарыктап алыптыр.
Топурак уюп, боз түшүп,
Мунарыктап алыптыр.
Теше тиктеп ар жакты,
Туманды түрүп бөлүүгө.
Дүрбү салды Семетей,
Үргөнчтү көрүүгө.
Дүрбүнүн жайын менден ук,
Менден уксаң бейлеп ук.
Атасы Манас өлгөндө,
Эл чогулуп көмгөндө,
Манастын калган дүйнөсүн,
Абыке, Көбөш бөлгөндө.
Берен туулган Каныкей,
Белдемчиге капшырган,
Эр жеткенде Семетей,
Белек кылып ташшырган.
Бедерлүү алтын ак дүрбү,
Караса көзгө чак дүрбү.
«Жоого барса салсын — деп,

Жоонун ченин алсын — деп.
Казатка барса салсын — деп,
Кас душман ченин алсын — деп.
Алып келген эр Манас,
Семетейге калсын» — деп.
Ирмемге алып баарысын,
Ичи өрттөй кызарган.
Имерип койсо тетигин,
Күнчүлүк алыс узарган.
Алтын, күмүш, жакутту,
Лябастан чаптырган.
Алысты жакын көрсөтүп,
Адамды айран-таң кылган.
Атын уккан душманды,
Айлантып башын маң кылган.
Алтын ооз чоң дүрбү,
Алты бурап житирген.
Алты күндүк жерлерди,
Алты аркан бою келтирген.
Жез оозду чоң дүрбү,
Жети бурап житирген.
Жети күндүк жерлерди,
Жети аркан бою келтирген.
Кере кулач кез бою,
Кетмен ооз чоң дүрбү.
Асыл таштан орпоткон,
Айнеги тунук кооз дүрбү.
Бой тумар чалыш кабы бар,
Болоттон кылган сабы бар.
Кармай калып сабынан,
Сууруп алып кабынан.
Кыямына толтуруп,
Кыңай каран олтуруп,
Оңдоп кармап имерди,
Ополду көздөй жиберди.
Тегеретип имерди,
Теребелге жиберди.
Кардыкнаган карда да,
Кара көзгө салды эми.
Айкөлдүн уулу Семетей,
Кайкалап карап калды эми.
Карарган шаар, калып бак,
Кайкыткан көздү алма шак.
Түнөргөн шаар, түмөн бак,
Төгүлүп жаткан алма бак.

Кызыл-тазыл чок таккан,
Калаадан чыкты бир топ жан,
Жаш Семетей баатырды
Жагалданып болду таң.
Андан бери караса,
Ак-Кыянын оюнда
Аккан суунун боюнда.
Аземдеп алтын чаптырган,
Абайылап жаптырган,
Кыз-келин аты тургансыйт,
Куюшкандап чаттырган.
Андан бери караса,
Агарып чатыр көрүнөт.
Алыстан тиги чагылып,
Алтындын зээри төгүлөт.
Кылактаган кыз-келин,
Кыргоолдой көзгө көрүнөт.
Кыйлага карап олтуруп
Кыз экенин билди эми.
Кыргоолду көргөн шункардай,
Кыран Семен күлдү эми.
Гүлчоро менен Канчоро,
Күүлөнүп жетип келди эми.
Күлгөнүн көрүп Семендин,
Гүлчоро мындай деди эми:
«Кызга карап күлбөгөн,
Кылайып сырын бербеген.
Аялга карап күлбөгөн,
Адамга сырын бербеген.
Алыска салып дүрбүндү,
Абаке, эмне көрдүң — дейт.
Арсаң этип кашкайып,
Абаке эмне күлдүң?» — дейт.
Анда Семен кеп айтат.
«Чоролор уккун» — деп айтат:
«Мандайдагы, тетиги,
Карарган шаар, калың бак,
Чагылып жаткан алма шак,
Түнөргөн шаар түмөн бак,
Төгүлүп жаткан алма шак,
Карасаң көңүл бөлүнөт,
Кандын шаары көрүнөт.
Кайкыган анын караанын,
Карасаң көзгө илинбейт.
Ала карга, сагызган,

Айланганы билинбейт.
Карарган шаар калаадан,
Кайкалап чыкты бир топ жан.
Жаркыны күндөй көрүнүп,
Таанып албай болдум таң.
Темир кийген жообу? — деп,
Телегей кийген кызбы? — деп,
Тел болуп башым айланды,
Тентуш Чүрөк узбу — деп.
Андан бери карасам,
Аккан суунун боюнда,
Алыстан тиги көрүнгөн,
Ак кыянын оюнда,
Агарып чатыр көрүнөт,
Асмандап түтүн бөлүнөт.
Абайы жапкан аттардан,
Алтындын зээри төгүлөт.
Кызыл-тазыл куш баш ээр,
Кыз-келин аты көрүнөт.
Күн чагылып көркүнөн,
Күмүштүн зээри төгүлөт.
Кимиң барсаң анын бар,
Бир кишилик алын бар.
Ат азыкка көз болуп,
Бирин мында калыңар.
Ылдам барып, ылдам кел,
Ким экенин билип кел.
Көп күттүрбөй биздерди,
Кыргыектей илип кел.
Толтойдун колу болбосун,
Жол тостуруп койбосун.
Чыңкожо колу болбосун,
Чалгынга коюп койбосун.
Сундурган найза жоо болсо,
Суусайып андан кашагы.
Жоо бөрүсү чоролор,
«Манастап» ураан таштагы!»
Канчоро анда кеп айтат,
«Абаке уккун — деп айтат.
Мен ат жанында калайын.
Аш, азыкка карайын.
Айгайлаган жоо болсо,
Аянбай найза салайын.
Кыңшылап айтар кебим жок,
Кыз-келиңге эбим жок.

Шыбырашар кебим жок,
 Шыцкылдашар эбим жок.
 Кыз-келинге калганда,
 Кыргыектей тиерге,
 Кыргоол жүндүү, кыз үндүү,
 Гүлчоро кургур эптүү эле».

Гүлчоро анда кеп айтат,
 «Абаке уккун — деп айтат.
 Чалгынды өзүм чалайын,
 Барбай кантип калайын.
 Көрүнүп турган Үргөнчкө,
 Көз ачкынча барайын.
 Ажалым жетсе өлөйүн,
 Азабым болсо көрөйүн.
 Жумшасаң, аба, ишенип,
 Аттанып жолго жөнөйүн.
 Абыкенин Актелки,
 Ишени жок ит эле.
 Аягы мукур, сээри пас,
 Аркасы жок бит эле.
 Агыны катуу суу келсе,
 Агып кетип өлбөйүн.
 Ашуусу бийик тоо келсе,
 Учуп кетип жүрбөйүн.
 Буурулду берчи минейин,
 Буулумду берчи кнейин.
 Тосуп чыккан жоо болсо,
 Ылаачындай тиейин».

«Бербеймин» — деп айта албай,
 Баланын көөнүн кайтарбай.
 «Бербесем көөнгө алат — деп,
 Мизи кайтып калат» — деп.
 Буурулду берип мингизип,
 Буулумду берип кийгизип.
 Туруп калды Семетей,
 Жоомарттыгын билгизип.
 Муну мындай таштаңыз,
 Гүлчоронун кайгуулга,
 Барганынан баштаңыз!

ГҮЛЧОРОНУН КАЙГУУЛГА³⁰ БАРЫШЫ

А лмамбеттин Гүлчоро,
 Буурулду сурап мингенде,
 Буулумду чорон кийгенде.
 Үпчүлүгүн бир тогуз,
 Үпчүлөнүп алды эми.
 Тепчулугун бир тогуз,
 Тепчуланып алды эми.
 Кийинки кашы чык күмүш,
 Алдыңкы кашы карк алтын,
 Адистер чапкан акканкы ээр.
 Чеберлер чапкан акканкы ээр.
 Эки каптал эн темир,
 Тайбуурулга чак канкы ээр.
 Качкан элик чокулуу,
 Тайбуурулга токулуу.
 Куюшканы куйма алтын,
 Куюштуруп токуган.
 Олоңдору оймо алтын,
 Оюштуруп токуган.
 Көмөлдүрүк баары алтын,
 Тумарчасы сары алтын.
 Күн чагылып жаркылдап,
 Күнгө келсе жалтылдап,
 Жагоолору сап алтын.
 Куйма таман үзөңгү.
 Теппей ыргып минди эми.

Бура тартып эрени,
Буйдалбай жолго кирди эми.
Көргөн киши баланын,
Көркүнө көңүл бургундай.
Капыс чыгып жолунан,
Карактап алса тунгундай.
Семетей туруп муну айтат.
Кашка тишин кылайтат:
«Кагылайын, карагым,
Карагым мени карагын.
Ат арытып мине элек,
Ат кадырын биле элек,
Тон тоздуруп кие элек,
Тон кадырын биле элек.
Кыйгактуу³¹ найза сая элек,
Кыйкырып жоого бара элек,
Жарактын жайын биле элек,
Жалаңдан жоого тие элек.
Атамдан калган айбалта,
Тийген жери кан балта.
Бурама темир сом балта,
Буруп соккон айбалта.
Жонуна темир кырдаган,
Жомокчулар ырдаган.
Тийген жери ырбаган,
Тамсилден ырчы ырдаган.
Чапкан жери аң болуп,
Алжайгандан малжайган.
Ай-ааламга жар болуп,
Кандап канча баш жарган.
Көк темирден сомдогон,
Көтөргөн адам оңбогон.
Анын ыргай сабына,
Пил терисин орогон.
Сугатына чыдабай,
Көлдүн баары соолуган.
Көөрүгүнө чыдабай,
Көп букалар союлган.
Көмүрүнө чыдабай,
Көөнө токой жоюлган.
Барсканына чыдабай,
Чандан уста кырылган.
Айта берсем түгөнбөйт,
Ашагандан-машаган.
Төкөр уста Бөлөкбай,

Жайы-кышы жасаган.
Көрүүгө сонун көркөмдөп,
Сыртына алтын чөгөргөн.
Жоолуу күнү Ажыбай,
Жоболоң тартып өцөргөн.
Эмишкен эмчек эр чором,
Мууну алгын колуңа.
Кас душманды кандагын,
Каргаша болгон жолуңа.
Атамдан калган сыр найза,
Атакталуу ыр найза.
Анын жайын айтайын,
Ааламга салган чыр найза.
Уңгусу болот, учу курч.
Учуна салган кара курч.
Жердиги болот, теги курч,
Жээгине салган кызыл курч.
Учу ак болоттун кыймасы,
Сабы ак кайыңдын сыйдасы.
Көк болоттун кыймасы,
Көк карагай сыйдасы,
Чиркейдин тумшугунан кураткан.
Чочконун сийдигине сугарткан.
Он эки порум кырдаган,
Отуз түрлүү сырдаган.
Колдон тайма болот — деп,
Коло менен чырмаган.
Шамал тийсе ырдаган,
Тийген жери ырбаган.
Кышта жылуу болсун деп,
Кой макмал менен каптаган.
Ташка сайса тайбаган,
Талкан кылбай калбаган.
Көгүчкөндүн канатын,
Сыйрып алып чаптаган.
Жара желим токтотуп,
Жибек менен чырмаган.
Төкөр уста Бөлөкбай,
Чебердик менен жасаган,
Мууну алгын колуңа.
Кас душманды кандагын,
Каргаша болгон жолуңа.
Атакталуу акалбар,
Мууну жайын айтайын.
Жалманган өткүр маш албар,

Көөдөнгө урса баш жарган,
Жыгачка урса таш жарган.
Эки миздүү испиан,³²
Чапканын кеспей калбаган,
Эки жакка шилтесе,
Эки жүздөн башты алган.
Кынабына* салганда,
Жети карыш кыскарган,
Кынаптан сууруп алганда,
Қырк аршынча узарган.
Төкөр уста Бөлөкбай,
Өрнөктөп артык узанган.
Сайы анын сап алтын,
Туткалары карк алтын.
Темиринен башкасы,
Тегерете сап алтын.
Ортосу калың өткүр миз,
Ойрон салган кандуу миз.
Учу кайкы мойну түз,
Баш алган канча кандуу миз.
Атамдан калган Аккелте,
Ай далыга чак келте.
Атканы жаздым болбогон,
Атагы элге даңк келте.
Төкөр уста Бөлөкбай
Бар өнөрүн тундурган.
Камырдай жууруп темирди,
Адис менен куйдурган.
Оозундагы темири,
Ополдун кара кырымы.
Түбүндөгү темири,
Кыргыздын кызыл кырымы.
Оозу, түбүн теңеген,
Ортосун көкжал эгеген.
Қароолу дажаал, огу ажал,
Түтүнү туман, үнү заар.
Қайран уста Бөлөкбай
Бургулап ичин көзөгөн.
Аткан огу жөн учпай,
Ажалдуу жанды көздөгөн.
Чагарак моюн, алма баш,
Ыңдай, туура ылгабас.
Тушакчысы он темир,

* кынап — кып (кызыч, канжар сала турган кабы).

Тийген жери бир сеңир,
Қароолу адам башындай,
Огу корум ташындай.
Асынып жүрсөң Аккелте,
Ай далынын белеги.
Атып жүрсөң Аккелте,
Аманат жандын эрмеги.
Эмишкен эмчек эр чором,
Муну алгын колуңа.
Қас душманды кандагын,
Қаргаша болгон жолуңа.
Атамдан калған Булдурсун,
Чапса кулак тундурсун,
Анын жайын айтайын,
Абайлап аны уккунуң.
Алтымыш эркеч терисин,
Сайлуу жерге кердирген.
Қандырып ийин талкуулап,
Қайышын кылдат тилдирген.
Өрүмүн чебер өрдүрүп,
Чокусуна чок койгон.
Түшкүнүнүн учуна,
Сомдоп карыш ок койгон.
Акындар айтып жеткисиз,
Алаканын бек кылған,
Тийише келген душмандын,
Тилинтп жонуп кек кылған.
Қак ыргайға саптаған,
Пил терисин каптаған.
Жибек менен чырматып,
Баркыт менен каптаған.
Бүлдүргү такчу тешигин,
Чулгуур салып көзөткөн.
Көк торпоктуң терисин,
Бүлдүргү болуп бүт өткөн.
Гүлдөрү кылған ак кайыш,
Чаян түйүп тактырған.
Қармаса колго тоқтомдуу,
Баатырлар көрүп жактырған.
Эмишкен эмчек эр чором,
Муну алгын колуңа.
Бөөдөдөн чаппа бирөөңү,
Бөлбөсө жолто жолуңа.
Атамдан калған Ақолпок,
Атагы элге даң олпок.

Анын жайын айтайын,
Азамат эрге бап олпок.
Була салып булаткан,
Буудайык кандан сураткан.
Алтын менен күмүштү,
Аркы-терки сулаткан.
Ичине темир чаптаган,
Тышына бар-бар каптаган.
Келтенин огу өтпөгөн,
Барандын огу батпаган.
Жебенин огу жетпеген.
Жээгине алтын аштаган,
Акыректе чоң калта,
Алты атар огуң солгогон.
Атагың угуп кас душман,
Айдыңын угуп кологон.
Муну алгын колуңа,
Жарашсын кийсең жонуңа.
Алмамбеттей таанылгын,
Айтылып оң, солуңа.
Алдыңдагы Тайбуурул,
Атагы чыккан даң Буурул.
Кара байыр казан ат,
Кайда минсе шай Буурул.
Атасы тоонун муз бурчак,
Энеси чөлдүн тобурчак,
Калбыр өңкө, жез канат,
Тоодо туулуп, ойдо өскөн,
Кулап менен бирге өскөн.
Боор эти арадай,
Кош туягы чарадай.
Азуулары болоттой,
Чаткаягы колоттой.
Кызыл тили бүлөдөй,
Кашка тиши кадоодой.
Жал, куйругу түпөктөй.
Жарашыгын карасаң,
Сымга тарткан күбөктөй,
Жараганы кабыктай,
Жалдын үстү жабыктай.
Семиргени сүмбөдөй,
Секиргени бүргөдөй.
Кең соорусу келишкен,
Жасагандай теңизден.
Кебездей болгон көкүлү,

Көзүнө ченеп керткендей,
Кош таноосу жыт алып,
Алыстан жоону сезгендей.
Жамбашынын кошкону,
Казан асса тургундай.
Караң калган Тайбуурул,
Үргөнчтүн суусун бургундай.
Соңол куйрук, сом туяк,
Сокмоктуу күлүк Тайбуурул.
Бото борбуй, кең соору,
Омоктуу күлүк Тайбуурул.
Аркар аяк, кулжа сан,
Булчуңу бука мойнундай.
Каз моюндуу, марал бел,
Буура көкүл, орок баш,
Карды салык, тайган төш,
Өркөчү бийик, сээри пас.
Өргө салса күйүкпөс,
Кумга салса чалыкпас.
Алыска салса арыбас,
Алты айга минсе талыкпас.
Туягында тура жок,
Жүрөгүндө кара жок,
Дуудул мүчө Тайбуурул.
Тууган бээде дабаа жок.
Арка буту жез билек,
Тутам шыйрак чарчабас.
Алтымын асмай болгунча,
Азуусун сөйкөн карыбас.
Эмишкен эмчек эр чором,
Муну миңгин алдыңа.
Уктап калып кокустан,
Ат-тонуңан айрылба.
Алты кат тердик, бир желдик,
Алты бүктөн капшырдым,
А, дүйнө кеткен атамдын,
Арбагына тапшырдым.
Жети кат тердик, бир желдик,
Жети бүктөн капшырдым.
Атамдын досу Алмамбет,
Арбагына тапшырдым.
Баргын, чором, бат келгин,
Акшункарды таап келгин.
Кечикпей, төрөм, тез келгин.
Чүрөктөн кабар алып келгин.

Сырыңды бирөө сураса,
Сырдашып жатып албагын.
Алдырып ийип атыңды,
Абаңа бүлүк салбагын».
Семетейден бата алып,
Айткандарын жат алып,
Алмамбеттин Гүлчоро,
Жөнөп кетти бөлүнүп,
Чоң Ополдой көрүнүп.
Буурулду минип балкылдап.
Чарайнасы жаркылдап.
Кара темир ооздурук,
Көмөкөйдө карсылдап.
Басканында Тайбуурул,
Ак көбүктөй буу чыгып,
Керүүлөй тартып жөнөдү,
Куйругунан чуу чыгып.
Салып чыкты белеске,
Эки жагын каранып,
Койго тийчү бөрүдөй
Оозу-мурдун жаланып,
Жетти барып Гүлчоро,
Ак инектин белине.
Аскарары асман тиреген,
Аша барган чегине.
Ээрдей кайкы жеринен,
Аша түшүп кадуулап,
Астындагы Буурулду
Абайы менен жабуулап.
Тайбуурул таскак салганда,
Жолдун чаңы уюлгуп.
Ооздук чайнап, көз жайнап,
Таноодон буусу бурулуп.
Жортуп жетип келгенде,
Жол билбеген жаш бала,
Шай колдогон шамдагай,
Ар өнөргө маш бала.
Улуу жолдун тоомунан,
Ак-Кыянын оюнан.
Эңкейип карап калды эле,
Энтелеген чунагың,
Эки көзүн салды эле.
Айкын талаа, сары түз,
Аңдап байкап алды эле.
Ат жыгылар аңы жок,

Бур этерге чаңы жок.
Суур казган ийин жок,
Буурсун чийген чийин жок.
Кыян жеген кемер жок,
Жер бетинде бедер жок.
Тайбуурулду Гүлчоро,
Чаппай турган жайы жок,
Астындакы Буурулдун,
Агып кетер майы жок.
Азык кылар чайы жок,
Карап турар алы жок.
Карап көрсө чорондун,
«Кой» — деп айтар ханы жок.
Кайра тартар башы жок,
Кырс этерге ташы жок.
Даңгыраган кеңирй,
Даңгыр жолго кирди эми.
Булкунган күлүк Буурулдун,
Буудандыгын билди эми.
«Абакем Семен Буурулду,
Аябастан мактады.
Жетелеп суутуп, сугарып,
Канчоро байкуш таптады.
Мактаганы чын болсо,
Аянбай жоого тнейин.
Күлүктүгү чын болсо,
Түздө сынап билейин».
Толгомо саптуу камчыны,
Толгой кармап имерди.
Тоодой болгон Буурулду,
Томукка тартып жиберди.
Чыргалай түшүп Буурулду,
Карарып каны жошулду.
Томуктан аккан канына,
Карга, кузгун туюнду.
Кабактын чаңы бөлүнүп,
Борбуй эти сөгүлүп.
Элгектенип кара жол,
Эчтеме көзгө илинбей,
Ачып көздү жумгунча,
Алыска кетти билдинбей.
Чабыттаган канаттуу,
Чаңда калды тигиндей.
Кумай-кумай жер келсе,
Кулачтап арыш узартып.

Адыр-адыр жер келсе
Арымдап арыш узартып.
Өр таянган жер келсе,
Эликтей мойнун сайылтып.
Эциширээк жер келсе
Жал, куйругун жайылтып.
Имере тартып тизгинди,
Балыктай оозун ачылтып.
Баладай болгон ак көбүк,
Омуруодон чачылтып.
Кундуздай жүнү жылтылдап
Кулжадай башы кылтылдап.
Чачыраган даңканы,
Чакмак таштай учкундап.
Аткан таңдай сүрүлүп,
Аркадан чаңы түрүлүп.
Урду десе, таш эмес,
Учту десе, куш эмес.
Урган таштай зыркырап,
Учкан куштай зыпылдап.
Караандатпай чаңына,
Канаттуу менен жарышып.
Кара кайыш, кош тизгин,
Эки колдо карышып.
Эрен чороң кебелбей,
Ээрге бекем жабышып,
Канаттуу менен жарышып.
Аттаганда аңдардан,
Аягы менен тең түшүп.
Туягы тийген кара таш,
Төрт бөлүнүп жик түшүп.
Казанбактай төрт туяк,
Кара жерди казылтып.
Кара темир ооздук,
Көмөкөйгө басылтып.
Асмандаган бургуйлап,
Аркадан туман жазылтып.
Жолум үйдөй ак көбүк,
Жол боюна чачылтып.
Көк жеке бутта чойкоюп,
Асаба колдо койкоюп.
Туулга башта жалтылдап,
Бос кнсе жанда шалкылдап.
Атагы чыккан Аккелте,
Ай далыда жаркылдап.

Элирген чунак чорондун,
Эки көзү алаңдап.
Эн калган жар экен,
Тайбуурул барат жалаңдап.
Мандайында багы бар,
Кулагында шамы бар.
Арыбас бул жаныбар,
Куландан бүткөн жайы бар.
Ошол кезде чорондун,
Он экиде жашы бар.
Доолбас жанда кыңгырап,
Айбалта белде шыңгырап.
Сырайза колдо зыңгырап,
Ачалбарс жанда кыңгырап.
Бууланган бала булкунуп,
Буурул ат менен калкылдап.
Теңгедей болгон кашкасы,
Мандайында жаркылдап.
Алыстан көргөн Үргөнчкө,
Жетип келди жакындап.
«Абакем көргөн ак чатыр,
Кайдадыр» — деп каранат.
Кыздарды издеп чунагың,
Кыргыектей таранат.
Караса чатыр көрүнөт,
Жаркын күндөй төгүлөт.
Кылактаган кыз-келин,
Кыргоолдой көзгө өбүлөт.
Кыз-келиндн көргөндө,
Кыраан чороң турабы?
Жалын атып жүрөгү,
Жагалданган убагы.
Кирип келди чоң сууга,
Тили жок ылай жоо сууга.
Өмүр, өлүм арбашып,
Өркөчтөгөн доо сууга.
Муну мындай таштайлы,
Чүрөктөн сөздү баштайлы.
Отуз келин, отуз кыз,
Ортосунда Айчүрөк.
Кыркы келин, кыркы кыз,
Ай чолпону Айчүрөк.
Алты бакан селкинчек,
Арканды керип салышып.
Кулачтарын керипшип,

Көккө канат кагышып,
Теректин башын бурушуп,
Аркы-терки турушуп,
Талдын башын бурушуп,
Мандай, тескей турушуп,
Акыйнегин айтышып,
Айылга тарап кайтышып.
Айчүрөктөн башкасы,
Эч нерсени ойлобойт.
Келе жаткан башкасы,
Ким экенин болжобойт.
Кыздардан калып бөлүнүп,
Агарып куудай көрүнүп.
Ажарынан ай балкып,
Көзүнөн күн төгүлүп,
Карап турду Айчүрөк
«Суудан кантип кечет — деп,
Алыстан келген бул бала,
Айтышпай кантип кетет» — деп.
Кылактаган Айчүрөк,
Кызыл-тазыл кийинип,
Каркырадай кыздарды,
Кайтарып баарын киргизип.
Суусар, кундуз бөрктүү,
Сымбаты сонун көрктүү.
Кол арытканы Бурулкан,
Жаандаганы Канымжан.
Туура басып ээрчитип,
Тел козудай телчитип.
Кашатка жетип барды эми,
Каран Чүрөк калды эми.
Алмамбет уулу эр чоро,
Артык туулган шер чоро.
Каргадай болуп көрүнгөн,
Кайра тартпай өлүмдөн.
Сууга көзүн салды эми,
Суу мөлчөөрүн* алды эми.
Үргөнч кирген суу экен,
Үстү көбүк буу экен.
Уккан жапга дуу экен,
Агыны катуу чуу экен.
Аркы четин карасаң,
Ысык-Көлдөй чалкалайт.

* Мөлчөөр — ыңгай, шарт, өлчөм, мелжем.

Бери жагын карасаң,
Кош арыктай кайкалайт.
Чымыроонду кең сайдан,
Чымылдак тартып, жез найдан.
Суу акпаган кең сайдан,
Сурнай тартып, жез найдан.
Суулар агып кошулуп,
Башынан мөңгү бузулуп.
Туш-тушунан туура суу,
Туйлап агып кутуруп.
Чыбырын түлкү жойлобой,
Чындап кирген Үргөнчкө,
Чылбыр салса бойлобой.
Адырын түлкү жойлобой,
Абыдан кирген Үргөнчкө,
Аркан салса бойлобой.
Элдир, селдир көрүнөт,
Талдын башы сороюп.
Арасында карасаң,
Өгүздөй болгон балыктар,
Өлүп жатат тороюп.
Сайдын баары кылкылдап,
Сабасы толуп былкылдап.
Токойдун баары кылкылдап,
Толуп сууга былкылдап.
Жабалактап ташкындап,
Жарга уруп калкылдап.
Карап туруп чорондун,
Кара бою калчылдап.
Күкүктөнүп көбүрүп,
Бүйрөлөнүп бөлүнүп.
Жарды уратып көчүрүп,
Жан алгычтай көрүнүп.
Гүр-шар этип күүлөнүп,
Күңгүрөнүп сүйлөнүп.
Ала салып түрлөнүп,
Тоо жаңырып сүйлөнүп.
Ылайланып кирденип,
Иримденип жинденип.
Ажыдаардай толгонуп,
Ач жолборетой жондонуп.
Чөйрөсү менен тал агып,
Үстү менен сал агып.
Эки чети сары агып,
Орто жерин карасаң,

Кара кочкул кан агып,
Ташкын тийген карагай,
Тамыры менен суурулуп,
Жарга келип урулуп,
Жардын боору туурулуп,
Үйдөй болгон боз чалма,
Урап сууга жуурулуп,
Аны көрүп чороңдун,
Заманасы куурулуп,
Агыны катуу шар агып,
Ар жыгачтын баары агып,
Ак көбүктөп жалданып,
Арча менен тал агып,
Бөлүнүп аккан жерлери
Бута атымча жар болуп,
Эшилип тийген жерлери,
Эшик, төрчө жар болуп,
Барып тийген жерлери,
Беш найза бою аң болуп,
Тегеренип, оң агып,
Деңизден канча чоң агып,
Имерилип, оң агып,
Иледен канча чоң агып,
Агыны катуу күркүрөп,
Адамдын бою дүркүрөп,
Кедери тартып кемечи,
Кечерге пенде зар болуп,
Муну көргөн адамдын,
Кең дүйнөсү тар болуп,
Жалган айтып койбосом,
Жалданып үстү кан болуп,
Ак мөңгү баштан бузулуп,
Аркырап суулар куюлуп,
Туш-тушунан туура суу,
Түйлөп агып кутуруп,
Үйдөй болгон корумдар,
Суу түбүндө калдырап,
Ташка таштар тийгенде,
Чакмак чачып чачырап,
Эңкейип жерин карасаң,
Тундуруп кулак шарылдап,
Маңдай жаккы кашатка,
Жаба коюп ташкындап,
Ажыдаардай алкышып,
Жаман кирип алыптыр.

Жайпап сайды бербестен,
Жабалактап калыптыр,
Ташкын урган жерине,
Таш туруштук бере албай,
Жайылып аккан жерлерге,
Жар туруштук бере албай,
Жашык адам жанына,
Жакын даап келе албай,
Ак чалмалап ылайлап,
Адамдын баары кудайлап,
Көбүктөнүп ылайлап,
Көргөн адам кудайлап,
Каттап пенде кечкисиз,
Канаттуу учуп өткүсүз,
Абайлап байкап караса,
Алакандай арал жок,
Аркыраган чоң суунун,
Киргенинде карал жок,
Тегерете караса,
Теңгедей болгон арал жок,
Теңир урган бул суунун,
Тереңинде карал жок,
Өйүз-бүйүз кыдырып,
Кечүү сурар киши жок,
Семетей менен Канчоро,
Гүлчоро менен иши жок,
«Адамдын мындай абалын,
Ай караңгы түн көрсүп,
Аркырап аккан чоң сууну,
Мындан башка ким көрсүп,
Айбалта алып ыктуусун,
Абакеме мыктуусун,
Мында келдим тыңдуусун,
Канчородон шыктуусун,
«Суудан кантип өтөм — деп,
Уялбай кантип кетем — деп,
Бардымбы — десе абама,
Кантип жооп этем — деп,
Барбай кобсом билер — деп,
Баркым менни кетер — деп,
Касиеттүү арбактын,
Каргышы мага жетер» — деп,
Аны ойлонуп Гүлчоро,
Кең Үргөнчкө карады,
Кыздарды көрүп түгөнгүр,

Кыраандай көзү жайнады.
Акундун кызы Айчүрөк,
Ак боз бээни сойдуруп,
Кашкардан келген чайдоосту,
Каршы-терши койдуруп.
Отуз келин, отуз кыз,
Оюндун башы кызыл кыз.
Кыркы келин, кыркы кыз,
Кырктын башы кызыл кыз.
Хандын кызы Калыйман.
Кайкалаган сулуудан.
Бектин кызы Бегимжан,
Мелтиреген сулуудан.
Мелжебей пенде өтөбү,
Менменсиген ушундан.
Көгүчкөндөй көрктүүдөн,
Көк сүлөөсүн бөрктүүдөн.
Атлас көйнөк Алмакан,
Адамды көргөн таңдайткан?
Карабайдын Каснет,
Кашка туулган карабет.
Ар жоругу көп кыздан,
Башка туулган карабет.
Шоруктун кызы Акылай,
Шоодураган капыр, ай.
Акылбектин Акбермет,
Ажыбектин Кызшербет,
Кадыкенин Канымжан
Ар кылганы бачым жан.
Буластаган Бурулча,
Бурала баскан Калыйча.
Ошолордун ичинде,
Аштыкчынын Қирмоюн,
Алда каткан бир моюн,
Ал да келип калыптыр.
Сугатчынын сугалак,
Суудан балык кубалап.
Бул да келип калыптыр.
Сымбаттуу туулган Тынымкан,
Сүлөөсүн бөрктүү Жүзүмкан,
Көрктүүдөн сулуу Урумкан,
Мурунку көп сулуудан.
Көркүнөн күн, ай күлүп,
Көз уялтып аз болуп,
Көрүнүшүн карасаң,

Катарлашкан каз болуп.
Жабыла чуркап баарысы,
Жар башында жарданып.
«Кантип кечет экен» — деп,
Жаш балага таңданып.
«Кайра тартар бекен» — деп,
Қарады кыздар шаңданып.
Кайра тартып кете албай,
Қатын, кыздан арданып.
Қылчайып артын карабай
Қылча жанын аябай.
Кызды көрүп түгөнгүр,
Қылчандан туруп ала албай.
Кайраттуу туулган эр чоро
Қабыландай шер чоро.
Жардын башын уратып,
Сууга кирди чуратып.
Кирген жерден жок болду,
Сүрдүгө түшүп оңолду.
Көк болотун дат алган,
Өмгөгү менен суунун ал,
Өркөчүн жарып маталган.
Ак болотун дат алган,
Аркыраган суунун ал,
Агынын жарып маталган.
Сүзүп барат балыктай,
Как жарып сууну кайыктай.
Ташкындаган бул Үргөңч,
Тайбуурулга жайыктай.
Чаңдаган түтөп бул дайра,
Чачына келбес чачыктай.
Аны билген Гүлчоро,
Айкаарыбай, антыкбай,
Кемеде келе жаткандай,
Келатат кечип айбыкбай.
Буудандыгын билгенде,
Букардын каны сураган.
Акчасына чыдабай
Арманда башын ыргаган.
Агар алтын берсе да,
Абакем атын кыйбаган.
Алпайып минип алганда,
Алчыланып кырдаган.
Суурулуп кайран Тайбуурул,
Суудан чыкты кылт этин.

Алтын така, күмүш мык,
Аягынан жылт этип.
Булгаары тердик көн желдик*,
Бурчунан суусу шорголоп.
Албууттаган Тайбуурул,
Алчактай басып жорголоп.
Маңкаң-маңкаң бастырып,
Жолдуң четин каздырып.
Жолум үйдөй ак көбүк
Жол боюна чачтырып.
Жүрүшү артык Тайбуурул,
Жүргөн сайын ыргыштап.
Сары жаргак кандагай,³⁴
Багалегин былчылдап.
Кара саат баланы,
Караган киши оңгундай.
Алтын, күмүш сайманын,
Карактап алса тунгундай.
Кулагын типтик көтөрүп,
Казандай соорун көмкөрүп.
Карскандай бели түйүлүп,
Жал, куйругу шүйүлүп.
Кыз-келиндин баарысы,
Жалдырап, жандан түңүлүп.
Эшигине кыз чыкпай,
Чатырына үйүлүп.
Гүлчорону көргөндө,
Кыздардын баары дүркүрөп.
Жамыраган улактай,
Жанжагынан күркүрөп.
Сакчы койгон сары кыз,
Кабарчы койгон кара кыз,
Кайра чуркап калды эми:
«Чакыр таштан бүлөөңбү?
Чарыктап учуп, эжеке,
Чакырып койгон күйөөңбү?
Алкынып аты алчактайт,
Ак тулпардын изибн?
Акшуукардын артынан,
Атайын келген кишибн?
Кыл куйругун шарт түйүп,
Айбаңдан башка миниптир.
Саадактын боосу чапчактай,

* Көн желдик-колго жөнөкөй иштетилген териден жасалган желдик.

Жыгачтан түркүн илиптир.
Кызыл буурул ат минген,
Кыл куйругун шарт түйгөн,
Кыргоол жүндүү, кыз үндүү
Кызыл чийкил жаш бала,
Кырип келди, мынаке.
Ишенбесең биздерге,
Өзүң көргүн, эжеке.
Акундун кызы Айчүрөк,
Келиндин барын кекетип,
Кыздын баарын кымырып,
Кычк эттирбей жымырып:
«Шынаарлашып туш-туштан,
Шыбыр-күбүр кылганың,
Шыңкылдашып күлгөнүң,
Мени шылдың кылганың.
Эбиреген карабет,
Эбиребей ээгиң бас.
Жабыраган карабет,
Жабырабай жаагың бас.
Семетей андай жан эмес,
Серпилер оңой зал эмес.
Жетип келер жеңилип,
Жеңил жигит ал эмес.
Ал Семетей болгондо,
Айчүрөккө таң эмес».
Антип кайран Айчүрөк,
Аккуудай болуп суйкайып,
Көк сүлөөсүн, күндүз бөрк,
Чекесинде кыйшайып.
Ак маралдай кылактап,
Асылды кийип буластан.
Күлүмсүрөп кашкайып,
Күзгүдөй бети тастайып.
Аркасында Акылай,
Атлас көйнөк шоодурап,
Адамды тартып өзүнө,
Аркардай көзү жоодурап.
Жез комуздай шаңкылдап,
Мас болгондой шалкылдап,
Жетип келди Гүлчоро
Желбегей тону жалтылдап.
Акылай анда муну айтат,
Агартып тишин кылайтат:
«Чоочун бала экенсиң,

Кайдан келген баласын?
Жолуң болсун, чырагым,
Кайсы жакка барасын?
Кызыл буурул ат минип,
Кыл куйругун шарт түйүп,
Алыс жерден келипсиң,
Асынып жарак салт жүрүп.
Тал боюнду карасам,
Солкулдаган чыбыксың.
Кызыл чийкил жаш бала,
Кыйын жолго чыгыпсың.
Куба жүлүн жаш бала,
Кубалап эмне барасың?
Ал-жайыңды айтып бас,
Арманда өлүп каласың.
Алдындагы калаага,
Аралап кирсең өлөсүң.
Өлбөсөң да сен бала,
Көргүлүктү көрөсүң.
Жогунду айтып баян кыл,
Жоболоң тартып жүрөсүң.
Кандын кызы алдында,
Кашкайып кандай күлөсүң.
Акундун кызы Айчүрөк,
Ачуусу келсе оң кылбайт.
Адепсиз сендей баланы,
Каарына алса соо кылбайт.
Карагым, кайда барасың,
Канышага ишинди айт,
Баркың менен элиңе,
Башчы болгон кишинди айт.
Акундун кызы Чүрөккө,
Адамдын баары дегдеген.
Дегдеген менен телмирип,
Чаркына чама жетпеген.
Айчүрөктүн алдынан,
Ат менен адам өтпөгөн.
Адепсиздик кылгандан,
Калган эмес өлбөгөн.
Калча³⁵ чоро сандан көп,
Кайсынысы болосуң?
Кали сүйлөбөй чыныңды айт,
Кара башың жоосуң?»
Анда айтат Гүлчоро,
Айбыкпаган эр чоро.

Хан алдында качандан,
Каймыкпаган шер чоро.
«Калча дебе какылдап,
Хандан келген элчимин.
Акшункарды качырып,
Артынан келген ченчимин.
Кыз-келиңге калганда,
Кыргыектей тиемин.
Айчүрөктөй женемдин,
Алыстан дайнын билемин.
Желпинбей кыздар жол бергин,
Женеме туура киремин».
Мына ошентип Гүлчоро,
Тентек тууган шер чоро.
Бегимжандай сулуунун,
Койнуна колун салды эми.
Корооздой болгон мойнуна,
Колун арта калды эми.
Ийик баштай эмчектен,
Имере кармап алды эми.
Аны көргөн Айчүрөк,
Ардагандан өлбөдү.
Адамдан чыккан андай шок,
Арстан бала көрбөдү.
Ачуусу келип «чунак» — деп,
Гүлчорого муну айтат,
Ак тамагын кылайтат:
«Козу кара көчкордой,
Кортондогон сен кимсиң?
Чоркок өскөн эмедей,
Чортондогон сен кимсиң?
Эгиз улак текедей,
Эттеңдеген сен кимсиң?
Элиңен элким³⁶ келгенсиң,
Темтеңдеген сен кимсиң?
Атаңдын атын мингенсиң,
Салбыраган сен кимсиң?
Бабандын тонун кийгенсиң,
Далбыраган сен кимсиң?
Сууга түшүп кеткенени,
Балбыраган сен кимсиң?
Жолоочу болсоң жол мына,
Барсаң Үргөнч шаар мына,
Базарчы болсоң мал мына,
Кылбайсың ийба биздерден.

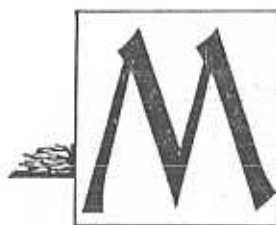
Кызды көрсөң кылтылдап,
Адепсиз кандай баласын,
Абийирди билбей жылтындап,
Баштатап тааныш немедей,
Күлөсүн неге ырсандап?
Короздонуп кыздарга,
Колунду эмне саласың?
Бул жоругуң койбосон,
Бир балага каласың.
Атамдын аты Акун хан,
Алтын таажы башымда.
Карап сүйлө көзүнө,
Хандын кызы кашыңда.
Жутпагын жаштай башыңда,
Жумарбек болуп жашыңда.
Бөрүмүн — деп ойлобо,
Бөөдө өлүп каласың.
Акылы кыска жаш бала,
Азапка башың саласың.
Эркелеп сүйлөп оозуң шок,
Эрмек кылар кишиң жок.
Бейбаш сүйлөп оозуң шок,
Бекерге кылган кишиң жок.
Жайыңды айтып баян кыл,
Жашырбастан аян кыл.»
Гүлчоро анда кеп айтат:
«Кечиргин, жеңе, — деп айтат.
Кечөө, балырлуу көлдүн башынан,
Ала-Көлдүн кашынан.
Өрдөктүү көлдүн сазынан,
Акшункарды качырып,
Артынан кууп келемин.
Ала качкан шункарды
Арыбың жеңе билемин.
Акундун кызы Айчүрөк,
Акылы артык жеңесин.
Абакем келет артыман,
Акшункар жообун бересиң!»
Анда Чүрөк кеп айтат,
«Адепсиз бала — деп айтаң.
Шумдуктанбай жөнүңдү айт,
Шункарыңды билбеймин.
Жеңекелеп желпиген,
Жел сөзүңө кирбеймин.
Жолоочу болсоң жол мына,

Базарчы болсоң мал мына,
Барар болсоң шаар мына,
Алар болсоң зар мына.
Түп атаңды түрүп айт,
Түп атасын билбеген,
Түпсүз кулдан болучу.
Тек атаңды терип айт,
Тек атасын билбеген,
Тексиз кулдан болучу.
Чоң атаңдын өзүн айт,
Как эле кара көзүн айт,
Өз атаңды катпай айт,
Өзүңө наамды сатпай айт.
Ат сурамак сымбаттан —
Нарк сурамак урматтан».
Күлгөнүн чоро таштады,
Күүлөнүп сөзүн баштады:
«Женеке, көрбөгөнсүп кеп айтпа,
Кантээр экен — деп айтпа,
Кечөө, кеп Таластын боюнан,
Ала-Көлдүн оюнан,
Ак була болуп бурулуп,
Аккуу болуп кубулуп.
Ак чабак болуп кылтылдап,
Алтындай көлдө жылтылдап.
Үч көрүнүп көзүмө,
Сыр көрсөттүң өзүмө.
Акуу болгон өзүңө,
Акшункар салган кол ушул.
Акшункар издеп артынан,
Алтанып чыккан жол ушул.
Тегимди терип кеп сурап,
Мени тексиз дедиңби?
Калкымды казып кеп сурап,
Мени калксыз киши дедиңби?
Жергемди менин сурайсың,
Кеңирени жаткан кеп Талас.
Элимди менин сурайсың,
Эзелтен даңктуу эр алаң.
Чоң атабыз Бөйөн хан,
Бөйөн хандан Чаян хан,
Чаян хандан Кара хан,
Кара хандан тараган,
Кадырлуу тууган Орозду.
Ороздунун он уулу —

Эң улуусу Жакып хандан туулган,
Жакып хандан туулган,
Ааламга салган чуулган,
Эрдиги артык алп Манас,
Эки ааламга даңк Манас,
Айкөл Манас баласы,
Ичинде жок аласы,
Башында суусар тебетей,
Кенебеген Семетей,
Семетейдин ишси,
Ишси эмей кимси,
Жамандык кылган кишиге,
Жаалысы көмүр агарбас,
Жакшылык кылган кишиге,
Жанын аяп жалтанбас,
Азиз хандын Алмамбет,
Алтын айдар, чок белбоо,
Мен ошол Алмамбеттин тукуму,
Аныктап билгин ушуну,
Абакем, аламын — деп — аттанды,
Айчүрөк сиздей сулууну,
Акшункардын артынан,
Айчүрөк салган дартынан,
Айдаганы он төрт ат,
Аттанып чыкты үч бекзат,
Арча төрү бууданга,
Аяктай кебез байлатып,
Айчүрөк сага жетем — деп,
Абакем келет чаңдатып,
Калаанды камап тооруган,
Касыңа бөлсүп күйүнчү,
Жерделин келген душманың,
Жеңеке, өзүнө бөлсүп сүйүнчү!»
Анда Чүрөк муну айтат,
Агартып тишин кылайтат:
«Апей, бала, нээ дейсиң,
Айбыкнай, жеңе, сен дейсиң,
Семетей теңи мен эмес,
Менин теңим сен эмес,
Аташкан күйөөм Чыңкожо,
Семетейден кем эмес,
Күмүштөн соккон ээрим бар,
Чыңкожодой эрим бар,
Алтындан соккон ээрим бар,
Эр Толтойдой жээшим бар.

Чыңкожо оңой эр эмес,
Алуучу кызы Чүрөктү,
Алдырып койчу неме эмес,
Эр Толтой сенден кем эмес,
Таяжеси Чүрөктү,
Тарттырып ийчү неме эмес,
Толтойдон көрдүк көрөсүң,
Чыңкожодон өлөсүң,
Артындан келер колун жок,
Айчүрөк алар жолун жок,
Ушул жерден кайтып кет,
Семетейге айтып кет!»
Гүлчоро анда кеп айтат,
«Күүлөнбө, Чүрөк — деп айтат,
Бул сөзүңдү укпаймын,
Бурулуп артка кайтпаймын,
Айтып барып абама,
Ажалыңды тартпаймын,
Акшункарын алдырып,
Абакем карап калчу эмес,
Чыңкожо менен Толтойду,
Чыпалакка алчу эмес,
Атканын жазбас мерген бар,
Айтканы кабыл келген бар,
Чапканын жазбас балбан бар,
Далайга кыргын салган бар,
Аккелте огуң атканда,
Ачуу үңүң чачканда,
Асман, жерди жаңырттың,
Кулагына батканда,
Шыгайдын уулу Чыңкожо,
Чыдай турган жан бекен?
Тоз-тозу чыкпай Толтойдуң,
Токтозор алы бар бекен?!
Абайсыз айткан кебинди,
Абакем угуп калбасың,
Каары келип кокустан,
Хан чабуулун салбасың!»
Аны угуп Айчүрөк,
Айбыгып бою чөктү эми,
Сынагынан Чүрөктүн,
Сырдана чорон өттү эми,
Күлүңдөшүң кыз-келиң,
Күлкү назын төктү эми.

СЕМЕТЕЙДИН ҮРГӨНЧТӨН
КЕЧИШИ

анастын уулу Семетей,
Башында суусар тебетей.
Чоң дүрбүнү алды эми,
Чоюла карап калды эми.
Чагарагын имерип,
Ченеп көзгө жиберип,
Оңдоп кармап имерип,
Үргөнчтү көздөй жиберип.
Оң көзүнө салды эми,
Оолжун карап калды эми.
Тентек туулган Гүлчоро,
Дайраны кечип барганын,
Кыз-келин менен чунагың,
Шынаарлашып калганын,
Бегимжандын койнуна,
Бейбашың колун салганын,
Койкойгон анын мойнуна,
Колун артып алганын,
Көрүп алып эр Семен,
«Кай сени!» — деп бакырып,
Сап бууданга камчы уруп,
Канчоролон чакырып.
Ашыккандай кеп айтат,
«Аттарды току — деп айтат.
Ак жолтой туулган Гүлчоро,
Айчүрөктү тапкан, бейм.

Кыз-келин менен черүүлөп,
Бизди тосуп жаткан, бейм.
Чыңкожо менен Толтойду,
Урушпай жолго салалы.
Аташтырган атакем,
Айчүрөктү алалы!
Акшункар качса колумдан,
Сыймыгым баштан тайганы.
Алдырып ийсе Чүрөктү,
Уятка башым калганы.
Чыңкожо менен Толтойдун
Чын эле кордук салганы.
Айкөлдүн уулу Семендин,
Арылбайт анда арманы.
Айда чором аттарды,
Аттанып биз да баралы!
Акшункар менен Чүрөктүн,
Артынан кууп табалы!
Как жарып өтүп Үргөнчтү,
Как үстүнөн басалы!
Кабар кылбай Гүлчоро,
Катын, кыз менен жатабы?
Айчүрөк алып, шункар таап,
Анан кумар жазалы!»
Муну айтып Семетей,
Актелкени токунуп.
Аттарды айдап жөнөдү,
Аял кылбай колбутуп.
Асаба колдо жаркылдап,
Алмабаш жондо жалтылдап.
Алтын көкүл башында
Арстаның барат калкылдап.
Алып учуп жүрөгү,
Айчүрөкө алкылдап.
Кылкылдаган Үргөнчкө,
Жетип келди жакындап.
Сабасына сыйбастан,
Сапырылып ташкындап.
Үйөрлөнөт Үргөнүч,
Чаңдап, түтөп чалкылдап.
Жар түбүн түлкү жойлобой,
Чылбыр салса бойлобой.
Кечемни деген адамзат,
Өлүмдөн башка ойлобой.
Адырга түлкү жойлобой,

Аркан салса бойлобой.
Дайраны көргөн адамзат,
Акпаймын деп ойлобой.
Сурнай тартып, жез найдан,
Суу акпаган кең сайдан.
Керней тартып, жез найдан,
Кыян жүрбөс кең сайдан.
Башынан мөңгү бузулуп,
Күзгүндөп Үргөнч кутуруп.
Туш-туштан суу кошулуп,
Туйлап агып кутуруп.
Агыны катуу күркүрөп,
Адамдын бою дүркүрөп.
Жүрөгү жок адамдын,
Жүүнү калбай бүркүрөп.
Чети аппак кар болуп,
Тийген жери жар болуп.
Муну көргөн адамдын,
Кең дүйнөсү тар болуп.
Бара түшүп көбүрүп,
Батпай сайга төгүлүп.
Чалкышынан толкундап,
Чаң чыккандай көрүнүп.
Өгүздөй чоң балыктар,
Өркөчүнө чөмүлүп.
Жаткан экен чоң Үргөнч,
Жарды уруп көчүрүп.
Ажыдаардай толгонуп,
Ач жолборстой өкүрүп.
Муну көрүп Канчоро,
Муңга катып өкүнүп.
Бастыра албай сандалып,
Башы анын айланып.
Мына мындай кен айтат,
«Абакелеп — жалбарып.
Бүгүн мында жаталы,
Кечүүнү мыктап чалалы.
Гүлчоро келер маал болду,
Андан кабар алаалы.
Кечүүнү ага баштатып,
Кечип анан баралы!
Агыны катуу суу экен,
Акпай адам калабы?»
Анда Семен муну айтат,
Агартып тишин кылайтат:

«Гүлчоро кечкен дайрадан,
Канчоро коркуп качпагын.
Акылыңды алдырып,
Артыңа чором кайтпагын.
Азамат эрдин алдынан,
Агыны катуу суу келет.
Тар жол, тайгак, таш кечүү,
Тата турган уу келет.
Айкырык салган калың кол,
Аламандуу чуу келет.
Калкылдаган жер жайнап,
Каптап кара сел келет.
Алмаз миздүү, кыр таштуу
Ашуусу бийик бел келет.
Жакшы менен жамандык,
Андан коркуп азамат,
Артына кайтса болобу?
Ар-намыстан аттаган,
Андай адам оңобу?!
Качан болсо бир өлүм,
Капташпай сага коебу?!
Абаңды сынап маңдайда,
Айчүрөк карап турбайбы?
Кечпесең коркуп дайрадан,
Келеке, шылдың кылбайбы?
Абийирден безсең — абаңды,
Арбак анда урбайбы!?
Чүрөккө шылдың болгуча,
Суу түбүнө чөгөлү!
Ар — намыстан айрылбай,
Абийир менен өлөлү!
Агыны катуу дайрадан,
Ажал жетсе көрөлү».
Арстаның Семетей —
Айтканынан жанбады.
Арбактарга сыймынып,
Ар менен белин байлады.
Агытып он төрт тулпарды.
Агынга карай айдады.
Хан Бакайдын Сурчолок
Калкып кечүү баштады.
Канчоронун жүрөгү,
Кабынан чыга жаздады.
Актелки менен Семетей,
Айбыкпастан чуратып.

Жалбыраган кылкылдап,
Жардын башын уратып.
Кечти келип Үргөнчтү,
Кенебестен кулатып.
Кирген жерден жоголуп,
Сүрдүгө түшүп оңолуп.
Калкып сүзүп кайыктай,
Кайнаган сууну чогоруп.
Өкүргөн уруп туш-туштан,
Өркөчтүү сууга оролуп,
Башы араң көрүнүп,
Бакандай болуп сороюп.
Багалеги малынып,
Бабаларга жалынып.
Этек, жеңи малынып,
Эр Манаска жалынып.
«Атам Манас арбагы,
Ишимди менни колдо — деп,
Айчүрөктүн алдында,
Абийирди ойло — деп,
Агып кеткен сууга — деп,
Атакка жаман койбо» — деп.
Актелки менен Семетей,
Араң-араң көрүнөт.
Жаба урган толкунга,
Жабылып кээде көмүлөт.
Буурулду ойлоп булкунган,
Бук болуп ичтен өкүнөт.
«Күлчоро тез келбейт» — деп,
Күркүрөп шердей өкүрөт.
Актелки менен Семетей,
Агып барат айланып.
Канчоро келет караансыз,
Кара жаанын карманып.
Арстан Семен муну айтат,
Арман менен арданып:
«Аргымак миндим, ат миндим,
Ал, Тайбуурулча болгон жок.
Азамат күттүм, дос таптым,
Ал, Гүлчорочо болгон жок.
Айдаганым он төрт ат,
Купулума толгон жок.
Жанымдагы Канчоро,
Гүлчорочо болгон жок.»
Урунарга тоо таппай,

Урушарга жоо таппай,
Аттанарга жол таппай,
Алышарга кол таппай.
Арстандан кайтпаган,
Ажыдаардан качпаган.
Арка болуп элине,
Ата журтун сактаган,
Катылышкан душманды,
Кан кылып, жерге таптаган.
Ак болоттун³⁷ укулу,
Айкөл Манас тукуму.
Көк болоттун укулу,
Көсөм Манас тукуму.
Өлгөн сайын өөрчүгөн,
Өткүр Манас тукуму.
Өчөшкөнүн кайсаган,
Өжөр Манас тукуму.
Иримге чөксө Актелки,
Ыйык жалдан көтөрүп,
Толкунга акса Актелки,
Туура тартып өткөрүп,
Арандан, зорго кечүү таап,
Малтып жүрүп көгөрүп.
Суудан чыкты шар этип,
Этек жеңи шалбырап.
Карап турган калың кыз,
Жар башында жалдырап.
Чапкылашып туш-туштан,
Мойнунда мончок шалдырап.
Айчүрөктөн кеп сурайт,
Аламандап алдырап:
«Айта койчу, эжеке,
Семетей деген ушубу?
Сен алып келген Акшункар,
Как ушунун кушубу?!
Жездебиз биздин Семетей,
Жеткилең туулган эр экен.
Толгоюн тоодой болсо да,
Жанында мунун кем экен.
Чыцкожого өзүңдүн,
Тийбейм дээрин эи экен.»
Кыздардын баары күлүшүп,
Кылактап жандай жүрүшүп.
Арыстанга ичинен,
Ашык болуп күйүшүп.

«Акылы артык эже» — деп,
Айчүрөктү жакташты,
Секет болуп кетчүдөй,
Семетейди макташты.
Кермелеп катар турушуп,
Келер жолун сакташты.
Караанына кагылып,
Кара көзүн жашташты.
Маңдайынан карасап,
Кара кашка тынардай,
Тулку бою келишкен,
Жайкалган жашыл чынардай.
Кенебеген баатырдын,
Кендиги кенеп Таластай.
Келберсиген майланып,
Келбетин көрсөп Манастай.
Ысыгы жайдын айындай,
Ыдыгы кыштын каарындай.
Толкундаган чунактын,
Толкуну көлдүн шарындай.
Оң жагына бет алса,
Оңду бузуп алгындай.
Сол жагына бет алса,
Солду кайсап салгындай.
Кармаша келген душмандын
Кайышып бели сыгындай.
Аркалаган баатырга,
Ата журт көөнү тынгындай.
Ажары анын ай, күндөй,
Ааламды жарык кылгындай.
Калган кезде жакындап,
Кашка тиши жарк этип.
Калтырады кыз-келин,
Карай албай барк этип.
Акундун кызы Айчүрөк,
Аргымактай кайкайып.
Тал боюнда өөнү жок,
Тал, теректей чайкалып,
Жүрүшү сонун ыргыштап,
Ак жорго аттай чайналып.
Көк сүлөөсүн, кундуз бөрк,
Оң чекеде кыйшайып.
Сылык туулган Айчүрөк,
Сылаңдай басып суйкайып.
Адамды тартып өзүнө,

Ак маралдай маңкайып,
Алдынан чыкты Семендин,
Ай менеп күндөй кашкайып,
Айчүрөктү көргөндө,
Айкөлдүн уулу залкайып.
Толгон айды көргөндөй,
Туруп калды таңданып.
Муну таштай салалы,
Айчүрөк менеп Семендин,
Тоюнан кабар алалы.

СЕМЕТЕЙ МЕНЕН АЙЧҮРӨКТҮН ТОЮ

Тан калганы курусун,
Ташка салып куручун.
Гүлчоронун жактырбай,
Кыздар менен турушун.
Айланада кыздарды,
Адамбы — деп санабай.
Айчүрөктүн тацданткан,
Ажарына карабай.
Манастын уулу Семетей,
Күңгүрөнүп, күүлөнүп.
Мына мындай кеп айтат,
Гүлчорого сүйлөнүп:
«Жолду качан чаласың?
Жоопту качан аласың?
Кыздарды көрсөң жолуңан,
Кырыңан кетип каласың.
Кепти качан аласың?
Кесирлүү чунак баласың.
Келинди көрсөң жолуңан,
Кергиштешип каласың.
Акшункар качан табасың?
Айчүрөк качан барасың?
Алдыңан чыкса кыз-келин,
Акылдан азып каласың.
Кайгууяга качан барасың?
Кабарды качан аласың?»

Жолдо жүрсөң маминтип,
Жоболоңго каласың.
Акуи хандын шаарына,
Алып качан барасың?!
Чынокжо менен Толтойду —
Чын эле качан аласың?!
Кастарлап тиккен үйүң жок,
Хандан уккан кебиң жок.
Көтөрүп тиккен үйүң жок,
Көңүлдү табар жериң жок.
Чаңкасаң ичер чайың жок,
Чарчасан түшөр жайың жок.
Адашып чором жүрүпсүн,
Ара жолдо дайның жок.
Беттешкен жетип кишиң жок,
Белгилүү кылган ишиң жок.
Алиге, чором, жүрүпсүн,
Акыл азуу тишиң жок.
Аттангың, чором, турбастан,
Акуи ханга баралы!
Айчүрөк менен шуңкарды,
Алып элге жаналы!»
Анда чороң муну айтат,
Ак тамагың кылайтат:
«Айкөлдүн уулу, тура тур.
Атыңдын башың, бура тур.
Арыз айтам өзүңө —
Азыраак сабыр кыла тур!
Атаң Манас кабылан,
Кыйырын тосуп жол салган,
Кыйратып шаарың олжо алган.
Астыңан тосуп келгидей,
Айда алым бергидей,
Кытайдын эли мында жок.
Алты шаар Анжыдан,
Аяк жагы Самаркан.
Туурасы Ташкен, Наманген,
Ортосу Кокон, Маргалаң,
Багыңды болуп Сынчыбек,
Айда алым бергидей,
Астыңан тосуп келгидей,
Аны журту мунда жок.
Аттанып чыгып алышкан,
Бирин бири чабышкан.
Жорук ачып салышкан,

Жоого тынбай барышкан.
Кызыл канын агызган
Кылымга даңкы калышкан.
Алдынан тосуп келгидей,
Ак калпак кыргыз мында жок,
Ахавлап обон салышкан.
Асканы бийик жаңырткан.
Таруусун ташта актаган,
Катын-кызын мактаган,
Кыз кубар салып ойногон,
Иленин суусун бойлогон,
Алдынан тосуп келгидей,
Айда алым бергидей,
Казактын эли мында жок.
Лопнур көлүн жердеген,
Сан караны ээлеген,
Сасык айран, көк курут
Нойгуттун эли мында жок.
Кошомат кылбай айтайын,
Кол байлар мында кишин жок.
Кыз-келиндин ичинде —
Ачуу кылар ишин жок.
Айдаганын он төрт ат,
Ээрчиткенин кош чоро.
Жолугарың эр Толтой,
Атышарың Чыңкожо.
Аттанып жолго сала бер,
Ачууланбай бара бер!»
Аны угуп Семетей,
Арданып артка кер тартат.
Акылман туулган Гүлчоро,
Алдын тороп муну айтат:
«Айланайын, абаке,
Арстандыгың канаке?
Аташканың Айчүрөк,
Алдында турат, мынаке!
Кагылашын, абаке,
Кабыландыгың, канаке?
Каалаганың Айчүрөк,
Кашында турат, мынаке!
Алдырганың Акшункар,
Аңсаганың Айчүрөк,
Сары изинен сая кууп,
Самаганың Айчүрөк.
Ак чагыр тигип жолуца,

Алдынан тосуп чыгыптыр.
Кан Манас уулу келет — деп,
Калкына кабар кылыптыр.
Качырганың Акшункар,
Казатка минген көп тулпар.
Издегениң Айчүрөк
Алдында турат угуп ал.
Качырган кушун колунда,
Кастарлуу Чүрөк жолунда.
Адашып кимге барамын,
Айланып кимди табамын.
Акшункар таптым салып кет,
Айчүрөк таптым алып кет?
Сулуулугу сымбаты,
Акылы менен кымбаты.
Чачыкейче болбосо,
Көңүлүнө толбосо,
Акун ханга айтып кет,
Албаймын деп кайтып кет!»
Аны угуп Семетей,
Ачуусун басып ойлонду.
Айчүрөктү кыя албай,
Араң-араң токтолду.
Ошондо да Чүрөккө,
Айтамын — деп колкомду.
Айчүрөккө муну айтып,
Арстан Семен ормойду:
«Жыргалдуу кыргыз элимден,
Жылас Чүрөк козгойсуң.
Сайрандан жаткан жеримден,
Сайкал Чүрөк козгойсуң.
Козгогонго жараша,
Кол куушуруп тоспойсуң.
Ойноп жаткан жеримен,
Ойлобой Чүрөк козгойсуң.
Ордолуу кыргыз элимен,
Ойрон Чүрөк козгойсуң.
Козгогонго жараша,
Кол алып эмне тоспойсуң?»
Аны угуп Чүрөк муну айтат,
Ак тамагың кылайтат:
«Жолдоочу киши жол менен,
Жоокер киши кол менен.
Чоочун киши сый менен,
Чогоол киши чыр менен.

Ачууланар акың жок,
Адам уккус кеп айтып.
Акундун кызы Айчүрөк,
Аташкан жарым — деп айтып.
Менин Толтой аттуу жээним бар,
Чыңкожо аттуу эрим бар.
Алактаган Семетей,
Айтышар эмне жериң бар?!»
Апы укканда Семендин,
Ачуусу абдан келди эми.
Айчүрөктүн кебине,
Арданып мындай деди эми.
Тебелетип кетчүдөй,
Теминин атын берди эле:
«Акундун кызы Айчүрөк,
Акшункар берчи кетейин.
Айчүрөк сени алганда
Кай муратка жетейин.
Жолго казан аскаң күң,
Жолоочу жолун тоскон күң.
Керүүгө казан аскаң күң,
Кербенчи жолун тоскон күң.
Ак булутту сыдырып,
Асмандадың кыдырып.
Көк булутту сыдырып,
Көкөлөдүң кыдырып.
Кыз башың менен эр издеп,
Кылымды кезип дууладың.
Шуркуя тойбой эрге сен,
Шуңкарымды уурдадың.
Акуң хандын төрүндө,
Көп олтуруп зак болгон.
Салбар болуп каргыча,
Саамайы куудан ак болгон.
Чачы куудай болгунча,
Эр албаган эски күң.
Тиши буудай болгунча,
Тийбеген эрге кески күң.
Шумкарым берчи кетейин,
Шуркуя сени кетейин.
Сени алып Айчүрөк,
Не муратка жетейин?!»
Анда Чүрөк муну айтат,
Ачуусу менен муң айтат:
«Кергиштебей Семетей,

Кетмек болсоң, кете гой.
Кементайың сүйрөлтүп,
Кең-Колуца, жете гой!
Кары десең, кары де,
Калы дебе Чүрөктү!
Карыдан качкан сен төрө,
Кайгуулдаба Чүрөктү!
Кадырымды билбеген,
Жашты эмне кылайың.
Кары да болсо Чыңкожо,
Кадырга жетет сыйлайың.
Катын болуп ага мен,
Кастарланып жыргайың.
Калтыраткан калмакты,
Кан атаң Манас башында,
Ак сакалын жайкаган;
Акылман Бакай кашында.
Туйлатып тулпар ат минип,
Тумшуктун жолун тоскондо,
Багы артып кыргыздын,
Баары журттан озгондо.
Калмактан өчүп алганда,
Карк олжого батканда,
Жеңиш менен мөөрөйлүү,
Жергесине кайтканда.
Хан Манастын калайык,
Каснетин көргөндө,
Калмактан алган олжону.
Камчыга ченеп бөлгөндө.
Ак куржундап зар арткан,
Алтымыш эки нар айдап,
Аяктай кебез байлаган,
Алтымыш кызыл жорго айдап.
Акуң хан менен хан Манас,
Бел куда болгон жери бар.
Аташкан жарың албаган,
Адамдын кандай шери бар?
Караңды тоскон Чүрөктүн
Карый турган эби бар.
Кайнатам айкөл Манастын —
Сыйлабасам арбагың.
Эр албас «күң» атанып
Болбойт элем салбарың.
Кайнатам Манас өлгөндө,
Калк чогулуп көмгөндө,

Абыке, Көбөш дүйнөңдү,
Камчыга ченеп бөлгөңдө.
Каракан качып Каныкей,
Катуу кордук көргөңдө.
Тентип кетип, сен калдың,
Телмирип Чүрөк мен калдым.
Жашынып качып, сен калдың,
Жалдырап Чүрөк мен калдым.
Арбакты сыйлап карыган,
Айчүрөктүн шорубу?
Аялын таап албаган,
Адамдын өзүң корубу?!
Аташкан сөзгө байланган,
Карабет Чүрөк менденби?
Аялын таап албаган,
Ары жок төрөм сенденби?!
Саамайың дейсиң агарды,
Сактаганым жаманбы?
Сактаганын саргарткан,
Санаасы жок адамбы?!
Аташканым табам — деп,
Айланып учсам жаманбы?
Аялын элге алдырган,
Ары жок сендей адамбы?
Акшуңкарың колуңан —
Ала качсам саламбы?
Эсинде жок Чүрөктү,
Эспе салсам жаманбы?!
Атаңдын билсең эмгегин,
Аткарсаң анын дегенин.
Ашык жарың Чүрөктү,
Канакей издеп келгениң?!
Бекер болсо эмгегим,
Берейин кушуң келбегин
Айчүрөктү эрдемсин,
Аташкан жарым дебегин!
Кара күчкө таарынып,
Карбаластап басканың,
Чыңкожо менен Толтойдон,
Чың эле коркуп качканың.
Сага тийип итетейин,
Не мураска жетейин.
Алуучу күйөөм Чыңкожо,
Азыр тийип кетемин.
Акшуңкарың, ала гой.

Азыр табы, сала гой,
Кетер болсоң жол ачык,
Кең-Колуца, бара гой.
Чамаң жетпейт Чүрөккө,
Чачыкей менен, кала гой.
Жети суу толгон жерим бар,
Жедигер Толтой жээним бар.
Семетей кетсең, кете гой,
Чыңкожодой эрим бар.
Аккуу болуп кубулуп,
Ак булутту сыдырдым.
Ашык жарым табам — деп,
Ааламдын бетин кыдырдым.
Көкөлөп учуп көк менен,
Көк булутту сыдырдым.
Көңүлгө толор жар таппай,
Көп элди мен кыдырдым.
Далай-далай эл көрдүм,
Далысы кең шер көрдүм.
Канча калың эл көрдүм,
Кара кулак шер көрдүм.
Аларды көзгө илбедим,
Алымсынын тийбедим.
Ашык болуп даңкыңа,
Семетей сени издедим.
Каракандын шаарында,
Качып жүрөт — деп уктум.
Калдыр тонун жонунда,
Катып жүрөт — деп уктум.
Аташканын таба албай,
Азып жүрөт деп уктум.
Чычалаба, бирок сен,
Чыгарбаймын айбыңды
Көрүп келдим кечөө мен,
Батмачык баш зайбыңды.
Абалап учуп сени издеп,
Айтарга сөзгө пас болдум.
Ашык болуп өзүңө,
Чыңкожого кас болдум.
Кадырымды билбедиң,
Кантейин көзүм жаш болдум!
Эр Көкчө уулу Үмүтөй,
Кара кулак шер экен.
Калмак менен кытайдан,
Кайнап чыккан эр экен.

Ошого тийбей жүргөмүн,
Арткан элди кары — деп,
Айтарыңды билгемин.
Ала көөдөк Семетей,
Эмнеге сени издедим.
Суу бойлоп жылкы жайылган,
Субайы бөлөк багылган,
Сыйынып бутка баш уруп,
Бурканына жалынган.
Жаткан иттей кашы бар,
Жан казандай башы бар,
Аркасында бир кулач,
Билектей жоон чачы бар,
Алтын найлуу, жез канжа,
Атырайган чоң калча,
Хан Коңурга тийсемчи.
«Кары» — деп атак алганча,
Ошолорго тийбедим,
Семетей сени издедим.
Күйгөнүмө күйдүрүп,
Кары дээрин билбедим.
Кары дээрин билгенде,
Карап сени ким жүрөт,
Айлана учуп башыңан,
Ашык болуп ким күйөт?!»
Кайгырып кайран Айчүрөк,
Кара жашы сел болуп,
Кайра басты таарынып.
Калды Семен тел болуп,
Гүлчоро анда кеп айтат,
Кулакка жаккан эп айтат:
«Ишенген жеңем сен болсоң,
Издеген кайың мен болсом.
Айчүрөк шашпай тура тур,
Акылы артык кеп болсом.
Талабың ташка чаппагың,
Таарыңчың алат, абакем.
Көкөлөтүп өзүңдү,
Көңүлүң алат, абакем.
Кубуца толгон жарыңды,
Кубалап кайда кайтасың?
Кашыңда турган кыздарга,
Кантип жооп айтасың».
Муңайып Чүрөк муну айтат,
Муңдуу сөзүн чубалтат:

«Каргышка калган канкорун,
Карып калдың — деп айтат.
Асмандап учуп эр издеп,
Азып калдың — деп айтат.
Салбар болуп төрүндө —
Сасып калдың — деп айтат.
Мындай кепти уккуча,
Өлүп кетсем болбойбу?
Кара жерге казып бек,
Көмүп кетсең болбойбу?!»
Гүлчоро жана кеп айтат,
Күлө сүйлөп бек айтат,
Семетейге жеме айтат,
Айчүрөккө тең айтат:
«Айланайын, абаке,
Акылман туулган, жеңеке.
Алышпай жатып айтышып,
Ар кимге болбо келеке.
Кагылайын, абаке,
Кадырлуу Чүрөк, жеңеке.
Көрүшпөй жатып урушуп,
Көпкө болбо келеке.
Армандап жүрүп табыштың,
Айтышпай эми табышкын.
Издешип жүрүп табыштың,
Эрегишпей табышкын.
Ак седеп күрмөң агылткын,
Айкалышып канышкын.
Кумар болгон Чүрөктүн —
Кусалуу дартын арылткын!»
Акылман туулган Гүлчоро,
Аталуу кептен айтканда,
Ырыс алды ынтымак,
Ыркка экөөнү тартканда.
Айчүрөк менен Семетей,
Аталуу сөзгө жыгылды.
Кечиришип бир-бирин
Кергилешпей тыйылды.
Жадырашып, жалжылдап,
Бирин бирине карашты.
Ай менен күн тогوشуп,
Айкалышып жараашты.
Гүлчоро менен Канчоро,
Күлүктөрдү айдады.
Айчүрөккө Семетей,

Артып колун жандады,
Ак ордодо табышып,
Армандары калбады...
Ордого булар жеткен соң,
Сыр түйүнүн чечишип,
Мурунку өткөн залдарлуу,
Каарынан булар кечишип.
Ортодо кыйла сөз өтүп,
Бир-биринен шекишип,
Семетей менен Айчүрөк
Баркына эми жетишип.
«Алыстан келген канкор» — деп,
Аригаан малын сойдуруп,
«Чарчап келди чаңкап» — деп,
Кымызга мыктап тойдуруп.
Каймакка бышкан нан берип,
Көнөккө салган бал берип.
Казы керттип, жал берип,
Кандыра кара чай берип.
Канча түрлүү аш берип,
Алма, шекер ал берип.
Кант, мейизин төгүлтүп,
Бар тамагын жай берип.
Копок камы бүткөн соң,
Козголду Семетей ойлонуп.
Адым асыл Чүрөктүн,
Отуна күйүп толгонуп.
«Арман кылган чыныгы,
Асыл жарга жеттим» — деп.
Айчүрөккө Семетей,
Аярады «кечир» — деп.
Аны угуп Айчүрөк,
Жүрөгү күйүп чок болуп.
Ар жорукту түгөнгүр,
Акылында ойлонуп.
«Жоболоңду көп тартты,
Жоголуп колдон шуңкары.
Жолдо узак жооруду,
Жоого минген тулпары.
Кылымды жеңген бул өзү,
Кыраан эрдин кулуну.
Кыйналыптыр мен үчүн,
Кырчылып кийген буулуму.
Түйшүк тартып аябай,
Жол азабын көрүптүр.

Эки көзү төрт болуп,
Түн уйкусун бөлүптүр.
Намыс күчү баатырдын,
Найзага таккан желектир.
Эркек, аял күйүүгө,
Элирткен сүйүү себептир.
Кыйналдырбай ушуну.
Кылайын — деп кызматын,
Ашык жарым эмеспи,
Араң жеткен кыз башым?!»
Айчүрөк антип турганда,
Гүлчоро күлүп муну айтат.
Семетей менен Чүрөккө,
Данакер болуп кубантат.
«Айланайын, абаке,
Акылман туулган, жеңеке!
Айланып араң жеттиңер,
Аңсаган арман, тилекке.
Дабасын эми тапкыла,
Дары издеген жүрөккө!
Кучагыңды жай, аба,
Кумар болгон Чүрөккө!
Аккелтени асынып,
Ай балтанды байландың.
Айчүрөккө жетем — деп,
Асаба туунду кармандың.
Айкалышар түн бүгүн,
Ашыктардын көөнү ток.
Канчоро менен Гүлчоро,
Кайгырып ичтен болот чок».
Акунду кызы Айчүрөк,
Алардын оюн билди эми.
Семетейди ээрчитип,
Ак өргөгө кирди эми.
Гүлчоро болуп молдосу,
Канчоро болуп жолдошу.
Семетей менен Чүрөккө,
Ак нике кыйып койду эми.
Күбөөчү болду эчени,
Арачы болду чечени.
Ак төшөккө жатуучу,
Келди эми кезеги.
Алтындан кылган тактага,
Кебезден кылган пактага.
Кастарлуу төшөк салынды,

Камынды Семен жатарга,
Бала жолборс эр немен,
Он бештеги жаш болгон.
Салынып төшөк бүткөнчө,
Араңдан араң токтолгон.
Жатар менен айкашты,
Төшкө төштү жайкашты.
Элиришкен көңүлдөн,
Бирин бири байкашты.
Айчүрөк менен Семетей,
Ашыктыктан бал татты.
Аял, эр кантип унутат,
Ал түнкү таттуу лаззатты.
Талган кирпич илинбей,
Тамаша менен таң сүрдү.
Алтындап нур чачылып,
Ачылып асман күн күлдү.
Акундун кызы Айчүрөк,
Кызыл өңү боз болуп,
Аягын сылтып аярлап,
Араң турду козголуп.
Ал Семетей баатырың,
Атып турду опкоолжуп.
Таң ашырган ат өңдүү,
Таманы кызып октолуп.
Аптаба колго алышты,
Жуунуп кирип агызды.
Кучакташып өбүшүп,
Кумарга булар канышты.
Ал аңгыча кыз-келин,
Аш-тамагын келтирди.
Кымызга канган Семетей,
Кызарып өңү желпиди.
Айчүрөк анда кеп айтат,
Агартып тишин кылайтат:
«Кыз кылган соң жараткан,
Эрге тийбей аял жок.
Эркек бала болгон соң,
Катын албай арга жок.
Жашың өтүп кеткен соң,
Эр, катында пайда жок.
Жаштыктагы кызыктай,
Жалганда бул жыргал жок!
Ашыктыктын дартындай,
Ааламда кыйын курал жок.

Ашык болуп жар сүйүү,
Ар кимдин бар тамаасы*.
Гүлчоро менен Канчоро,
Алмамбет, Чубак баласы.
Каралды болор бекен — деп,
Ээчитип келген абасы.
Семетейге бүткөн бул,
Эки көздүн карасы.
Жашы кичүү болсо да,
Берендигин карачы.
Баш кошуп булар кыздарга,
Басылсын жаштык санаасы.
Өлсө кунун алчу мен,
Сатса пулун алчу мен.
Жакшылык менен жамандык,
Өз оюмча салчу мен.
Калыйман менен Бегимжан,
Эки кызды мен берем.
Канчоро менен Гүлчоро,
Кадырыңды мен билем.
Кандын кызы Калыйман,
Улуурагың аны ал.
Бектин кызы Бегимжан,
Кичүүрөгүң аны ал».
Кучакташып кыз-жигит,
Кубанды белем курган жан.
Арман менен муңайды,
Айкалышпай кур калган.
Эскертти Чүрөк дагы айтат,
«Эрендер уккун — деп айтат.
Айланайын, Гүлчоро,
Аркалаган ишиң бар.
Кагылайын, Канчоро,
Касташкан душман кишиң бар.
Күнү-түнү күзөтүп,
Ордону багып, жолду чал!
Чыр салып келген кол менен,
Чыңкожо менен Толтой бар.
Капылет кокуе калбаңар,
Кайгыны башка салбаңар!
Хан абаң менен жеңендин,
Каргышыңа калбаңар!
Калыйман менен Бегимжан,

* Тамаа — максат, тилек, ниет.

Кадырга жетер жарыңар!
Толтойду жеңип алган соң,
Тойду анан салыңар!»
Айчүрөктүн айтканын,
Арстан Семен куп алды.
Гүлчоро менен Канчоро,
Кайгуулга чыгып жол чалды.
Муну мындай таштайлы,
Чыңкожо менен Толтойдун,
Дүмөгүнөн баштайлы...

ТҮШҮНҮКТӨР

1. Ойрот — уруу аты.
2. Эрөөл — кыр көрсөтүү, жоого аттануу.
3. Қирпил — уялчаак, жарамсыз.
4. Темгил — тер — ала тер.
5. Жедигер — уруу аты.
6. Кубулу — кубу — кыбы.
7. Лөк — нар төө.
8. Кол — кошуун.
9. Тийсе болот — заар, уу аты.
10. Булдурсун — камчы.
11. Алма кезек — алмашуу, кезектешүү.
12. Даңкан — аттын туягы ташка тийгенде чыккан учкун.
13. Шайбарлата — алчактата.
14. Камка — кездеменин бир түрү.
15. Келенгер — чок чачпак.
16. Жаалысы — жайыл жайылы.
17. Сасык — камал, курчап алуу.
18. Чарбак — Гүл бак.
19. Саадак — жаа.
20. Чапчак — бозо ачытуучу, малма салчу жыгач челек.
21. Алаңгир жаа, сур жебе — ажалдуу жаа, ажал жок.
22. Шаяң — жердин аты.
23. Буулум — кездеменин бир асыл түрү.
24. Алты сай — алты бөлөк.
25. Үртүк — ат жабуу.
26. Дүмөктүү. Дүмөк — айбат кылуу, кыр көрсөтүү.
27. Тынар — куш падышасы.
28. Так текей — текенин мүйүзүнөн жасалган оюнчук.
29. Бадана — темир тон.
30. Кайгуул — чалгын.
31. Кыйгактуу найза — теги жок найза.
32. Испийан — кылычтын түрү.
33. Кисс — ок баштык.
34. Кандагай — кайыш шым.
35. Қалча — кул, кызматкер.
36. Эркин — элким, ээн — эркин.
37. Укулу — болоттун эң асылы.

МАЗМУНУ

Жусуп Мамайдын «Семетейи» жөнүндө сөз	5
Жомок башы	13
Абыке менен Көбөштүп Каныкейди чабышы	16
Каныкейдин Семетейди алып качышы	23
Семетейдин балалык чагы	45
Каныкейдин насааты	60
Семетейдин Таласка барышы	72
Семетейдин Абыке менен Көбөшкө кезигиши	89
Семетейдин Тайбуурулду табышы	99
Семетейдин Чачыкейди алышы	107
Кырк чоронун кырылышы	118
Гүлчоро менен Канчоронун аңгемеси	127
Чыңкожо менен Толтойдун Акун ханга кол салышы	134
Айчүрөктүн акдуу болуп учушу	151
Айчүрөктүн Семетейди сындашы	159
Айчүрөктүн Акшункарды алып качышы	180
Семетейдин Айчүрөктү издеп жөнөшү	195
Айчүрөктүн Семетейди тосуп чыгышы	206
Гүлчоронун кайгуулга барышы	217
Семетейдин Үргөнчтөн кетиши	242
Семетей менен Айчүрөктүн тою	250
Түшүнүктөр	265

Адабий-көркөм басылыш

Жусуп Мамай
Семетей 1-китеп
Эпос

Литературно-художественное издание

Жусуп Мамай
Семетей, 1-книга
Эпос

Переводчик К. Кырбашев

На кыргызском языке

Бишкек, издательство «Шам»

Редактору А. Макеева
Худ. редактору А. Момуналиев
Тех. редактору А. Мусиенко
Корректор Н. Мамүтова

Терүүгө 2. 06. 94 г. берилди. Басууга 10. 08. 94 г. кол коюлду. Форматы 84×108¹/₃₂. Адабий ариби. Кагазы типографиялык № 1. Физ. басма табак 16,75, учеттук басма табак 14,07. Нускасы 5000.
Заказ № 19. Келишимдик баа.

Кыргыз Республикасынын «Акыл» концерни.

«Шам» басмасы, Кыргызполиграфкомбинаты,
720461, ГСП, Бишкек, 5, Т. Суванбердиев көчөсү, 102.